

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Gecikmiş Bir Yüzleşme **ERMENİ SOYKIRIMI**

Aydın Akyüz

Ceylan Yayınları

Gecikmiş Bir Yüzleşme

ERMENİ SOYKIRIMI

Aydın Akyüz
(aydinakyuz1915@gmail.com)

Haziran, 2015

GECİKMİŞ BİR YÜZLEŞME
ERMENİ SOYKIRIMI

Aydın Akyüz

Yayın Numarası: 280
Ermeniler, Araştırma-İnceleme
Birinci Baskı: Haziran 2015-İstanbul
ISBN: 978-605-9038-35-5
Redaksiyon & Düzelti: Ceylan Yayınları
Kapak Tasarımı & Mizanpaj: Sadık Hangül

Ceylan Basım Yayın ve Dağıtım - Tuncay Mat
Atatürk Bulvarı Ünlü İş Merkezi A-Blok
No: 23 Kat: 2 Unkapanı-Fatih/İSTANBUL
Tel/Faks: 0212 532 09 56
Sertifika No: 30042

ceylanyayinlari.net
e-mail: ceylanakademi@gmail.com
facebook.com/ceylanakademi
twitter.com/akademiceylan

Baskı-Cilt:
Ceylan Matbaa-Ahmet Uçar
Güven İş Merkezi B Blok No: 318 Topkapı/ İstanbul
Tel/Faks: 0212 613 10 79
Sertifika:23352

15 Haziran 1915'te idam edilen Ermeni sosyalistler Paramaz (Medteos Sarkisyan) ve 19 yoldaşına; Kobanê savunmasında şehit düşen Suphi Nejat Ağırnaslı'ya (Paramaz Kızılbaş) ve soykırımın son kurbanı sevgili Hrant Dink'e...

Özgeçmiş

1973 yılında Erzurum'un Hınıs İlçesi'nin Çamurlu Köyü'nde doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Erzurum ve İstanbul'da tamamladı. Üniversite eğitimini politik faaliyetlerinden dolayı uzaklaştırıldığı için tamamlayamadı. Yazar, yazınsal üretimini siyasi tutsak olarak bulunduğu Kırıklar 1 No'lu F Tipi Hapishanesi'nde sürdürmektedir.

Önsöz

Bu kitap, Ermeni soykırımının 100. yıl dönümü vesilesiyle kaleme alınmış yazı dizilerinden ve makalelerden oluşuyor. Yazıların bir kısmı, haftalık yayın yapan sosyalist gazete Atılım'da yayınlandı. Ermeni sorununu ve soykırım gerçekliğini anlama ve yüzleşme amacı taşıyan mütevazı bir adımdır. Devrimci ve sosyalist cepheden gecikmiş ve eksik kalmış bir yüzleşmeyi derinleştirme, özeleştirme yapma ve Ermeni halkından özür dileme anlamı da taşıyor aynı zamanda.

Bu özür, geçmişliğimizdir, insanlık suçu olan soykırımı onlarca yıldır, geçmişte yaşanmış tarihsel bir haksızlıkla sınırlı görmemizedir; halklarımızın soykırımla yüzleşmesi, soykırım suçlarını ve bunun faillerinin hak ettikleri biçimde nitelendirilmeleri için üzerimize düşen görevi yeterince yerine getirmememizedir. Türkiye ve Kürdistan'da yaşayan Ermeni ulus topluluğunun yüz yıldır uğradığı baskıyı, karşı karşıya kaldığı inkâr ve asimilasyonu yeterince gündemimize almamamızdır. Tarihsel haksızlıkları giderecek demokratik ve toplumsal taleplerini yüksek sesle dillendirmede ve politik mücadele konusu yapmada gecikmemizedir. Bir öz özeleştirme ve özür de, bu coğrafyanın ilk devrimci sosyalist örgütlerini kuran Ermeni sosyalistlerini ve devrimcilerini fark etmede, onları sahiplenme ve tarihimizin başlangıcı olarak almadaki gecikmemizedir. Sevgili Hrant Dink'in etrafında daha güçlü bir dayanışma kalkını öremediğimiz için de ailesine ve Ermeni halkına bir özeleştirme ve özür borcumuz var.

Bu çalışma, sosyalistlerin 15-20 yıldır Ermeni sorunu ve soykırımla yüzleşme, geçmişle hesaplaşma, egemenlerden hesap sorma çabalarını, 100. yıl dönümü vesilesiyle birçok cephede yürüttüğü çalışmalarını derinleştirerek, yeni bir niteliğe ulaştırmanın bir parçasıdır. Kısa süreli bir yoğunlaşmanın ürünü olduğundan eksiklikleri olacaktır. Ermeni soykırımına dair tarihsel ve güncel boyutlarıyla kısa bir genel çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Soykırımcı devlet zihniyetinin günümüze kadar olan sürekliliği perspektif düzeyinde ele alınmış, bu tarihi süreç etrafında işlenmemiştir. Ayrıca Ermeni, Rum, Süryani mahalle ve çarşılarının yakılması, öne çıkan ittihatçı katiller ve çetelerin oynadıkları rol, soykırıma karşı Ermeni ve Süryani direnişi Kürt, Türk, Arap, Müslüman ve Kızılbaş Alevi halkından katliamlara karşı çıkanlar; Ermenileri koruyanlar, yardım eden-

ler, kurtaranlar, Osmanlı devlet bürokrasisinden itiraz yükseltenler ve başkaca yönler bu çalışmanın altı çizilmesi gereken eksiklikleridir. Keza, gölgede kalmış soykırımın diğer mağdur ulusal toplulukları, Süryaniler, Rumlar, Pontus Rumları ve Ezidilerin yaşadıkları üzerinde ayrıca durulmadı. Bu sayılan yönleriyle çalışmalarımız sürecektir.

Bu çalışmayı Vahap Biçici'yle birlikte kaleme alsak da kolektif aklın süzgecinden geçtiğini vurgulamalıyız. Çalışmanın her aşamasında Kırıklar zindanında birlikte kaldığımız siyasi tutsakların fikirleri, önerileri, eleştirel değerlendirmeleri, kimi uyarılarıyla çalışmanın şekillenmesinde özel katkıları oldu. Ayrıca dostlarım, Atılım Gazetesi emekçilerinin ve kardeşim Sadık'ın emeklerini ve kaynakları bulmadaki çabalarını eklemezsek eksik kalır. Hepsine ayrı ayrı teşekkürlerimizi iletmek isterim.

İÇİNDEKİLER

I. BÖLÜM ERMENİ SOYKIRIMI

“Ermeni Meselesi”nin Tarihsel Kökeni	9
Abdülhamit’in Soykırım Provası	16
İttihatçılığın Yükselişi 1908 Devrimi ve Ermeniler.....	26
İttihatçıların Soykırım Provası.....	35
Soykırım Nasıl ve Neden Başladı ve Resmi Tarihin Yalanları	44
Çifte Mekanizma: Sürgün, Katliam ve Asimilasyon	55

II. BÖLÜM SOYKIRIMIN BİR BAŞKA YÜZÜ

Gasp Edilen Ermeni Mallarının Akıbeti ve Emval-i Metruke Kanunları.....	66
---	----

III. BÖLÜM GÖLGEDE KALMIŞ BİR SOYKIRIM

Süryaniler.....	90
-----------------	----

IV. BÖLÜM GERÇEKLERLE YÜZLEŞME

Soykırım Gerçekliği.....	95
Soykırım Zihniyeti İktidarda.....	102
Emekçi Solun Ermeni Soykırımıyla Yüzleşme Sınavı	106
Yüzleşme Hesaplaşma ve Özür Dileme.....	113
Türk Aydınlarının Ermeni Soykırımıyla İmtihanı.....	117
Ermenilerden Suphilere Soykırımdan Komünist Kırıma.....	124

I. BÖLÜM

ERMENİ SOYKIRIMI

“Ermeni Meselesi”nin Tarihsel Kökeni

Resmi ideoloji ve onun etkisi altındaki Türk burjuva aydınlar, Ermeni ulusal demokratik mücadelesi gibi Osmanlı’da gelişen hemen hemen her ulusal mücadeleyi ve demokratik reform taleplerini sadece emperyalist güçlerin kışkırtmalarıyla izah ediyorlar. Oysa somut olgular, böyle bir indirgemeyle izah edilemeyecek kadar karmaşıktır. Birçok tarihsel olgu ve çelişki iç içe geçmiş ve üst üste binmiştir.

Ermeni soykırımı üzerinden yüzyıl geçti. Bu yüzyıl zarfında soykırımla yüzleşilemedi. Soykırımcı zihniyetle hesaplşılıp mahkûm edilemedi. Bu yüzden bir asırdır Ermeniler ve diğer halklar, Kürtler, Aleviler, Ezidiler ve bütün ezilen halklar, soykırımcı devlet zihniyetinin terörü altında katliama ve zulme uğramaya devam ediliyor. Koçgiri ve Dersim’den Roboski’ye, Çorum ve Maraş’tan Gazi ve Sivas’a; Varlık Vergisi ve Trakya olaylarından 6-7 Eylül olayları ve Hrant’ın katline, Tan Matbaası baskını ve Kanlı Pazar’dan ‘77 1 Mayıs’ı ve 19 Aralık hapishane katliamlarına kadar sayısız katliam ve katliam girişimi yaşandı, Türkiye ve Kürdistan’da. Bu devlet, Osmanlı’dan devraldığı soykırımcı ve katliamcı geleneği sürdürüyor. Bu gelenek ve zihniyetle hesaplşmak ve onu mahkûm etmek halklarımızın boyununun borcudur. Ancak bu yolla katliamlara yenilerinin eklenmesi engellenebilir, bu zihniyetin taşıyıcısı devlet ve düzen yıkılarak yerine adil, özgür ve halkların eşitliğine ve kardeşliğine dayalı bir düzen kurulabilir. Soykırım zulmünü yaşamış Ermeni, Süryani ve Rum halklarının bir biçimde hayatta kalmış evlatlarının yüreğindeki acıyı, ruhundaki fırtınayı bu yolla hafifletmeye yardımcı oluruz. Daha da ötesi, köklü bir yüzleşme ve tarihle hesaplşmanın halklar lehine evrensel sonuçları olacaktır.

Çok değil, çeyrek asır sonra Hitler; Yahudi soykırımı hazırlığı yaparken “Sonuç olarak bugün Ermenilerin imha edilmesinden söz eden var mı?” diyebilmişti. Zamanında Ermeni soykırımıyla yüzleşilmediği, bu zihniyet mahkûm edilmediği, katillere hak ettiği ceza verilmediği ve soykırımın politik ve ideolojik sonuçları ortadan kaldırılmadığı içindir ki, faşist Hitler rahatlıkla bu sözleri edebilmiş, dahası 20. yüzyılın en büyük soykırımına girişebilmiştir. Sonrasında ise dünyanın değişik yerlerinde bir dizi soykırım daha gerçekleştirildi. Bunlardan Kamboçya, Bangladeş, Etiyopya, Kuzey Kürdistan, Güney Kürdistan (Enfal soykırımı), Ruanda soykırımları ilk akla gelenler.

Yüzleşmek, Ermeni soykırımının tarihsel arka planını bilmek, soykırımcı zihniyetinin oluşumunu kavramak ve geçmişle hesaplaşmakla mümkündür. Buradan hareketle “Ermeni meselesi”nin mayalandığı ve ortaya çıktığı 19. yüzyıla yoğunlaşmadan önce Ermeni halkına dair birkaç söz etmek gerekir.

Anadolu ve Mezopotamya’nın Kadim Halkı

Başbakan Ahmet Davutoğlu’nun ima ettiği gibi Ermeniler, bu coğrafyaya “sonradan gelmiş” değiller. En az dört bin yıllık bir geçmişleri var bu topraklarda. Tarihleri boyunca nice savaşlar görüp nice katliamlara uğradılar. Makedonya, Roma, Pers, Moğol ve Osmanlı imparatorlukları geçti bu topraklardan. Hiçbiri kılıcını kana bulamadan, halkları atlarının nalları altında ezmeden geçip gitmediler. Ama Ermeniler çağlar boyu her türlü zulüm ve zorbalığa rağmen terk etmediler Anadolu ve Mezopotamya’yı. 19. yüzyıldaki katliamlar dalgasına, 20. yüzyıldaki soykırım ve yeni katliamlara rağmen hala yüz binlercesi yaşamaya devam ediyor. Anadolu ve Mezopotamya’da büyük imparatorlukların kesişme alanında yaşadıklarından tıpkı Kürtler gibi uzun bir dönem devlet oluşturamadılar. En son Ermeni devleti, 12. ve 14. yüzyıllar arasında hüküm sürmüş Klükya Krallığıdır. Beş yüz-altı yüz yıl sonra yeniden devletleşebildiler.

Çalışkanlıkları ve becerileriyle Ermeniler takdir edilen bir halktır. Bağrından Anadolu’nun en iyi zanaatçılarını ve sanatçılarını çıkarmıştır. Osmanlı mimarisinin zirvesi kabul edilen Mimar Sinan, Ermeni’dir. Örnekleri gibi sonradan Müslüman olmuştur. Çoğu yıkılmış ya da yakılmışsa da Ermeni ustaların elinden çıkma düzinelerce eser hala ayakta durmaktadır. İstanbul Boğazı’ndaki neredeyse tüm Osmanlı sarayları, kaleleri, meşhur camileri ve Anadolu’nun dört bir yanındaki görkemli birçok kilise Ermeni ustalarının hünelerinin ürünüdür. Bu becerileri sayesinde çağlar boyu egemenlerin ilgisini çekmişlerdir. Ortaçağ’ın sonlarında Şah Abbas bu yetenekli halkı ülkesine götürmek istemiş, Osmanlı ordusunun takibi altında halkı ordusunun önüne katıp hızla İran’a geçmeye çalışırken binlerce Ermeni, Aras Nehri’nde boğulmuş, yaklaşık iki yüz bini de bu sırada ölmüştür. 20. yüzyıla girildiğinde zanaatçılık, kuyumculuk ve ticari becerilerinden dolayı Anadolu’nun yüz ellinin üzerinde kentine dağılmışlardır. Anadolu iktisadının bel kemiğini oluşturuyorlardı.

Aranan mesleklere sahip olduklarından, Kürt ve Türk halklarınca kasabalarına yerleşmeleri yönünde teşvikte bulunulan Ermeni halkının yine önemli bir bölümü de Osmanlı Kürdistan'ında köylüydü. Tarımla uğraşıyorlardı. Anadolu'nun diğer bölgelerinde tarımla uğraşan Ermeniler seyrekti.

Batı Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip eden Ermeni aydınları, entelektüelleri, Anadolu'da burjuva aydınlanmaya öncülük ettiler, demokratik ve sosyalist ilerici fikirlerin taşınmasını sağlıyorlardı. Gençlerini Batı Avrupa'ya eğitim için yollama, kentli Ermenilerde yaygın bir yönelimdi. Rumlarla birlikte Anadolu'da ticaret burjuvazisinin gelişmesine de öncülük ediyorlardı.

Bu kısa hatırlatmadan sonra, Osmanlı'da milliyetçiliğin gelişim ve özelde de Ermeni milliyetçiliğinin oluşumu ve Ermeni meselesinin kökenlerine yönelebiliriz.

Osmanlı'da Ulusal Mücadeleler ve Büyük Devletlerin Devreye Girmesi

Fransız Devrimi'yle ivmelenen ulusal uyanışlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altındaki halkları da etkisi altına almaya başladı. Balkanlar ve Mısır'da ulusal demokratik nitelikler de taşıyan ilk ayaklanmalar, 18. yüzyılın sonlarında patlak verdi, 19. yüzyılda yoğunlaşarak yaygınlaştı.

Rusya, 18. yüzyılın sonlarından itibaren Asya'da olduğu gibi Avrupa'da da Osmanlı'yı geriletmeyi, hegemonya alanını genişletmeyi ve boğazlardan geçiş hakkı kazanarak Akdeniz'e inmeyi amaçları arasına almıştı. Rusya, hegemonyasına almak amacıyla Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ortodoks halkları hedef alan politik çalışmalar yürütüyordu. Bu yüzden Osmanlı Devletiyle sık sık savaşa girmekten de geri durmuyordu. 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşından sonra imzalanan K. Kaynarca Anlaşması'yla Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki bütün Ortodoksların koruyucusu olma hakkını elde etti. Bu anlaşma, Rusya'nın uzun yıllar Osmanlı'nın iç siyasetine karışmasını sağlayarak Ortodoks halklar üzerinde siyasi etkisini artırmasına yaradı. 19. yüzyıldaki Osmanlı-Rus savaşları, Osmanlı'nın Balkanlar'daki egemenliğini zayıflatarak bağımsız eğilimlerini daha da güçlendirdi.

Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan, Hersek, Karadağ ve Girit'te, kiminde birden çok olmak üzere ulusal ayaklanmalar art arda geldi. Yıllarca süren ulusal direnişler yaşandı. Her seferinde ordunun zoruyla binler, kimi durumlarda on binlerce direnişçi katledilerek ayaklanmalar bastırılırken, Osmanlı Devleti kimi ulusal demokratik hakları kabul etmek zorunda kalacaktı.

Ulusal statü ve demokratik reform talepleri sadece Balkanlardan gelmiyordu. Trakya ve Anadolu'da Ermeni, Rum ve Bulgar halkları Mısır ve Arnavut halkları başta olmak üzere farklı halklardan da demokratik reform talepleri geliyordu.

İngiltere ve Fransa, kurdukları siyasi ve ekonomik ilişkiler aracılığıyla Osmanlı'yı borçlandırıp ve pazar alanları olarak kullanmaları önünde bir engelleri olmadığından, başlangıçta parçalayarak hegemonya alanlarını genişletme yönlü öncelikli bir hedefleri yoktu. Ancak sömürgeci devletlerarası rekabetin sertleşmesi, Osmanlı'nın gerek bu rekabet gerekse de gelişen ulusal mücadeleler karşısında tutunamayacağı ve giderek dağılacağı açığa çıktıkça, Balkanlardaki ulusal mücadelelere çıkarları doğrultusunda yön vermeye çalıştılar.

Bugün olduğu gibi o zaman da sömürgeci devletler yoktan ulusal sorunlar icat etmiyorlardı. Uluslar ve ulusal sorunlar, onların iradesinden bağımsız olarak ortaya çıkıyordu. Onların yaptığı, ortaya çıkan ya da uç vermeye başlayan ulusal mücadeleleri çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalışmaktı. Ezilen bir ulusun üzerindeki baskı ve zulmü hafifletmek için başkaca devletlerden yardım istemeleri, onlardan yardım almaları ve hatta onlarla işbirliği içinde olmaları, verdikleri ulusal mücadelenin tarihsel haklılığını karartmaz.

Ulusal Demokratik Mücadeleler ve Tanzimat

Babiali; ordu, maliye ve eğitim gibi devleti merkezleştirerek modernleştirmek, yeni ulusal ayaklanmaların önüne geçmek İngiltere, Fransa ve Rusya'nın bu doğrultudaki baskılarını savuşturmak için 1839 yılında Gülhane Hatt-ı Hümayunu ve 1856 yılında da Islahat Fermanı adlarıyla reformlar ilan etti. Böylece, başka iyileştirmelerin yanı sıra "padişahın tebaasının can, namus ve malının güvence altına alınması" ve "hangi dinden olursa olsun bütün tebaa için yasa önünde eşitlik"(1) sağlanacağı belirtildi. Müslüman olmayanların aşağılanması yasaklandı. Islahat Fermanı'nın ilanından hemen sonra Paris Anlaşması imzalandı. Bu anlaşmayla, Rusya'nın yanı sıra İngiltere, Fransa

ve Avusturya da Hristiyanları himaye etme hakkı elde etti. Böylece, Hristiyanlar adına Osmanlı'nın iç işlerine karışma hakkı kazanan devlet sayısı dörde çıkmış oldu.

Tanzimat reform politikaları, halkın tabandan gelen belli düzeyde demokratik reform talebi hesaba katılsa da onların doğrudan inisiyatifıyla oluşturulmadı. Bir dereceye kadar toplumun gayrimüslim kesimlerinin desteğini alsa da, reformların belirlenme sürecine doğrudan katılmalarının olanakları oluşturulmadı. Reformlar, başı çeken bürokratlar tarafından ulusal statü ve demokratik hak talebinde bulunan halkları yatıştıracağı umularak ve “Büyük güçlerin” baskısıyla kabul edilmişlerdi. Adli sistemde gayrimüslimlerin eşitliği lehine iyileştirmeler yapıldı. Ama şeriat hiçbir zaman kaldırılmadı, aile hukukuyla sınırlandı. Bu ikili hukuk sistemi eklektik, sorunlu bir mekanizmaydı. Modern hukukla şeriat hukuku arasındaki sınır çizgilerinin muğlaklığı, uygulayıcıların geleneksel alışkanlığı, Müslümanların baskısı, konjonktürel politik gelişmelerle de birleşerek çarpık uygulamalara yol açabiliyordu.

Osmanlı, iktisaden çağın gerisinde kaldığından iç dinamikleriyle kısa sürede Avrupalı kapitalistlere yetişmesi, bir toplumsal ve zihniyet devrimi yapmaksızın zordu. Toplumun Müslüman kesimi ise küçük bir aydın ve bürokratik kesim hariç Avrupa'daki gelişmelere ilgi göstermiyordu. Toplumun Hristiyan ve Yahudi kesimi Avrupa'daki iktisadi, teknik, politik ve toplumsal gelişmelerle hızla ilişkilenererek Osmanlı'nın ticaret burjuvazisinin gelişmesine öncülük etti. Zenginlikleri ve güçleri gözle görülür hale gelince Müslüman halkın ön yargılarını da yedekleyen Osmanlı feodal egemenleri Hristiyanlara karşı bir tepki örgütlemeye başladı. İleride iktidarın başına geçecek olan II. Abdülhamit, Müslümanların bu tepkilerini yedekleyen bir politika izleyecek ve yeri geldiğinde bunu Hristiyan halklara karşı katliamlara ve linç saldırılarına dönüştürecekti. Bu bedeli, ağırlıklı olarak Ermeni ve Rum halkları ödedi.

“Ermeni ve Rum cemaatleri içerisinde doğan ticaret burjuvazisi gitgide zenginleşmekte ve kendine daha fazla güvenmekteydi. Onların Avrupa'yla olan ilişkileri aynı zamanda kendi mensupları arasında siyasal düşüncelerini de yaymaktaydı. Bu ‘millet’ örgütlerini kiliselere mahsus denetimden kurtarmaya yönelik bir harekete yol açtı. Temsili şekilde örgütlenen ve varlığı (İngiliz baskısıyla) 1850’de tanınan yeni Protestan Ermeni ‘millet’i bu harekete daha da hız kazandırdı. Gregoryen, Ermeni ‘millet’i uzun müzakereler ve mücadelelerden sonra

1863’de Osmanlı Meşrutiyet hareketine de esin kaynağı olacak olan bir anayasa benimsedi.”(2)

“Ermeni Anayasası” olarak da bilinen “Ermeni Katogosluk ve Patrikliği Nizamnamesi”ni oluşturan Ermeni ulusal Meclisi, aynı zamanda Ermenilere dönük saldırıları ve hak ihlallerini de takip ederek raporlaştırıyor ve bu raporları düzenli olarak Babıali’ye sunuyordu. Bu raporlar, Doğu illerinde Ermenilere dönük öldürme, baskı, topraklarına zorla el koyma, din değiştirmeye zorlama, kadın ve kız çocukların kaçırılıp zorla Müslümanlaştırılarak evlendirilmesi vb. saldırıların zamanla yoğunlaşarak arttığını gösteriyordu.

Bir Eşik: Berlin Anlaşması

1870’lerin sonlarında, Osmanlı İmparatorluğu’nun olduğu kadar Ermenilerin de geleceğini belirleyen önemli gelişmeler yaşandı.

Artan vergilerin halkta yarattığı hoşnutsuzluk Balkanlar’da 1876’da yeni bir isyan dalgasına yol açtı. Bosna Hersek ve Bulgaristan’da vuku bulan köylü ayaklanmaları, Osmanlı askerleri tarafından kanlı biçimde bastırıldı. Bulgaristan’da on iki binden fazla direnişçinin katledilmesi Avrupa kamuoyunda büyük tepki yarattı. Avusturya-Macaristan ve Rusya harekete geçti. Avusturya-Macaristan, Bosna Hersek için reform talebinde bulundu. Rusya ise Bulgaristan için özerklik istedi. Babıali birinci isteği kabul edip ikincisini ret edince, Rusya Osmanlı’ya savaş ilan etti. 93 Harbi de denilen savaşta Osmanlı ağır bir yenilgi aldı. Rusya; doğuda Erzurum’a kadar ilerledi, batıda ise İstanbul önlerine Ayastefanos’a (Yeşilköy) kadar geldi. 3 Mart 1878’de barış anlaşması imzalandı. Bu anlaşmayla Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılmakta olduğu resmiyet kazandı.

Ayastefonas (Yeşilköy) Anlaşması’nın 16. maddesine göre Babıali, Ermeni reformlarını kabul edip gerekli adımları atana kadar Rus devleti Batum, Kars, Ardahan ve Doğubeyazıt’ı askeri ve siyasi egemenliği altında tutacaktı. Ancak, Rusya ile İngiltere arasındaki rekabet buna engeldi. İngiltere, Rusya’nın bölgedeki varlığını Güney Asya ve Ortadoğu’daki sömürge çıkarlarına karşı tehdit olarak görüyordu. Beşli ittifak gücünün İngiltere, Fransa, Almanya ve Avrupa, İtalya bu anlaşmadan dışlanmasına itiraz etti. “...Ama Osmanlılara acımalarından dolayı değil, eğer Avrupa güç dengesi yürürlükte kalacaksa Rusya’nın Balkanlar ve küçük Asya’daki egemenliğinin kabul edilemez olmasından dolayı”(3) İngiltere ve Avusturya-Macaristan’ın

çağrısıyla Berlin’de diğer “büyük güç”lerin de katıldığı bir konferans toplandı. 13 Haziran 1878’de yeni bir anlaşma imzalandı. Anlaşmaya göre Rusya, Balkanlar ve Anadolu’dan çekilecek, Romanya, Sırbistan ve Karadağ’ın bağımsızlığı, Bulgaristan’ın da özerkliği tanınacaktı. Bu anlaşma, Berlin Anlaşması olarak anılacaktı.

Berlin Anlaşması’nın amaçlarından biri, Rusya’nın önünü kesmekti. Bu amaçla, Ayastefanos Anlaşması’nın 16. maddesi geçici olarak iptal edildi. Berlin Anlaşması’nda Ermenilerle ilgili 61. madde şöyle formüle edildi. “Babıali, Ermenilerin yaşadığı vilayetlerde yerel koşulların gerektirdiği düzenlemeleri ve reformları daha fazla ertelemeden gerçekleştirmeyi ve Çerkesler ile Kürtlere karşı onların güvenliğini sağlamayı taahhüt eder... Bu taahhüdün yerine getirilmesi için atılacak adımları dikkatle izleyecek, büyük güçlere periyodik olarak bildirecektir.”(4)

62. maddede ise “din özgürlüğü, medeni ve siyasal haklar ile kamu işlerine girebilme hakkı sağlar” denilerek, Babıali’nin daha önce imzalanan reformlar ve yapılan anlaşmalardan kaynaklı yükümlülükler hatırlatıldı. Böylece, Rusya Anadolu’dan çekilirken, Babıali’ye de Ermenilerin yoğun olduğu altı doğu ilinde (Erzurum, Van, Bitlis, Sivas, Harput, Diyarbakir) reform yapması yükümlülüğü getirildi.

Ancak Ermeni reformları konusunda adım atmamakta kararlı olan Sultan Abdülhamid, sürekli bir oyalama, reformların içini boşaltarak içeriksizleştirme ve geçiştirme yolundan yürüyecekti. Böylece Ermeni sorunu, Osmanlılar bakımında aynı zamanda devletlerarası bir sorun haline geldi.

Yanı sıra ne emperyalist devletler ne de Rusya, Ermeniler için kendi çıkarlarını riske edecek adımlar atmayacaklardı. Aralarındaki rekabetin giderek keskinleşmesi bunun önünde engeldi. Gerçekte Berlin Anlaşması, Ermenileri büyük bir riskle karşı karşıya bırakmıştı.

Ermeniler için yeni bir momentti. Bir yandan demokratik reform beklentisi ve umudu Ermenilerde ulusal bilince ve örgütlülüğe itilim kazandırırken, diğer yandan başta Sultan Abdülhamit olmak üzere Osmanlı feodal egemenlerin öfkesinin ve düşmanlığının yöneldiği hedef haline gelirler. Ve bu çelişik durum soykırıma kadar uzanacaktır.

KAYNAKLAR

1. Erik Jan Zürchen -Modernleşen Türkiye Tarihi, Sf.80, İletişim Yayınları
2. Age. Sf.9
3. Age, Sf.115
4. Vahakn N. Dadrian- Ulusal ve Uluslararası Hukuk Sorunu Olarak Jenosid, Sf.32, Belge Yayınları

Abdülhamit'in Soykırım Provası

Berlin Anlaşması (1878), Ermeniler için olduğu kadar Osmanlı İmparatorluğu için de bir dönemeçti. Balkan uluslarının çoğu bağımsızlığını ilan etmiş, imparatorluk daralmış ve nüfusta Müslüman yoğunluğu artmıştı. Osmanlı yöneticileri ve egemenlerine göre bunun sorumlusu, ihanet içinde olan Hristiyanlardı. Hem Balkanlarda hem de Karadeniz kıyısı ve Kafkasya'da Türklerin de içinde olduğu Müslüman halklar; ya maruz kaldıkları katliamlar ve baskılar sonucu ya da kendisine yabancı gördüğü/benimsemediği bir iktidarın egemenliği altında yaşamak istemediği için Osmanlı'ya göç ediyorlardı. Bu dönem, muhacirlerin sayısı sekiz yüz bini bulmuştu. Göç ile seferler, Batı'da İstanbul'a ve Batı Anadolu'ya Doğu'da ise Ermenilerin de yoğunlukla yaşadıkları vilayetlere yerleştiriliyorlardı. Muhacirlerin geldikleri yerlerde maruz kaldıkları katliamlar, baskı ve zulüm, toplumun Hristiyan kesimlerine karşı bir tepki ve düşmanlığa yol açıyordu. Bu durum Türk, Kürt ve diğer Müslüman yerli halkları da etkiliyordu. Buna, Abdülhamit'in izlediği Panislamcı politik çizgi ve inşa etmeye çalıştığı baskıcı, gerici istibdat rejimi de eklenince, Ermeniler başta olmak üzere Hristiyan halkların durumu kritik bir hal almaya başladı.

Ayrıca 1877-'78 Osmanlı Rus Savaşı'nda (93 Harbi) savaşın kaderi üzerinde önemli bir rol oynamayacak kadar az sayıda Kafkas Ermeni'sinin Rus ordusu içindeki varlığı ve Anadolu Ermenilerinin sınırlı bir bölümünün de onlara yardım etmiş olmasını; ne Osmanlı Devleti ne de yerel Kürt ve Türk ağa ve eşrafinın önemli bir bölümü tarafından unutulmayacak ve bu durum yıllar yılı Ermenilere dönük saldırılar, önyargıların yanında "Ermeni korkusu" yaratmanın propagandası olarak kullanılacaktı. Bu konuda gerçeklerle ilişkisi koparılmış hikâyeler tarih kitaplarında yazılmaya devam ediyor. Bugünkü Erzurum'da, masallarla süslenmiş Ermeni düşmanı ırkçı-şoven anlatımlar halk arasında yaygın.

Bu koşullar altında devletin yerel Kürt, Türk ve Çerkes egemenlerinin yönlendirdiği çetelerin ve kıskırttıkları Müslüman halkların Ermenilere dönük saldırılarında bu savaş ve akabinde imzalanan Berlin Anlaşması'ndan* sonra bir tırmanış başladı. Anlaşmanın yarattığı umut ve güven, süreklileşmiş saldırılar karşısında Ermenileri daha fazla örgütlenmeye ve mücadele etmeye yöneltti.

1890'ların başında Van, Bitlis, Erzurum, Arapkir, Diyarbakir, Harput, Sivas ve Muş gibi Kürdistan (bu bölgenin bir kısmı, tarihi Ermenistan ya da Batı Ermenistan olarak da anılır) illerinde önemli bir Ermeni nüfus yaşamaktayken. "Van merkez sancağındaki Garzan, Adilcevaz, Bergiri (Muradiye) ve Marks (Müküs) kazaları dışında hiçbir yerde açık farkla çoğunlukta"(1) değillerdi. En yoğun bulundukları diğer sancaklarda ise nüfusun en fazla yarısı Ermenilerden oluşuyordu. Çoğunlukla kentli olsa da Erzurum, Muş ve Van kırsalında tarım ve hayvancılıkla geçinen önemli bir nüfus yaşamaktaydı. Kürt komşuları gibi kendilerine ait küçük bahçe ve arazileri işleyen Ermeniler; gittikçe ortakçılığa ve kiracılığa zorlanıyorlardı.

Yeni düşüncelerle İstanbul, İzmir, Selanik gibi büyük kentlerde ve yurt dışında kaldıklarında tanışıyor ve bu düşünceler memleketine dönenlerin getirdiği yayınların yanı sıra, Batı Avrupa ülkeleri ve ABD'nin bölgede açtığı misyon okulları aracılığıyla yaygınlaşıyordu. İlk olarak yurtdışındaki metropol kentlerde kurulan devrimci/demokratik Ermeni dernekleri, Anadolu kent ve köylerinde de yavaş yavaş çoğalıyordu. 1880'lerin sonunda, İran ve özellikle Rus sınırından yayınlarla birlikte silahlar da getirilmeye başlanmıştı.

Ermenilerde gelişmekte olan demokratik ulusal bilinç, 1880'lerde artık ulusal demokratik devrimci ve sosyalist örgütlerin ortaya çıkmasına zemin oluşturmıştı. "...Sosyalizm ve milliyetçilik düşünceleri, Ermenilerin yerel Kürt eşkiyadan sürekli zulüm gören ve devlet tarafından yeterince korunmayan köylü hemşehrilerini koruma girişimleriyle birleştirirken" (2) 1880'de Erzurum'da Anavatan Müdafası, 1885'de Van'da Arwenakan, 1887'de Cenevre'de Devrimci Hınçak (Çan Sesi, 1909'da Sosyal Demokrat Hınçak Partisi adını aldı), 1890'da Tiflis'de ulusal devrimci komitelerin birleşmesiyle Taşnak-sutyn (Ermeni Devrimci Federasyonu) adlı örgütler ve partiler kuruldu. Devrimci şiddeti de benimseyen bu örgütlerin hedefi, demokratik, reform ve bağımsız Ermenistan'ı kurmaktır.

"Öte yandan, 1830'lu ve 1840'lı yıllarda Osmanlı yönetimi tarafından merkezileşme politikaları çerçevesinde Kürt beyliklerinin özerk yapılarına son verilip, aşiretlerin toprağa yerleştirilmesi kararı uygulanmaya konulmuştur. Bu süreçte, göçlerle yerleşik düzende yaşayan topluluklar arasında süren gerginlikler, çatışmalar daha da artmıştır. Geleneksel hale gelen köy baskınları ve yağmalama olayları, haraç almalar bunlar arasındadır. Kafkaslardan Rus baskısından kaçıp gelen Müslüman göçmenlerin bir kısmı da bu yöreye yerleştirilmiştir.

İç içe geçmiş yerleşimler oluşmuştur. Bu da, karşılıklı çatışmaları beraberinde getirmiştir. Ermeni sorunu başlangıçta uluslararası diplomasiye Ermenilerin, Kürtlerin ve Çerkeslerin saldırısından korunması çerçevesinde dahil olmuştur.” (3)

Berlin Anlaşması’nda Ermenilerin korunması doğrultusunda alınan kararı, bazı Kürt aşiret reisleri kendilerine dönük tehdit olarak algıladılar. Bunlardan Şemdinanlı Şeyh Ubeydullah başı çeker. “Ermeniler Van’da bağımsız bir devlet kuracaklarmış ve Nasturiler de kendilerini İngiliz tebaası ilan edip İngiliz bayrağını yükselteceklermiş. Kadınları silahlandırmak zorunda kalsam da buna asla izin vermeyeceğim” diyerek, isyan bayrağını çeken Ubeytullah, bölge aşiretlerden geniş tabanlı bir ittifak oluşturdu. Osmanlı yönetimi, bu ittifakın bölgede zaten zayıf olan otoritesinin daha da zayıflatılacağını düşünerek müdahale ederek ve uzun uğraşlar sonucu bu isyanı 1881’de bastırdı. Ayrıca yine bu süreçte binlerce Süryani de Kürt ağalarınca katledilmişlerdir.

Hamidiye Alayları ve Toprak Gasları

Bu gelişmeler, Babıali için uyarıcı oldu. Kürtleri merkeze daha fazla bağlayarak asimile etmek, Ermeniler üzerinde baskı kurmak, Rusya ve İran tarafından gelecek tehditlere karşı ve Kürtleri Doğu cephesi dışındaki savaşlara da katmanın bir yolu olarak 1891’de oluşturulmaya başlanan Hamidiye Alayları, Ermenilerin ağırlıklı yaşadığı altı ilde yoğunlaştırıldı.

“Bu hafif süvari alaylarının çoğunluğu Kürt’tür. 1892’de (alay sayısı) 40 iken 1899’da 63’e çıkar. Bir alay 500-1000 kişidir. Bir alayın kurulmasını sağlayan her aşiret belli sayıda adam verir ve komuta aşiret reisinde olur. Devamlı hizmette olmazlar ve ancak hizmetteyken maaş alırlar. Bu sisteme bağlı aşiretler silahlıdır ve diğer aşiretlere baskı yapıp hâkimiyet altına almayı sağlayacak üstünlüğe sahiptirler.” (5)

Kürt aşiret reisleri, Hamidiye Alayları’nın sağladığı güçten aşiret çıkarları için de yararlandılar. “...Bölge halkı da kaynaklar üzerindeki kontrolünü artırmaya çalıştı, bunun arka planında daha büyük küresel bir süreç olan toprağın ticarileşmesi ve buna bağlı olarak toprağın değerinde meydana gelen artış yatıyordu. Milislere yazılan Kürt reisleri devletin başka amaçlarla sağladığı destekle kendi gündemlerini yürütmek için elverişli bir konuma geldiler ve çoğu Ermeni olan komşularının topraklarına ve kaynaklarına el koydular. Bu büyük şema içinde daha zayıf Kürt komşular da risk altındaydılar.” (6)

Hamidiyeli reisler, katliamlarla, tehditle, şantajla göçe zorlayarak Ermeni köylülerin topraklarına el koyuyorlardı. O dönem bir Ermeni'yi devrimci ya da sempatizanlıkla suçlamak, toprağına el koymanın yollarından biriydi. Bunun, her durumda doğru olması da gerekmiyordu. Topraklara el koymak her zaman zorla olmuyordu. Bunun yasal yolları da vardı. Köylüler, ağırlaşan vergiler karşısında malını ya da hasadını ipotek ettirmek zorunda kalıyordu. Borcunu ödemeyince de satış yoluyla bunlara el konuluyordu. Bu yeni bir yöntem olmasa da bu dönem itibariyle Ermenilere karşı yaygın bir uygulamaydı.

Bazı bölgelerde devlet yöneticileri Ermenileri topraklarından söküp atma politikalarını destekliyorlardı. Ermenilerden boşalan topraklara Kürt aşiret mensuplarını ve Kafkasya'dan gelen Müslüman muhacirleri yerleştiriyorlardı. Yersiz yurtsuz kalan Ermeniler, çaresiz Rusya başta olmak üzere başka ülkelere geçmek için izin almaya çalışıyorlardı.

Toprak meselesi, Ermenileri eyleme geçiren önemli konulardan biriydi. Aynı şekilde Hamidiyeli Kürt aşiret reislerini de harekete geçiren önemli motivasyonlardandı. Hamidiyeliler, çıkar sağladıkları sürece devletle hareket ediyorlardı. Çıkarları olmadığında ya da çıkarlarına ters düştüğünde pekâlâ farklı hareket edebiliyor ya da devlet yöneticilerini aldatıp farklı yönlendirebiliyorlardı. Ermenilerin tasfiyesi, devletin olduğu kadar Kürt ağa ve beylerinin de işine geliyordu.

Topraklar için başlayan kavgâ, her iki tarafı da dönüştürerek Ermeni ve Kürt ulusal bilincinin gelişmesini hızlandırıyor, iki halk arasındaki çelişkinin derinleşmesine yol açıyordu. Bu da, çatışmaların yaygınlaşmasına ve sertleşmesine neden oluyordu. Eşkıyalar, Hamidiye Alayları ve devlet saldırıları kadar, toprak sorunları da Ermeni halkını hızla örgütlenmeye ve mücadeleye sevk ediyordu. Osmanlı'da oyun çoktu. Binlerce yıldır yan yana ve iç içe barış içinde yaşayan iki ezilen halk olan Ermeniler ve Kürtler arasına düşmanlık tohumları ekiliyordu.

Berlin Anlaşması'na kadar Ermenilere dönük çete saldırıları daha çok eşkıyalar, kimi Kürt ağaları ve rüşvetçi yerel devlet yöneticileri eliyle yapılıyordu. Bunlara, Kafkasya ve Karadeniz kıyılarından katliam, baskı, zulümle göçe zorlanarak Anadolu'ya gelmek zorunda kalan, bu yüzden de Hristiyanlara kaşı nefret duyguları besleyen Çerkeslerin bir kısmını da eklemek gerek. Berlin Anlaşması

sonrasında ise saldırılar Babıali tarafından yönlendirilerek teşvik ediliyordu. Ayrıca askerler de bu saldırılarda aktif olarak yer alıyordu.

Hamidiye Alayları, ittihatçıların iktidara gelişinden sonra da isim değişikliğiyle varlığını sürdürmüş, yeni Türk devletinin kurulmasıyla da dağıtılmıştır. Kürt isyanları patlak verince yeniden Abdülhamit ve ittihat geleneğine sarılan Kemalist iktidar, 1924-'25 yıllarında çıkarılan köy kanunuyla Hamidiye milislerine benzer köy koruculuğu getirilmiştir. Ermenilere karşı olduğu gibi Kürt isyanlarına karşı da Kürt işbirlikçileri kullanılmıştır. 1980'lerin ortalarında Kürt ulusal devrimci hareket atılım yaptığında devlet zaman kaybetmeksizin aynı paslı silaha başvurdu. '84-'85'te çıkardığı yasalarla köy koruculuğunu yeniden canlandırarak kurumsallaştırdı. Korucular, Hamidiye Alayları'nın Ermenilere yaptığı saldırıların hemen hepsini Kürt yurtseverlerine yönelttiler. Katliam, kaçırma, işkence, işkenceyle öldürme, köyleri yakma, mallarını yağmalama ve topraklarına el koyma vb. Hamidiye Alayları'ndan devralınmış yöntemlerle çeteler, hala köy koruyucuları şahsında yaşatılıyor. Köy koruculuğunu reddetmek, Hamidiye Alayları'nın katliam ve saldırıganlıklarıyla yüzleşilmeden yüzeysel ve içeriksiz kalır.

Anadolu'da Katliamlar Yüzyılı Açılıyor

Abdülhamit, kabul etmek zorunda kaldığı reformları uygulamak yerine katliamlarla Ermenileri sindirme ve etkisizleştirme yolunu izledi. 1878 ve 1890 Erzurum, 1894 Sason (Sasun) 1895-96'da Ermenilerin yoğunlukla bulunduğu Kürdistan vilayetleri ve kimi başkaca Anadolu kentleri ve İstanbul; 1902 tekrar Sason ve 1909'da da Adana katliamları gerçekleştirildi. Yüz binlerce Ermeni ve Hristiyan katledildi. Bundan dolayı Abdülhamit "İstibdadın kanlı sultanı", Avrupa kamuoyunda da "Kızıl Sultan" olarak anılmaya başlandı.

Anadolu ve Mezopotamya'da yeni katliamlar asrı Ermeni katliamlarıyla başlamış; Süryani, Keldani, Bulgar, Rum, Kürt, Yakubi**, Ezidi ve Alevilere kadar ezilen halkların hepsinin maruz kaldığı bir devlet geleneğine dönüşmüştür. Abdülhamit'ten ittihatçılara, Kemalistlerden AKP'ye 1878'de yeni çağın ilk Ermeni katliamı olan Erzurum katliamından Roboski'ye bir tarihsel süreklilik ve bağ vardır.

1877-'78 Osmanlı Rus Savaşı'nın ardından Berlin Anlaşması'nın imzalanmasıyla Rus askerleri Erzurum'dan çekilince 80 bin

Ermeni katliam riskiyle karşı karşıya kalır. Bu saldırılarda binlerce Ermeni katledilirken iki yıl sonra ise yine Erzurum'da bir katliam daha gerçekleşir.

Ermenilere yönelik 1889 Ekim'inde Diyarbakır çerçevesindeki köylerde Kürt ağalarının öncülüğünde yağmalamalar başlar. Ermeni ve Yakubi köyleri talan edilir, cinayetler işlenir. 1892'de Mardin Mutasarrıfı Enis Paşa'nın organize ettiği sabotajda Mardin Çarşısı ateşe verilir. Ağırlıkla Ermenilerin dükkanları yanar. Dükkanı yanan az sayıda Kürt ve Türk'ün de önceden haberdar olduğundan dükkanları boşaltılmıştır.

Yıllardır devletin baskısı ve zulmü, Hamidiye ağalarının ve eşkıyaların saldırıları altında bulunan Ermeniler, bir de çifte vergi ödemek zorunda bırakılır. Hem devlete hem de yerel Kürt beylerine vergi ödemek zorundadırlar. 1894'te çifte vergiye karşı başlayan Sasun ayaklanması, dört bir yanda Ermenilerin coşkulu dayanışma eylemleriyle selamlandı. Ayaklanmada ve protestoların yaygınlaşmasında başta Hınçak olmak üzere devrimci örgütlerin önemli bir rolü oldu. Ordu ve Hamidiye Alayları'nın ortak saldırısıyla ayaklanma kanlı biçimde bastırıldı. Sasun katliamı Abdülhamid'i tatmin etmemiş olacak ki, Ermenilere "ders vermek" için katliamları yaygınlaştırma talimatı verdi. Ermenilerin yoğunlukla yaşadığı altı Kürdistan ili başta olmak üzere, Trabzon, Halep, Adana, Ankara, İstanbul vilayetleri ile İzmit ve Zeyton kasabalarında katliamlar yapıldı. 1896 yılının sonlarına kadar aralıklarla süren katliamlarda toplam 200 ile 300 bin arasında Ermeni ve diğer Hristiyan halklarından yaşamını yitiren oldu.

İstanbul'da katliamları protesto eden Hınçak'ın öncülük yaptığı kitle, 30 Eylül 1895'te Babıali'ye doğru yürürken kitlenin önü kesilerek elli Ermeni'yi öldürüldü. Ardından, Abdülhamit'in ajanlarının kışkırttığı medrese öğrencileri ve esnafın saldırısında Ermenilerden iki bine yakını yaşamını yitirdi.

1896'da İstanbul'da Taşnak üyesi Arman Garo ismini kullanan Ermeni devrimci Karekin Pastırmacıyan'ın başında bulunduğu 31 devrimci, coğrafyamızın devrimci tarihine altın harflerle yazılması gereken cüretkâr bir eyleme imza attılar. Pastırmacıyan ve yoldaşları, devam etmekte olan Ermeni katliamının derhal durdurulması için Osmanlı Bankası'nı işgal ettiler. Askerin ve linç güruhlarının saldırıları boşa çıkınca, devlet, eylemdeki devrimcilerin bütün taleplerini kabul etti. 30 saat süren işgalin ardından; 27 Ağustos akşamı,

günlerdir İstanbul'da devam eden katliam bıçakla kesilir gibi sona erdirildi. İstanbul'da binlerce Ermeni'nin yaşamını yitirdiği bu katliam, işgal eylemi sayesinde daha fazla büyümeden durduruldu.

Yapılanlar sadece katliamlarla sınırlı değil, zorla Müslümanlaştırma, kadın ve çocukları kaçırarak "evlendirme" ya da "aileye katma" yoluyla asimile etme; köle pazarlarında satma, mallarına ve topraklarına el koyma, yağmalama, yakma, yıkma, tahrip etme saldırıları katliamlara eşlik etti.

Saldırıları sadece Ermenilere yönelmedi, Süryani, Keldani ve Yakubilere de yönelmiştir.

Bu katliamlar sonucu "Yakubi topluluğu tamamen yok edilmiştir." (7) Bu halk, kültürüyle, inancıyla artık yaşamıyor. Sınırlı bir nüfusa sahip olması ve geriye hiç kimsenin kalmamasından dolayı pek gündeme de gelmemekte. Oysa, açıkça ve netlikle söyleyebiliriz ki, bir Yakubi soykırımı yaşanmıştır.

"Önce Türk birlikleri katliam amacıyla bir kasabaya geldiler, daha sonra Kürt başıbozuk askerleri ve aşiretleri yağmacılık amacıyla geldiler. Nihayet ateş ve yıkımla katliam geldi ve kaçakları izleme ve temizleme harekâtlarıyla o vilayetteki topraklara ve köylere yayıldı. 1895 yılının bu cinayetler kışında, Doğu Türkiye'deki yirmi kadar ilçede Ermeni nüfusunun büyük bir kısmının yok edildiğine ve mülklerinin tahrip edildiğine tanık olundu." (8)

1895 katliamları, Urfa'da genellikle Cuma günü (günümüze kadar birçok katliam veya katliam girişiminde olduğu gibi muhtemelen Cuma namazından sonra) boru çalarak katliamlar başlatılıyordu. Ve yine borunun çalmasıyla da katliamlara o günlük ara veriliyordu. Kurtulma umuduyla kilise ve benzeri yerlere sığınanlar, mekân ateşe verilerek kadın ve çocukların da içinde olduğu Hristiyanlar diri diri yakılarak öldürüldüğü örnekler az değil.

"Genç Ermenilerden oluşan büyük bir grup, bir şeyhin huzuruna getirildiğinde şeyh onları sırt üstü yatırmış, el ve ayaklarını bağlamıştı. Daha sonra bir gözlemcinin deyiimiyle Kur'an'dan ayetler okundu ve "Koyun kurban edilirken yapılan Mekke ayininin (Mecca Rite) ardından boğazlarını kesti." (9)

Katliamlarda kılıç ve silahla doğrudan öldürmelerin yanı sıra işkenceyle yakarak, diri diri gömme, parçalayarak veya boğazını keserek öldürme gibi en insanlık dışı ve vahşi biçimlerinin de uygulandığını görüyoruz.

Bir diğ er önemli unsur ise yukarıdaki örneklerde de gördüğümüz gibi egemenler, katliam ve yağmaları meşrulaştırmak için dini bir araç olarak kullanmaktan da geri durmuyorlar. Sonraki katliam ve soykırımlarda da linç g ruhlarını toplayabilmek için İslam'ın kullanıldığını biliyoruz.  orum, Maraş, Sivas gibi yakın dönem Ale-vi katliamlarında da; bugün IŞİD ve El Kaide'nin yaptığı katliamlar-da da benzer bir tabloyla karşı karşıyayız. Müslüman halklarının bu gelenekle yüzleşip kopuşması, sadece tarihle hesaplaşma değıldir. Güncel, toplumsal ve politik sonuçları da olan acil bir görevdir. Katliamlarda İslam'ın kullanılmasının önüne geçilecektir.

Birçok kaynağıa göre, Babialı'nın talimatı Ermeni katliamıdır. Ancak bir kere kıyım a dini motif giydirilince Müslümanları Hristi-yanlara karşı kışkırtınca yerel yöneticiler, Hamidiyeliler ve bunlara katılan linç güruhları, her zaman öldürdükleri kişi Ermeni mi değıl mi ayırt etmemeye başladılar. Kaldı ki yerelerde çıkan çatışmaları ya da saldırgan tarafın yağmadan mal ve mülk edinme iştahu kaba-rınca kimin Ermeni olup olmadığının çok da önemi kalmıyordu.

Katliamlar, asimilasyon, kaçırma, köleleştirme, yağma ve mülklerine el koyma saldırıları sonrası Ermeni güçleri daha da yaygınlaştı. Ermenileri g  ce zorlamak, Babialı'nın ve yerel Kürt aşiret reislerinin ve ağılarının ortak amaçlarından biridir. Babialı için g  ce zorlamak, altı Kürdistan ilinde Ermeni nüfusunu seyreterek reform-ları gereksiz kılmak, onları bir özerk ya da bağımsız Ermenistan'ın önüne geçmekti. Zira, Babialı, kabusla sonuçlanan Balkanların ikinci bir baskısını Doğı'da yaşamak istemiyordu. Öte yandan, Kürt aşiret reislerinin bağımsız Ermenistan korkularının yanı sıra Ermeni g  -leri, onlara yeni topraklar sağılamalarının yolunu açıyordu.

Kaçırma, K leleřtirme, Asimilasyon

Ermeni kadınlarının kaçırılarak Müslümanlarla zorla evlendi-rilmeleri 19. yüzyıl boyunca yaşansa da, özellikle Berlin Anlaşma-sı'ndan sonra devletin desteğini alan yaygın bir uygulamaya dönüş-t . 1894-'96 katliam döneminde ise kitlesel bir hal aldı.

“1894-'96 katliamları boyunca kadınların ve genç kızların Müslüman evlere kapatılarak zorla Müslüman yapılmak istenmesi, genç çocukların kaçırılarak Müslüman evlere alınması, basılan Er-meni köylerinde tüm halka Müslüman olmaları için baskı yapılması, erkeklerin toplu olarak zorla sünnet ettirilmeleri ve kiliselerin cami-

ye çevrilmesi ve bazı durumlarda onlara ‘Hamidiye Camisi’ isminin verilmesi yaygın pratiklerdi.”(10) Din değiştirmeye zorlamalar Süryani, Keldani ve diğer Hristiyan halklarının da sorunuydu.

“Ermenilerin kiliseye doldurulmaları ve tek tek dışarıya alınarak Müslüman olmaları istenmesi bir başka yaygın uygulama idi. Müslüman olmayı kabul etmeyen kişi hemen orada öldürülmekteydi. Bu nedenle canlarını kurtarmak isteyen Ermeniler, Müslümanlığı kabul etmekten başka bir seçeneğe sahip değillerdi.” (11) Bazı durumlarda Müslümanlığı kabul etmeleri, hayatlarını kurtarmaya yetmiyordu, “yalandan din değiştirdikleri” bahanesiyle öldürülenler az değildi. Bu dönem, yaklaşık 20 bin Hristiyan’ın zorla Müslüman olduğu tahmin ediliyor.

Katliam döneminden sonra kendilerini güvende hissettikleri gelişmeler gördüklerinde Hristiyanlığa geri dönüşler oluyordu. Ancak Osmanlı’ya güvenmeyip verilen güvencelere rağmen açıktan Müslüman görünüp, Hristiyanlığı gizli olarak yaşamaya devam etme örnekleri de bu dönem ortaya çıkarak yaygınlaştı. Zira Hristiyanlığa dönmeleri halinde öldürülecekleri yönünde tehditleri alıyorlardı. Nitekim Hristiyanlığa döndükleri için öldürülenlerin sayısı az değil.

Kaçırılan kadın ve çocukların bazıları ise köle olarak pazarlanıyor, çalıştırılıyor, tekrar tekrar satılıyordu. Birkaç kentte geçici olarak köle pazarı kurulurken Halep’deki Bab-Nera çarşısındaki esir pazarı, 1908 devrimine kadar varlığını koruya gelmişti.

1890’lardan 1990’lara Tarihsel İroni ve Paralellikler

1890’lar ile 1990’lar arasında öğretici ironiler ve paralellikler vardır. 1890’larda Anadolu ve Mezopotamya’nın Ermenileri ulusal demokratik haklar ve statü talebiyle bir uyanış ve mücadele içindeydiler. 1990’larda Kürtler, ulusal direnişlerini devrim düzeyine sıçrattılar. 1890’larda Osmanlı Devleti Ermeni ulusal demokratik direnişini bastırmak için katliam, sürgün, asimilasyon, işkence, kontra vb. akla gelebilecek hemen her yola başvuruyordu. 1990’larda da Türkiye Cumhuriyeti Kürt ulusal devrimci direnişini bastırmak için Abdülhamid’den geride kalmayacağını ispata çalışır gibiydi. Abdülhamid, Hamidiye Alaylarına ve hırsız, katil, tecavüzcü eşkıya çetelerine Ermenileri katletmesi için görev ve yol veriyordu. MGK’nın kumandasında Özal, Demirel, Çiller hükümetleri dönemlerinde ise

kontrgerilla, JİTEM, Hizbullah ve korucular, Kürt ulusal devrimci direnişini ezmek için her yola başvurdu. Yüzyıl önce Ermenileri linç etmek için Kürtler, Türkler ve Çerkesler kışkırtılırken 1990’larda linç saldırısının hedefi, Kürtler, Aleviler ve devrimciler oldu.

1990’larda kent merkezlerinde devletin resmi ve gayri resmi silahlı güçleri devrimci karargâhlara infaz amacıyla baskınlar yaptıkları, organize edilerek çevrede linç grupları tempo tutuyordu. 1896’da Ermeni devrimciler, Osmanlı Bankası’nı işgal ettiğinde asker kuşatması ve saldırısına linç grupları aynı organizasyon ve aynı biçimde tempo tutarak eşlik etmişlerdi. Demek ki; Abdülhamid’ten Kemalist çömezlere ne gelenek değişmişti ne de zihniyet.

* 93 Harbi’nin ardından Osmanlı ile Rusya arasında, 3 Mart 1878 tarihinde imzalanan Ayastefanos Antlaşması’nın ağır yükümlülükleri ve Rusya’nın Balkanlar üzerindeki artan hâkimiyeti üzerine, 13 Haziran 1978 tarihinde İngiltere, Avusturya-Macaristan, Fransa, Almanya, Rusya ve Osmanlı Devleti arasında imzalanan antlaşma.

** Yakubiler, Batı Süryanileridir. Hz. İsa’nın tek doğası olduğunu kabul ederler. Edessa psikoposu Yakub’un adından dolayı Yakubiler olarak da anıldılar.

KAYNAKLAR

1. Janet Klein, Hamidiye Alayları, İletişim Yayınları
2. Age.
3. Işık Kutlu, Ermeni Sorunu Üzerine
4. Ayşe Hür, Öteki Tarih I
5. Yves Ternon- Mardin 1915, Belge Yayınları
6. Janet Klein, Hamidiye Alayları, İletişim Yayınları
7. Yves Ternon, Mardin 1915, Belge Yayınları
8. Vahakn N. Dadrian- Jenosid, Belge Yayınları
9. Age.
10. Tamer Akçam, Ermenilerin Zorla Müslümanlaştırılması, İletişim Yayınları
11. Age

İttihatçılığın Yükselişi 1908 Devrimi ve Ermeniler

Osmanlıcılığın içinde 19. yüzyılın sonlarında örtük olarak oraya çıkan Türk milliyetçiliği, 20. yüzyılın ilk yıllarından itibaren görünür hale geldi. 1908 Devrimi'nden hemen sonra ilerici niteliği yavaş yavaş gerileyerek, Balkan savaşlarından itibaren de sınırlı demokratik niteliğini tamamen tüketerek ezilen uluslara ve halklara düşman, ırkçı, yayılmacı, Turancı bir karaktere büründü. Bu noktaya gelmeden önce İttihatçılar şahsında devrimci düşünceler Osmanlı'nın dört bir yanına yayıldı. 1906-1907 vergi ayaklanmalarına, 1908 Devrimine ve devrimi takip eden 4-5 yıllık politik özgürlüklerin görece kullanıldığı bir döneme öncülük etti. Ermeni sorunu gibi ulusal sorunları Osmanlı sınırları içinde çözmeye çalıştı; tutarlı demokratik bir paradigmaya sahip olmayışı, dayandığı Türk burjuva sınıfın güdüklüğü, Osmanlı'nın birliğini "koruma ve devleti kurtarma" saplantısı, seçkin kaba materyalist ve pozitivist ilerlemeci anlayışı, bürokratik ve giderek daha fazla orduya dayanan yapısı, iktidara geldikten sonra İttihatçıları halktan kopartarak ezilenlerin düşmanına dönüştürdü. Ne Ermenilerin demokratik reform taleplerini tam olarak karşılayabilmiş ne de toprak sorunlarını çözebilmiştir. Aksine giderek gericileşmiş, Abdülhamit'i aratır duruma gelmiştir.

‘İstibdadın Kanlı Sultanı’na Karşı Mücadele Birliği

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin (İTC) önceli olan "İttihadi Osmaniye" farklı uluslardan kadrolarla 1889'da Ahmet Cevdet öncülüğünde Tıbbiye-i Askeri mektebi öğrencileri arasında kuruldu. "İttihadi Osmaniye, Osmanlı tebaasının birliği anlamına geliyordu ve Türk, Kürt, Ermeni, Rum, Yahudi, Arnavut tüm ulusların eşit halklara sahip olacağı bir siyasal düzenin özlemini ifade ediyordu... 1908 Devrimi'ne kadar örgüt önce Ahmet Rıza daha sonraları Doktor Bahaeddin Şakir tarafından Paris'teki merkezinden yönetildi. (1)

20. yüzyılın ilk yıllarında İttihatçılar içinde başlayan fikir ayrılığı, 1906'da Prens Sabahattin'in önderliğindeki liberal kanadın ayrılıp ayrı bir örgütlenmeye gitmesiyle sonuçlandı. Aynı yıl Selanik'te örgütlenme yeteneği gelişkin bir posta memuru olan Mehmet Talat'ın önderliğinde, Osmanlı Hürriyet Cemiyeti kuruldu. Bu cemiyet, Binbaşı Enver'in de içinde olduğu, Makedonya ve Edirne'deki

2. ve 3. Ordu bünyesinde yer alan subaylar arasında etkindi. Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, Ahmet Rıza'nın önderliğindeki Paris grubuyla ilişkiye geçti. Bu gelişmeler, İTC içinde Türkçü, merkezîyetçi ve asker ağırlığının güçlenmesine yol açtı. O dönem, İttihatçılar içinde Türkçü kavramı yaygın bir kullanıma sahip değildi. Bunun yerine Osmanlı kavramı kullanılıyordu. İttihatçıların literatüründe Osmanlı ifadesi önceleri bütün Osmanlı devlet sınırları içindeki uluslar için kullanılıyordu. Zamanla, Osmanlı ile Türkler veya asimilasyonla Türkleştirilebileceği düşünülen Müslümanlar için de kullanılmaya başlandı. 1911'den özellikle de Balkan savaşlarından sonra Osmanlı/Osmanlılık terk edilerek Türk/Türkçülük/Turan öne çıkarılmaya başlandı. Ermeni örgütleri, Narodnikler başta olmak üzere Rus devrimcilerinden güçlü biçimde etkilenirken, İttihatçılar ise aynı şekilde kuruluşlarından itibaren Ermeni devrimci örgütlerinden etkilendiler. İttihatçılar hep Ermeni örgütleriyle ilişki içinde oldu. Ermeni Anayasası'ndan, açık ve gizli örgütlenmelerinden, silahlı mücadele biçimlerinden öğrenip örnek aldılar. Yer yer Ermeni örgütlerden yardım da aldılar. İTC, ayrılıkçı eğilimin gelişmesini engelleyeceği öngörüsü ile Ermeni reformlarını savundu. "Sovyet araştırmacıları, İttihatçıların Doğu'da Ermenilerden Kürt feodallerinin gasp ettikleri toprakların Ermeni köylerine iade edilmesini vaat ettiklerini açıkça kaydediyorlar." (2)

"1907 yılında, Taşnaksuyun ile İttihat ve Terakki örgütü Abdülhamit'e karşı birlikte mücadele etme kararı aldı. Bu, devrimci hareket için büyük bir ilerleme demektir." (3)

Beklentileri Karşılamayan Devrim

İttihatçıların girişimiyle patlak veren 1908 Devrimi, Ermeniler başta olmak üzere ezilen uluslar, halklar ve onların öncü örgütleri tarafından desteklendi. 1908 Meclisi, Türklerin yanı sıra Arap, Arnavut, Rum, Ermeni, Bulgar ve Yahudilerin de bulunduğu çok uluslu bir meclisti. İlk meclis, aynı zamanda İttihatçılar, Türk/Müslüman liberaller Taşnak, Hınçak, Bulgar ulusal devrimcileri ve sosyalistleri ile bağımsızlardan oluşan politik çoğulculuğa da sahipti. Oysa resmi ideoloji, cumhuriyetten önceki ilerlemeleri inkâr ederek 1908'deki bu ulusal teslimiyetteki zenginliği ve politik çoğulculuğu yok sayar çok partili dönemi 1946'dan başlatır.

Soykırımdan kurtulan Sasunlu Yeğyazar Karapetyan (Doğum 1886) 1908 Devrimi'ni ve hissiyatını şöyle anlatır: “1908’de ilan edilen hürriyet, bütün siyasi mahkûmları özgürlüklerine kavuşturdu, artık Ermeni, Kürt, Türk hepsi de eşit haklara sahip olacaklardı. İttihat ve Terakki Partisi ve Taşnak Partisi’nin imzaladığı Kardeşlik Paktı’na göre, Ermeni kurtuluş mücadelesine son verilecekti ve Osmanlı ülkesinde yaşayan bütün milletler güçlerini birleştirip vatan-severlik ruhuyla Osmanlı İmparatorluğu’nun kabul ettiği anayasayı ve onun ilerici kanunlar koyan yeni hükümetini sadık bir şekilde koruyacaklardı. Özel bir genelgeyle fedailer Muş’a davet edildiler. Ruben öncülüğünde gerilla grubu silahsız olarak ortaya çıktı. Her yerde sevinç çılgınlıkları duyuluyordu. Hürriyet Yasası’yla Ermenilere karşı onur kırıcı davranışlarda bulunmaya, dayağa, küfürlere, yağmaya, hırsızlığa ve küçümsemeye son veriliyordu. Benzer davranışlarda bulunanlar en sert cezalara, hatta ölüm cezasına çarptırılıyordu. Her iki halka da tam güvence veriliyordu. Ermenilere, serbestçe oy verme, kendi temsilcilerini seçme ve önerme hakkı veriliyordu. Bu, batı Ermenilerin yaşamında bir yeniden doğuş idi. Yeni seçilmiş parlamento ilk oturumunda bir dizi kanun kabul etti, bunlar arasında, Ermenilerin Osmanlı ordusunda görev yapmak üzere askere alınmaları da vardı.” (4)

Ancak bu olumlu hava uzun sürmeyecekti. İttihatçıların Ermeni örgütleriyle ilişkileri güvensiz ve temkinliydi. Ermeni örgütlerin aynı derecede politik uyanıklığa sahip oldukları söylenemez. İttihatçılar, devrimden sonra Ermeni devrimci ve demokratların artık mücadeleyi bırakmalarını, kaderlerini ittihatçıların ellerine bırakmayı salık veriyorlardı. Devrimin ilk günlerinde kutlama için İstanbul’da da kitle toplantısı yapan Ermeni kuruluşlarının davet ettikleri ittihatçı kadrolar, yaptıkları konuşmalarda üstü örtük tehditler ve uyarılarda bulunmayı ihmal etmiyorlardı. İttihatçıların dayandığı Türk burjuva sınıfın güdük oluşu, “Osmanlı birliğini koruma” ve “devleti kurtarma” kaygıları, iktidara geldikten sonra hızla halktan kopma ve ezilen uluslarla aralarına mesafe koymalarına yol açtı. Onlar da “özgürlük, eşitlik, kardeşlik, adalet” (hürriyet, müsavat, uhuvvet, adalet) şiarı, Osmanlı’yı ve devleti korumaya hizmet ettikleri oranda bir değeri vardı. Gerektiğinde bu şiarları rafa kaldırabileceklerini, kıyıcı zalim bir iktidara dönüşebileceklerini devrimi takip eden üç-beş yılda gösterdiler. Meclis-i Mebusan yeniden açıldığında, 1876’dan beri resmi dil olarak kabul edilip kullanılan Türkçenin yanı sıra Yunanca,

Ermenice ve Arapça'nın da resmi dil olması önerileri oldu. Bir dönem bu tartışmalar sürdü, İttihatçıların karşı çıkmasıyla bu öneriler kabul edilmedi. Mecliste, Rumların ve Ermenilerin nüfus oranına paralel biçimde daha fazla temsil edilmelerinin önünün açılması önerileri de yine itttihatçılar tarafından reddedildi. Bunları, itttihatçıların egemen Türkçü ve antidemokratik refleksleri olarak da okumak gerekir. İttihatçıların, devrimin derinleşmesini engellemeye dönük yaptıkları ilk hamle aynı yılın Ekim'inde çıkarılan Tatil-i Eşgal Kanunu'yla grev hakkının sınırlandırılması oldu. Sonrasında, gazeteci Hasan Fehmi Bey'in öldürülmesi ve Adana katliamındaki rolleriyle gericileşmesinin başkaca sinyallerini verdi. Bunlardan Adana katliamı, İttihatçılarla Ermeniler arasındaki ilişkiler açısından önemli bir dönemeç noktasıydı.

1909 Adana Katliamı

Adana'da, pamuk tarımı ve ticareti Ermenilerin elindeydi. Bölgenin varlıklı ailelerinin önemli bir kısmı Ermeni'ydi. Ağırlıklı zanaatçılıkla uğraşan Ermeniler iktisadi olarak görece iyi bir konumdaydı. Bu durum, geçmişten beri Türk-Müslüman burjuva feodal yerel egemenleri rahatsız ediyordu. 1908 Devrimi'yle birlikte Ermeni düşmanlığı daha da arttı. Ermeniler ise devrimin getirdiği kazanımları yetersiz buluyor, daha da genişletilmesini istiyordu. Bu koşullar altında Türk/Müslüman burjuva feodal egemenler "Ermeni krallığını tekrar ihdas etme" amacı taşıdıkları propagandasına hız vermişlerdi. "31 Mart 1909'da, Adana Valisi başkanlığında vilayet meclisi oturumu gerçekleşti. Burada, Ermenilerin yok edilmesi kararı alındı. Kırımı başlanması yönünde taşraya gizli yazılar yollandı. Kırım öncesi iktidar çevreleri Müslüman ahaliye büyük ölçüde silah ve mühimmat dağıttılar, yüzlerce katili hapishanelerden serbest bıraktılar."(5)

Ermenilerin Paskalya Haftası etkinlikleri yaptıkları 1-3 Nisan'da, Ermeni mahalleleri ve çevre köylerine saldırılar kışkırtılarak, Ermeni/Müslüman çatışması yaratıldı. 12-14 Nisan'da yeniden başlayan çatışmalar çevre kasabalara da yayıldı. Miss, İncirlik, Ceyhan (Hamidiye), Osmaniye, Tarsus, Sis'e de (Kozan) sıçrayan çatışmalarda, Ermeni mahalleleri ve köylerinde dükkanlar yağmalandı ve ateşe verildi. Kadın çocuk demeden, Ermeniler linç güruhları tarafından katledildi. Muhtemelen o sırada İstanbul'da patlak veren karşı devrimci silahlı ayaklanmanın duyulması saldırıyanları daha da cesaretlendirmiştir. Katliamının planlı ve organize olduğunun bir diğer kanıtı da İçişleri

Danışmanı Adil Bey'in bölgedeki memurlara gönderdiği telgrafta yazılanlardı. Telgrafta açıkça yer alan "yabancı dini kuruluşlara ve konsolosluklara zarar gelmemesi için büyük bir özen gösterilsin"(6) ibaresiyle, hedefin sadece Ermeniler olduğunun altı çiziliyordu.

"İki Ermeni gencin öldürüldüğü 13 Nisan'dan beri Müslümanların dükkanlarına bir zarar gelmemesi için beyaz tebeşirle işaretlenmesi, hükümet yetkilileri de dahil bütün Müslümanların fes yerine sarık giymeleri, Payas Hapishanesi'nden üç bin tutuklunun silahlandırılarak salıverilmesi, Ermeni tarafında kasıtlı ve planlı olduğunun karinesi olarak görülmüyordu." (7)

Hareket Ordusu gelecek bahanesiyle Ermenilerin elindeki silahlar toplanarak devlet yetkililerine teslim edilir. Bu noktadan sonra Ermeni katliamı daha da boyutlanacaktır. 23 Nisan'da Hareket Ordusu'nun bir bölümünün kentte girmesine rağmen olaylar devam eder. Bu arada, Musa Dağ, Dört Yol, Hacin, Sis, Zeytin (Süleymanlı), Şeyh Murat, Fındıcak gibi kazalarda katliamın daha da büyümesinin nedeni, Ermenilerin güçlü ve etkili bir özsavunma hattında direniş örgütleyebilmeleridir. Olayın tanıklarından Tonit Gabriyel Tonikyan (Doğum 1898) direnişi şu cümleyle anlatır: "Biz Musa Dağı'nda, yedi köyün Ermeni ahalisi tedbir aldık, geceleri nöbetçi yerleştirdik." (8) Hovhannes Abelyan (Doğum 1903) ise tanıklığını, "1909'da Adana katliamı yaşandığında Şayban Ağa Kırbın başıbozuk toplamış ve Kesab'ı yağmalamaya gelmişti. Biz, direniş göstermeye başladık. Aşağı Es Güran Köyü'nde çatışma çıktı, dört beş saat sürdü, direndik. Sonunda bizimkiler şöyle dediler: Devam etmek artık imkânsız, silah yok, haydi kaçalım, kıyıdaki Kesab'a gittik." (9) sözleriyle dile getirir.

Ayrıca Müslümanların hepsinin katliama katılmadığı, bazı yerlerde Ermenileri korumaya çalıştıkları ve bu yolla katliamı sınırladıkları kayda geçen veriler arasında yer almaktadır. Bir başka Ermeni Tanık Mikail Kaşenyan'ın (Doğum 1904) dehşet dolu katliam günlerinin nasıl sonlandırıldığına dair anlatımı şu şekildedir: "O dehşetli geceye, Türkler Camış (Manda delirdi) adı verildi. Zira, gerçekten de Sultan çıldırmıştı. Onun emriyle insanları boğazladılar, 30.000'e yakın Ermeni'yi katlettiler, evleri yakıp yıktılar, küle çevirdiler. Herkesi toplayıp Adana Irmağına götürdüler. Sultan Hamit'e haber gönderdiler, 'Bütün Ermenileri toplayıp ırmak kenarına getirdik, emri bekliyoruz' diye. Bir tarafta su, öbür tarafta ateş. Babam beni kucaklamıştı. Olanları omzunun üzerinden seyrettiğimi

hatırlıyorum. Annem de bizimleydi, bizi ırmağın kenarına doldurmuşlardı. Sultan'dan emir geldi. At emri. Bize de 'Padişahım çok yaşa' dedirttiler. Eve döndük ama öldürülenler öldürülmüştü.” (10)

Hükümet, resmi bir rapor hazırlayıp Meclise sunması için iki mebusu Yusuf Kemal Bey ve Hagop Papikyan'ı Adana'ya yolladı. Ancak bu iki mebus aralarında anlaşamadıkları için ortak bir rapor hazırlayamazlar. Hagop Papikyan raporunu bitirdikten hemen sonra şüpheli bir biçimde ölür. Bir çok kaynak, zehirlenerek öldürüldüğü üzerinde durur. Raporda, Papikyan, “Katliamların yerel makamların bilgisi dahilinde ve emriyle düzenlendiği apaçık ortadadır” demektedir. (11) Tarihçi yazar Ayşe Hür, raporun 1992'de Kilikya gazetesinde yayınlanan Türkçe metine dayanarak, 21 bin Ermeni'nin öldüğünün ifade edildiğini belirtmektedir. Ermeni araştırmacı yazar Pr. Verine Svazlian ise aynı raporun 1919'da Ermeniceye çevrilererek yayınlanmış metinden “Kurban sayısı 30.000'e ulaşmakla kalmıyor” (12) alıntısını yaparak başka bir rakam veriyor. Sonradan Adana Valisi olarak atanan Cemal Paşa ise aralarında 17 bin Ermeni ile 1850 Müslüman'ın ölümünden bahseder.

“Uzun bir süreçten sonra tutuklu bulunan 130'u Müslüman, 95'i gayrimüslim (çoğu Ermeni) 225 kişiden dokuz Müslüman, altı Ermeni suçlu bulunarak 10 Haziran 1909'da idam edildi. İdamdan sonra olaylar devam etmiş, ortalık ancak Ağustos ortalarında Adana'ya Vali olarak atanan Cemal Paşa'nın 47 Müslüman ile bir Ermeni'yi daha idam ettirmesinden sonra durulmuştu.” (13)

13 Nisan 1909'da, İstanbul'da patlak veren karşıdevrimci sivil ayaklanma sonrası ittihatçıların yaptığı ortak cephe çağırısına Taşnak da katılır. Adana katliamından sonra Taşnak içinde ittihatçılara güvensizlik belirten bir grup oluşur. Bu grup, katliamda İTC'nin rolü olduğunu savunur. Taşnak'ın çoğunluğu ise Adana katliamında Abdülhamit'i, dincileri ve liberalleri sorumlu tutar. Ama yine de İttihatçı ve Taşnak ikilisi, 1909 sonrasında stratejik işbirliği düzeyine çıkmış her iki parti ortak yayımladıkları deklarasyon ile meşrutiyeti koruyacaklarını ilan etmişlerdir. İki parti arasındaki ilişki, 1911 Taşnak Kongresi'ne kadar devam etmiş, 1912 yazı ile birlikte ilişkiler tümüyle bozulmuştur. (14)

Sosyalist Hınçak ise Taşnak'ı, İttihatçılarla girdiği ilişkilerden ve onun politikalarına fazla bel bağlamasından dolayı eleştirdi. Bu duruşundan dolayı Hınçak'ın Ermeniler arasında örgütlülüğü ve siyasi etkisi arttı. Adana katliamının Abdülhamit yanlıları başta olmak

üzere Türk/Müslüman burjuva feodal yerel egemenler ve İttihatçıların, ortak organizasyonu olduğunu söylemek yanlış olmaz. İttihatçıların katliamla ilgili merkezi kararı olmayabilir. Zira bu dönem, Osmanlı Balkanlarında Bulgarları göçe zorlamak için çeteci saldırgan bir politika izlemekle birlikte henüz Anadolu'nun homojenleştirilmesi gündemde değildi. Adana ve çevresindeki İttihatçı kadroların merkezden bağımsız olarak katliamlara ortak olduklarını düşünmek akla yatkın olanıdır.

Kürdistan'da Çözölemeyen Çelişkilere

İttihatçılar, 20. yüzyılın ilk yıllarında Kürdistan'da da örgütlenmeye başlamışlardı. 1908 Devrimi'ne kadar esas olarak kentlerde olmak üzere okumuş aydın, yarı aydınlar ve esnaf üzerinde belli bir örgütlülüğe ve siyasi etkiye ulaştılar. İttihatçı kadrolar, Ermeni örgütleriyle de temas içindeydiler. Kürt ağalarına ve Hamidiye ağalarına ise mesafeli duruyor, yer yer de tepki koyuyorlardı. 1905 Temmuz'unda ve 1907 Kasım'ında Ermenilerin de şikâyetçi olduğu İbrahim Paşa'nın Diyarbakır'da yaptığı eşkıyalıkları protesto etmek için telgrafhaneyi işgal ettiler. Ziya Gökalp'ın da içinde bulunduğu ikinci işgal, 11 gün sürdü bu eylem sonucu Abdülhamit, İbrahim Paşa'yı sürgün ederek ve talan ettiklerinin iade edilmesi kararını almak zorunda kaldı. Devrimi takip eden birkaç yıl içinde İttihatçıları meşgul eden bir mesele de toprak sorunlarıydı. Ermeniler, son 20-30 yılda zorla gasp edilmiş topraklarını geri istiyorlardı. Yurtdışına ve kentlere göç etmek zorunda kalmış Ermeniler de devrimin yarattığı umudun etkisiyle köylerine dönerek gasp edilmiş arazilerini geri almak için mücadeleye giriştiler. 1908-1910 yılları arasında Osmanlı hükümeti ve yerel yöneticiler, toprak meselesine adil bir çözüm getirmek niyetindeydi. Komisyonlar kuruldu, davalar açıldı, takibatlar başladı. Toprakların sınırlı bir kısmı asıl sahiplerine iade edildi. Hüseyin Paşa gibi önde gelen toprak yağmacılarına tutuklama çıkarılması vb. önlemler, Kürt ağalarıyla İttihatçıları karşı karşıya getirdi. Birçok yerde gerginlikler ortaya çıktı. Kısa sürede İttihatçılar toprak meselesinin kolay çözülebilir bir mesele olmadığını anladılar. "Gergin olan sadece Ermeniler ile toprak talep ettikleri ağalar arasındaki ilişkiler değildi. Hükümet ve toprakları topun ağzında olan Kürt reisleri arasında da büyüyen bir husumet oluşmaktaydı. (Aşiret) reislerinin hoşnutsuzluğu, hükümette ciddi bir isyanla karşı karşıya kalma korkusunu uyandıracak kadar büyüdü. (15)

Böylesi bir ortamda, Kürt aşiret reislerinin Rus Hükümet görevlileriyle görüştüklerine dair duyumlar alınca, Kürtleri kaybetme riskiyle karşı karşıya olduklarını düşünmeye başladı. Toprak meselesinde politikalarından geri adım atarak İttihatçı hükümet ve Kürt toprak ağaları, 1910'da eski statükoda anlaştılar. Zira önemli Müslüman nüfusa sahip ve jeostratejik bir bölgeyi tutan Kürtleri kaybetmeyi göze alamazlardı. Toprak meselesinde İttihatçılar II. Abdülhamit çizgisine geri dönerken, yine mağdur olan toprakları gasp edilmiş Ermeni köyleri oldu. Beklenti içinde olan Ermeni köylülerde tepki ve hoşnutsuzluk arttı. Bu sefer Ermenilerle İttihatçıların arası açılmaya başladı. Balkan savaşlarından sonra Ermeni karşıtı politika, İttihatçılar için bilinçli bir tercihe dönüştü. Diğer gelişmelerle de birleşerek daha fazla Türkçülüğe kaydılar. Ermenilerin 19. yüzyılın ikinci yarısında Babıali'ye kadar taşınan can ve mal güvenliğinin yanı sıra, zorla el konulan toprakların geri verilmesi ve toprak reformu, vergilerin azaltılması ve genel af talepleri, 1890'lardan beri somut eylem ve isyanların konusu haline gelmişti. Bu talepler, Hınçak ve Taşnak partilerinin programlarında da yer alıyordu. 1908 Devrimi'yle birlikte çifte vergi uygulamalarına son verildi. Devlet yöneticilerinin, keyfi biçimde kendileri ve hayvanları için karşılıksız yiyecek tahıl vb. ürünlere el koyma uygulamalarında da uzun süre olmayan bir iyileşmeden söz edebiliriz. Genel aflla birlikte tutsaklar serbest bırakıldı. Fedailer dağlardan indi. (Ermenilerin silah bulundurmaları ve taşımaları yasak olduğundan güvenlikleri için kendini halka ve ulusal devrimci/demokratik mücadeleye adanmış fedailer olarak adlandırılan gençler silahlıydı. Bunlar, köylere yakın dağlarda ve devlet güçlerinin olmadığı zamanda köylerinde konumlanıyor, saldırılara karşı köylüleri koruyor, isyan ve direnişlerde öne çıkıyorlardı. Devrimci örgütlerle de ilişkili olan bu fedailer, aflla birlikte kutlamalar eşliğinde köylere indi.) Hamidiye Alayları kaldırıldı, devlet yöneticileri can ve mal güvenliğinin sağlanması için iki-üç yıllık bir çabaları oldu. Ancak bu durum da uzun sürmedi. İttihatçılar yüzünü Kürt ağalarına ve beylerine dönünce, Hamidiye Alayları, Hafif Süvari Alayları adı altında yeniden kuruldu. İttihatçıların değişmeye başlayan politikalarına paralel olarak devlet yöneticilerinin Ermenilere yaklaşımı da değişmeye başladı. "Kürtlerin konumu ve Ermeni hareketliliği, İttihat ve Terakkiye hem bazı yöntemleri getiriyor hem de uygulamalarındaki zikzakları açıklamaya yardımcı bir rol oynuyor. 1906'da yeniden ve asıl kuruluşunda hem Kürtler hem

de Ermeniler, İttihat ve Terakki'ye büyük umutlar bağlıyorlar ve bu umutları 1908 Devrimi ile daha da artırıyor. Fakat devrimden hemen sonra, Sovyet araştırmacı yazar Lazorev'e göre devrimden hiçbir iz kalmıyor. Bunu, jön Türklerin dayandıkları burjuvazinin zayıflığına bağlayan Profesör Lazarev, bir de şunları yazıyor: "Ulusal politika alanında İttihatçılar, Abdülhamit'in gerçek mirasçıları olduklarını gösterdiler ve ondan merkezileştirici ve asimilasyoncu eğilimleri devraldılar." Gerçekten de Kürtler ve Ermeniler, Hamit karşıtlığı ve jön Türk yandaşlığıyla yağmurdan kaçarken doluya yakalandılar. İttihatçılar, ulusal alanda Hamit çizgisini daha cüretle ve şiddetle uygulamaya koyuldular." (16)

1910-1912 yılları arasında Ermeni köylülerin durumu yavaş yavaş yeniden kötüleşmeye başladı. Balkan savaşlarından sonra ise bütün Osmanlı Ermenilerinin durumu köklü olarak değişikliğe uğradı. İttihatçılar, hemen hemen bütün temel unsurlarıyla Ermeni sorununda Abdülhamit'in politikalarına geri döndü. Hatta zaman içinde daha da ileri giderek, Abdülhamit'i de geride bile bıraktılar. Abdülhamit döneminde 1890'larda Babıali'de altı Doğu ilinde yaşayan Ermenilerin güneye sürülmesi tartışılmış, ancak o günkü uluslararası koşullarda bunun gerçekçi olmayacağı düşünüldü. Abdülhamit, topyekûn bir sürgünü gerçekleştirecek uluslararası koşulları yakalayamamıştı evet. Ama İttihatçılar, emperyalist paylaşım savaşının yarattığı kargaşadan da yararlanarak topyekûn bir kırıma/soykırıma girişmekten geri durmadılar.

KAYNAKLAR

1. Erdem Halitoğlu, 100. Yıl Dönümünde 1908 Devrimi, T. Doğrultu, Sayı 36
2. Yalçın Küçük, Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, 6. cilt sayfa 183
3. Erdem Halitoğlu, 100. Yıl Dönümünde 1908 Devrimi, T. Doğrultu, Sayı 36
4. Prof. Dr. Verjine Svazlian, Ermeni Soykırımı
5. Age.
6. Age.
7. Ayşe Hür, Öteki Tarih, I. Cilt
8. Prof. Dr. Verjine Svazlian, Ermeni Soykırımı
9. Age.
10. Age.
11. Age.
12. Age.
13. Ayşe Hür, Öteki Tarih, I. Cilt
14. Canet Kleine, Hamidiye Olayları
15. Işık Kutlu, Ermeni Sorunu Üzerine
16. Yalçın Küçük, Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, 6. Cilt, Sayfa 183

İttihatçıların Soykırım Provası

Ermeni soykırımının iki temel ‘provası’ yapıldı. Bunlardan ilki; 1894-1896 yıllarında 200 binden fazla Ermeni’nin katledilmesiyle doruğuna varan, on binlercesinin zorla Müslümanlaştırıldığı, binlerce kadın ve çocuğun kaçırılarak asimile edildiği ya da köle pazarlarında satıldığı; toprakları, malları ve mülklerine el konulduğu, on binlercesinin göç etmek zorunda bırakıldığı “istibdadın kanlı sultanı” II. Abdülhamit döneminde yaşanmıştır. Günümüze kadar süren katliamcı, soykırımcı geleneğin miladı olarak da alabiliriz bu dönemi. Soykırımın ikinci “provası”, ittihatçıların kurdukları ama henüz yasal bir statüye sahip olmayan Teşkilatı Mahsusa (Özel Örgüt) çeteleri aracılığıyla 1910’da Trakya ve Batı Anadolu’da, Bulgarları ve Rumları sürekli biçimde gözaltına alarak, işkence ederek, tehdit, şantaj, hırsızlık, öldürme, yağmalama, linç ve katliam tehdidiyle göçe zorlamalarıyla başlamıştır. 1913 yılından itibaren bu yöntemlere bir de Yunan, Bulgar ve Sırp devletleriyle yapılan anlaşmalarla karşılıklı sürgün (mübadele) eklenmiştir. Teşkilatı Mahsusa çetesi-nin üyesi Celal Bayar, anılarında bu yöntemlerle bir buçuk milyon Hristiyan’ın kovulmasında oynadığı rolden dolayı kendine övünç payesi çıkarmaktadır. Bu saldırganlık, 1913’te daha sistematik hale getirilerek devam ettirilmiştir. Bu iki soykırım ‘provası’ arasında, devrimci yükseliş ve 1908 Devrimi dönemleri diyebileceğimiz bir ‘mola’ dönemi yaşanmıştır.

Balkan savaşları daha bitmeden 1913 Ocak’ında “Babıali bas-kını” denilen darbe ile Osmanlı yönetiminin Talat, Enver ve Cemal paşaların tekeline girmesiyle tüm dengeler değişir. Bu yönetim, topyekûn yok etme de (soykırım) dahil olmak üzere her yola başvurarak Hristiyan halklardan kurtulmakta kararlıdır. Artık soykırım için fırsat kollanmaktadır. Çok geçmeden emperyalist paylaşım savaşı patlak verince aradıkları “fırsat”ı yakalamış oldular.

Osmanlıcılığın İflası ve Pantürkizm (Turan) Yönelimi

Balkan savaşı yenilgisi, Osmanlı Devleti ve ittifatçılar kadar Ermeniler başta olmak üzere Osmanlı devlet sınırları içindeki ezilen ulusları ve halkları için de yeni bir dönemeç noktasıdır. Osmanlı, işgal altında tuttuğu ülkeleri ya ulusal bağımsızlık mücadeleleri ya da emperyalist işgal ve dayatmalar neticesinde teker teker kaybetmeye devam etmektedir. 1911’de Trablusgarp’ta İtalyan’ın dayattığı savaştan yenilgiyle çıkan Osmanlı, Afrika’dan atılır. Sıranın Balkanlar ve Ortadoğu’ya geldiği ortadadır. Osmanlı İmparatorluğu, Balkan savaşlarıyla Avrupa’daki topraklarının tamamına yakını kaybeder. Elde bir tek Doğu Trakya kalır. Sadece Hristiyan uluslar değil; Boşnaklar, Arnavutlar ve Araplar gibi Müslüman uluslar da bağımsızlık kervanına katılmışlardır.

Makedonya, Arnavutluk ve Batı Trakya’nın kaybı, Osmanlı’yı ve ittifatçı yönetimi derinden etkiler. Çünkü bu bölge, imparatorluğun kalbi kabul edilir. Osmanlının beş yüz yıllık bir geçmişi vardır bu topraklarda. İktisadi gelişmişlik ve ticaret bakımından da en önemli bölgedir. Osmanlı yöneticilerinin çoğunun doğup büyüdüğü bu yerlerden olan Selanik, ittifatçıların ikinci kuruluşu sayılan 1906’dan beri en önemli merkezleridir. Toplantılarını yaptıkları, güç topladıkları ve 1909 Nisan’ında İstanbul’daki karşı devrimci ayaklanma sonrası kaçıp sığındıkları ve karşı saldırıya hazırlandıkları karargâhlardır.

1878’de olduğu gibi, Balkanlardan İstanbul ve Batı Anadolu’ya büyük bir Müslüman göçü başladı. Bu göç sürecinde kolera ve tifo salgınından dolayı ölen muhacirlerin sayısı oldukça yüksekti. Yeme, içme, barınma ve sağlık sorunları çözölemeyen muhacirler, yıllarca baraka tipi yerlerde sersefil yaşadılar. Bu insani trajediyi yaşayanlar ve buna tanık olanlarda bilinç geriliği, çarpık önyargılar ve ittifatçı yöneticiler başta olmak üzere egemenlerin propagandaları sonucu Hristiyanlara karşı düşmanca duygular besleme eğilimleri gelişip yaygınlaştı.

El attıkları her bölgenin teker teker elden çıkması, ittihatçıları şaşkınlığa ve çaresizliğe sürükledi.

“İttihat ve Terakki, artık yaralı bir hayvandır; acılı ve saldırgan... Müslüman kardeşleri bile onu arkasından ‘hançerler’ken diğerleri durur mu? Bu yüzden İttihat ve Terakki, dümeni hızla Pan-türkizme doğru çevirir. Ancak bir yandan da Panislamizmi elden bırakmaz. Geniş Arap Ortadoğu toprakları Osmanlı mülkünde kalmaya devam etmektedir. İmparatorluk hala halifelîği elinde tutmaktadır. Ancak ittihatçı kadronun çıkış programı ‘Turan İmparatorluğu’ hedefi olarak giderek belirginleşir.

“Bu iki ‘tarz-ı siyaset’ bakımından da Ermeniler dışlanan bir pozisyondadırlar. Ne Türk ne de Müslüman olan Ermenilere karşı ittihatçılar, Anadolu’nun Müslüman halklarını kıskırtırlar.” (1)

Gündeme getirilip yer yer tartışılan, ısıtılıp ısıtılıp yeniden servis edilen bir konu da Balkan Savaşı’nda Ermenilerin özellikle de Hınçak ve Taşnak militanı ve taraftarlarının ordudan firarları, Sırp ve Bulgar saflarına katılmalarıdır. Birincisi, bunda anlaşılmayacak bir durum yoktur. Kendisi de ulusal demokratik bir mücadele veren bir ezilen ulus olan Ermenilerin aynı durumda olan başka uluslarla empati kurmasından daha doğul ne olabilir ki? Kaldı ki “...Cephe-den kaçanların büyük bir bölümü Türk askerleriydi. Öyle ki Şevket Süreyya, Kırklareli kaybedildiğinde ‘Türk piyadesinin kaçışı, Bulgar süvarisinin ilerleyişinden dahi hızlıydı!’ diye yazacaktı.” (2)

Asker firarları Ermenilere has bir olgu değildi. Öncesini bir kenara bırakırsak, 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Osmanlı neredeyse sürekli bir savaş halindedir. Bitmeyen savaşlar, Türk ve Müslüman halklar üzerinde de bezdirici bir etki yaratmıştı. Birçok aile bu yüzden dağılmış, neredeyse her aileden en az bir kişi savaşta hayatını kaybetmiştir. En az dört-beş yıl süren zorunlu askerlik, kimi durumlarda yirmi yıla kadar uzamaktadır. Yemen türküsünde belirtildiği gibi, gidenin geri gelmediği bir dönemdir yaşanmakta olan. Osmanlı’da tam bir savaş yorgunluğu hakimdir. Anadolu ve Rumeli dağları asker kaçaklarıyla dolup taşmaktadır.

Kaldı ki madalyonun bir başka yüzü vardır. Harbiye Nazırı Nazım Paşa, Balkan Savaşı’nda Ermenileri, cesareti ve özverisiyle övmüştür. Irkçı-şoven propagandanın aksine, sonradan Çanakkale Savaşı’nda da madalya alan Ermenilerin varlığı bilinmektedir.

İkili bir durumdan bahsedebiliriz. 1908 devriminden sonra Hristiyanların da askere alınmaları kararını, Ermenilerin de eşit yurttaşlar olma hakkının bir gereği olarak olumlayan bir damarın yanı sıra, ilk andan itibaren Osmanlı saflarında asker olmayı kabullenemeyen, bin bir yolla askere gitmemeye çalışan bir damar da vardı. Ermeniler söz konusu olduğunda bu özgünlüğü ve yarılmayı göz önünde bulundurarak değerlendirmekte yarar var. Bu yarılma, uluslaşma sürecinin henüz tamamlanmamasıyla izah edilebilir.

Bütün bu gelişmeler yaşanırken Osmanlı'da iktidar klikleri arasındaki mücadele de yeni bir düzeye sıçradı. İttihatçılar, iktidarlarını 1908'den beri Meclis-i Mebusu'ndaki çoğunluğu ellerinde bulundurmalarından ve ordudaki rütbelilerin içindeki ağırlıkları sayesinde koruyabiliyorlardı. Yıllar içinde orduda Abdülhamit yanlılarını temizleyebilmişlerse de, meclis çoğunluğunu korumaları garanti değildi. Şiddetlenen muhalefet, ittihatçıların iktidarını sarsıyordu. Bunun üzerine meclis çoğunluğunu koruyabilmek için 'Sopalı Seçim' olarak anılan 1912 seçimlerinde her türlü zorbalık, baskı, şantaj ve şiddetle mecliste ezici bir üstünlük sağladılar. 1913 başında da Enver Paşa'nın başında bulunduğu yüz kadar subay ve çeteci Babiali'ye baskın yaparak, Kamil Paşa hükümetini devirdiler. Böylece ittihatçılar, iktidar tekellerini güçlendirirken, iktidarın karakteri de yarı askeri nitelik kazandı. Balkan yenilgisiyle iç içe gelişen bu süreç, Osmanlı için yeni bir dönemeçti.

İttihatçılar, iktidarlarını güçlendirerek sıkıyönetim ilan ettiler. İstanbul Muhafızlığı Hafiye Teşkilatı'na dönüştürüldü. Muhafızlar hapsedildi ya da idama gönderildi. Dış geçiremediklerini de yurtdışına sürgün ettiler.

Anadolu ve Mezopotamya'nın Homojenleştirilmesi Projesi

İttihatçılar, iktidarlarını güçlendirdikten sonra ezilen Hristiyan uluslardan Balkanların intikamını almaya yöneldi. 1910-11 yıllarında, Bulgarlar ve Rumlar şahsında Rumeli ve Batı Anadolu'daki Hristiyanlardan kurtulma yöntemi üzerinden İttihatçılar içinde bir fikir ayrılığı oluşur. Bir kısmı tüm Bulgarları katletmeyi savunurken, diğer bir kesim katliamları sınırlı tutmayı ve esas olarak her türlü baskı ile göç ettirme yöntemini savunurlar. Sonuçta, katliamları sınırlı tutup baskı ve zorbalıkla göçe zorlamakta karar kılınır.

Makedonya ve Trakya’da yaşayan Bulgarlara dönük saldırıların amacı, yıldırıp Bulgaristan’a göçe zorlamaktı. Bu yolla Bulgar nüfusunu seyreltip Bulgar devletinin Makedonya ve Doğu Trakya’ya kadar sınırlarını genişletmesinin önüne geçebilmeyi tasarlıyorlardı. Benzer amaçlarla ve aynı biçimde Ege’nin Rumlarına saldırdılar. Rumlara yönelik saldırıların Balkan savaşlarından önceki asıl amacı servet transferiydi.

İTC yöneticisi Kara Kemal, bu amacı, “*Avrupa’da hükümetler ya işçiye ya da burjuva tabakalarına dayanıyorlar. Güç alanında güvenecekleri toplumsal desteğe sahiptirler. Biz, hangi sınıfa dayanacağız.(...) Böyle güçlü bir sınıf Türkiye’de var mı? Bulunmadığına göre biz neden yaratmayalım?*”(3) şeklinde özetlemişti. İttihatçıların mirasını devralan Mustafa Kemal de bir konuşmasında “Milyonerler yaratmalıyız” diyerek aynı amaca işaret etmişti. “Milli İktisat” yaratma amacıyla Rumların mallarına ve mülklerine zorla el koyma saldırısı, Balkan Savaşı’ndan sonra daha da sistematik hale gelirken, soykırım döneminde bu durum doruğa ulaştı. Bu uygulamalar, Kemalist iktidar dönemine de taşınacak, yağmalanan Ermeni ve Rumların mülkleri hiçbir zaman iade edilmeyecekti. Cumhuriyet döneminde yasal/yasadışı her yolla Müslüman olmayan tüm kesimlere kaşı sürdürülecek; 1934’te Trakya olayları, 1942’de Varlık Vergisi ve 1955’te 6-7 Eylül olaylarıyla katliamlar eşliğinde bu politika uygulanmaya devam edecekti.

Balkan savaşlarından sonra tamamen saldırgan bir pozisyona geçen İttihat ve Terakki, her türlü ölçüsüzce saldırıyı kural haline getirmişti. Çekindikleri tek şey, uluslararası baskı ve topyekûn bir direnişti. Her ikisini de devre dışı bırakacak her türlü hile, oyun ve taktik itttihatçıların uzmanlık alanıydı. Ezilen ulusların ve halkların mücadele birliğini örgütleyecek bir önderliğin olmaması ise itttihatçıların işini kolaylaştıran en büyük etkendi.

Madem Osmanlıcılık iflas etmiş Panislamcılık da istenilen sonucu vermemişti, o zaman Türkçülüğe ağırlık verip Turan’a uzatılmalıydı. Müslüman ulusların Türkçülüğe asimile edilebileceği düşünülüyordu. Ama Hristiyan ulusların artık asimile edilmeleri mümkün görünmüyordu. O zaman, Hristiyanlardan kurtulunmalıydı. Şimdi sıra, Doğu Trakya’daki Bulgarlarla birlikte Batı Anadolu’daki Rumları da kaçırmaya gelmişti. Ermenilere sıra sonra gelecekti. Pozitivist ilerlemecilik, bu kadar kaba formüllerle her yönüyle insanlık dışı içeriğe dönüşmüştü. Anadolu’yu bütün Hristiyan halk-

ları kökünden söküp atarak homojenleştirme politikası netleşmişti. Plan, adım adım hayata geçiriliyordu. Bulgarların ve Rumların gönderilecekleri devletler vardı. Oysa Ermenilerin gönderilecek bir devletleri yoktu. O yüzden, onlar için başka bir yol bulmak gerekiyordu. Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Menteşe, anılarında planı en yalın biçimde şöyle özetlemişti. *“Talat Bey, Balkan harbindeki hiyanetleri teberruz eden anasırdan (unsurlardan) memleketi temizlemeyi ön safha almıştı. İstanbul Muhades ile Edirne, Kırkkilise (Kırklareli) ve civarındaki Bulgarlar Bulgaristan’a sevk edilmişti. Fakat bu, çok ihtiyat isteyen bir işti. Zira, yeni harbi doğurabilirdi. Alınan tedbir şu oldu: Valiler ve diğer memurlar resmen işe müdahale eder görünmeyecek. Bir vak’a ihdas edilmeyecek, yalnız Rumlar ürkütülecek. Balkan harbindeki ihanetlerinin tepkisiyle maneviyatı bozulmuş Rum halkı gitme üzerine ayaklandı. Bundan sonra aynı tarzda İzmir, Bergama, Dikili ve Menemen Rumları da ayaklandılar. İzmir’in civarında 200.000’e yakın Rum Yunanistan’a gitti.”*(4)

‘Ürkütme’nin yolu da katliam, işkence, yağmalama, malını ve barkını yakma, hırsızlık, tecavüz ve akla gelebilecek her türlü kirli çeteci faaliyettir. Kuşçubaşı Eşref’in yönetimindeki çeteler, Rum köylerine baskınlara başladılar. 24 Haziran 1914 tarihli bir belgeye göre, o güne kadar İzmir ve çevresinde katledilen Rum sayısı 500-600 civarındadır. Bu kıyıcılık, baskı ve zorluk karşısında Rumlar Yunanistan’a göçe başladılar. Emperyalist savaş başlamadan önce 200 bine yakın Rum, göç etmek zorunda kalıyor. Ege bölgesindeki Teşkilatı Mahsusa çetelerin başı Celal Bayar, anılarında bu bölgenin toplamda bir buçuk milyon Hristiyan’ı yoksunlaştırdığını belirtmektedir. Değişik kaynaklar, bu rakamın yarısının Yunanistan’a ya da dünyanın değişik yerlerine göç etmek zorunda kaldığını, diğer yarısının bir biçimde katledildiğini belirtmektedirler. Hristiyanları Anadolu ve Trakya’dan kovmanın bir diğer yolu da devletler eliyle nüfusunun karşılıklı sürgün edilmesidir. 1912-’13-’14 yıllarında Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan’la birden çok karşılıklı sürgün (mübadele) anlaşması yapıldı. Her seferinde on binlerce Hristiyan’a karşı aynı oranda Türk ve Müslüman karşılıklı sürgün edildi. Karşılıklı sürgünler daha az trajik değildi. Yüz binlerce insan doğduğu, büyüdüğü toprakları terk ederek malını, mülkünü ve bütün yaşanmışlıkları geride bırakıp gittiği yerde sıfırdan yeni bir hayat kurmak zorunda kaldı. Bu politika büyük bir travma yaratmıştır, öyle ki kimi etkileri günümüzde bile sürmektedir.

Soykırma Doğru

Batı Anadolu ve Doğu Trakya’da Rumların zorla göçe zorlanması belli bir başarı sağlar. Gerek emperyalist devletlerden gerekse Yunanistan’dan, Osmanlı’yı bu politikadan vazgeçirecek caydırıcı bir tepki gelmez. Emperyalist güçler arası rekabet çok keskinleşmiş ve kritik dengeler oluşmuştu. Şimdilik kimse bu dengeleri bozacak taraf olmak istemiyordu. İttihatçılar tam da bu koşullarda 1913’te, Ermenileri Der Zor Çölü’ne ‘tehcir’ etme kararı aldılar. Bu karar, daha baştan topyekûn bir katliam anlamına geliyordu. Zira Der Zor ile ilgili araştırma yaptıran Talat Paşa, “Bu çölde yaşama imkânı yoktur” sözü üzerine Ermenileri oraya sürmeyi planlamıştır. Öncesinden katledilmesi bile Der Zor’da zamanla yok olacakları düşünülmüş olmalı. Her halükarda bu bir topyekûn yok etme, yani soykırım kararıydı. Ancak insanın yaşama azmini, gücünü ve Ermenilerin zanaatçılıklarını, üretkenliklerini yeterince hesaba katmadıkları anlaşıyordu. Nitekim soykırımın başlamasından bir yıl sonra Der Zor’a ulaşmayı başaran Ermenilerin yeni bir yaşam kurdukları, bölgeyi zanaatçılığın ve ticaretin merkezi haline getirdikleri görülünce yeni bir katliam saldırısı başlatılıyor. Yüz binlerce Ermeni daha bu saldırı neticesinde yaşamını yitirdi. İttihatçılar soykırım hazırlıkları yaparken, Ermeniler de yeniden tırmanışa geçen devletin zorbalığı ve baskısı karşısında 1912’nin sonlarından itibaren özerklik talebini yükseltirler. Rusya’nın baskısı ve dönemin altı büyük Avrupa devletinin katılımıyla özerklik projesi hazırlanıp, 8 Şubat 1914’te Yeşilköy Anlaşması’yla Osmanlı hükümetine kabul ettirilir. Ermenilerin yoğun olduğu altı doğu ili, iki yönetim bölgesine ayrılır ve buraları yönetmek üzere iki vali atanır. Norveçli müfettiş Hoff ve Hollandalı Westeneni, Ağustos 1914’te yönetimi devralmak için gelirler. Bu anlaşma, tıpkı öncekilerde olduğu gibi Türk burjuva-feodal egemenleri ve sözcüleri itttihatçıları daha da kışkırtır. Berlin Anlaşması’ndan sonra Abdülhamid’in misillemesi, 1894-’96 katliamlarıdır. 1908 Devrimi’nden sonra Adana katliamı gelir. 1914 Yeşilköy Anlaşması’nın misillemesi de soykırım olacaktır. Osmanlı yönetimi, Alman emperyalizmiyle birlikte savaşa girmek için hazırlık yapmaktadır. “6 Ağustos 1914 günü Türk-Alman anlaşması imzalanır. Alman Büyükelçi Wangeheim, İTF Hükümetine verdiği notada şöyle diyordu: *“Eğer Osmanlı hükümeti sorumluluklarına sadık kalarak üçlü ittifağa karşı harbe girerse Almanya ona şu avantajları sağlar.”* İmzala-

nan anlaşmanın 6 maddesinden biri de şöyleydi: “*Almanya, Osmanlı İmparatorluğu’nun doğu sınırlarının Rusya’da yaşayan Müslüman nüfusla Türkiye’nin direk teması sağlanacak şekilde düzenlenmesini şart koşacaktır.*”(5)

“Osmanlı hükümeti savaşa girdiğinde artık Ermeniler köşeye sıkışmış ve neredeyse gidecek yeri kalmamıştır. Türk milliyetçiliğinin Batılı büyük devletlere duyulan kin başta olmak üzere, tüm nefretini kusacağı bir kesim olarak topun ağzındadır.” (6) Eğer Osmanlı savaştan yenilgiyle çıkarsa, soykırım, altı doğu ilinde bağımsız Ermenistan’ın kurulmasının engellenmenin tedbiri olarak görülmüştür. 16 Aralık’ta Yeşilköy Anlaşması iptal edilerek özerk Ermenistan yönetimi için gelen valiler anlaşmaları feshedilerek memleketlerine geri gönderilirler. Artık, soykırım planı yürürlüktedir. Ermenilerin gönderilebilecekleri bir dış ülkenin olmaması bir yana, Osmanlı devlet sınırları içerisinde nereye sürgün edilseler ileride orada ‘so-run’ olacaklardır. Bu yüzden de onları topyekûn yok etmek ya da önemsiz bir azınlık düzeyine indirmek gerekiyordu. Ancak bunun için uygun uluslararası koşullara ihtiyaç vardır ki bu uygun fırsatı emperyalist paylaşım savaşı yaratır. Keza İttihatçılar, Türk uluslaşmasını bu yolla inşa edeceklerine/yaratacaklarına ikna olmuşlardır.

Alman Emperyalizminin Yolu

Ermeni soykırım projesi Türk-Alman ortak yapımıdır. İttihatçılar, egemen bir ulus olarak kalabilmek için Anadolu ve Mezopotamya’da Türk olmayanların oranını yüzde 25’in altına indirme fikrini Alman generallerden almışlardı. Alman devlet yöneticileri, 1913 yılında Ermeni meselesi ile ilgili tartışmalar yürütürler. Aralarında, Ermenileri kazanacak bir strateji izlemek gerektiğini savunanlar vardır. Ancak bunun için Ermeni reformlarını sahiplenmeleri gereklidir, bunu yaptıklarında ise Osmanlı yönetimiyle karşı karşıya gelecekler. Osmanlı ile Ermeniler arasında bir tercih yapmaları gerekince tavrını Osmanlı’dan yana kullanırlar. Zira Osmanlı, Alman emperyalizminin yarı sömürgesidir. Alman devleti birkaç yıl içinde Ortadoğu ve Kafkasya’yı sömürgeleştirme planları yapmaktadır. Bunun için Osmanlı Devleti uygun bir araçtır. En azından rakiplerini alt edip sömürgeci işgali tamamlayana kadar Osmanlı’yla iyi geçinmek zorundadırlar. Diğer yandan, Almanya, Ortadoğu için İngiltere, Kafkasya içinse Rusya ile rekabet halinde olan bir ülkedir. İngiltere

ve Rusya ile ilişkileri olan Ermenilerin ülkesi Ermenistan, hem Ortadoğu hem de Kafkasya'ya köprü durumdadır. Bu açıdan Ermenilerin İngiltere ve Rusya ile ilişkileri ileride Almanya'nın emperyalist planlarını bozabilme potansiyeli taşımaktadır. Bu koşulda Ermenileri kısa sürede kazanmak mümkün olmadığına göre onlardan kurtulmak, Alman emperyalizminin de çıkarıydı. Almanlar, soykırıma doğrudan iştirak etmeseler de suç ortaklığı yaparak desteklerini sunarlar. Ayrıca, Ermeni kiliselerinden, evlerinden, işyerlerinden çan ve toplanan metaller eritilerek Almanya'ya yollanmaktadır. Alman yöneticilerin önemli bir kısmı silah yapımında kullanılan bu metallerin kaynağını çok iyi bilmelerine rağmen seslerini çıkartmamaktadır. İttihatçılar için artık Ermenilerden kurtulmanın şartları oluşmuştu. Emperyalist savaş bunun için en uygun 'fırsat'tır. İttihadın İcra Komitesi üyesi Bahaeddin Şakir, bu fırsat için "Savaştayız" diyerek şöyle devam eder: *"Avrupa büyük devletlerinin müdahale etmesi gibi bir korku yoktur, dünya basını da protesto sesini yükseltmez. Protesto etse bile hiç bir sonuç vermez, ileride sorun bir oldubitti haline gelir."* Savaş hızla dünyaya yayılırken, Anadolu ve Mezopotamya halklarının üzerinde kara bulutlar çökmeye başladı. Soykırım Ermeni, Süryani, Keldani, Ezidi ve Rumlar için nasıl ki büyük bir felaket ve trajedi getirdiyse; Türk, Kürt, Çerkes ve Müslüman halkları da bu büyük suçun sanığı yapmasa da sorumlusu yaptı. Toplumumuzda ırkçı şoven yabancılaşıma güçlü kökler saldı. Ermeni soykırımını inceledikçe bunun evrimini izlemek mümkün.

KAYNAKLAR

1. Talat Göçmen- Kanlı Bir Miras Öyküsü ya da Ermeni Soykırımı, T. Doğrultu, sayı 21
2. Ayşe Hür- Öteki Tarih, 1. Cilt, sayfa 179
3. Aktaran Ayşe Hür, Age, sayfa 189
4. Aktaran Talat Göçmen, Age
5. G. Lazyan'dan aktaran Prof. Dr. Verjine Svazlian- Ermeni Soykırımı, Sf.78
6. Işık Kutlu- Ermeni Sorunu Üzerine, T. Doğrultu, sayı 26

Soykırım Nasıl ve Neden Başladı ve Resmi Tarihin Yalanları

Osmanlı Devleti emperyalist paylaşım savaşına fiilen dahil olmadan çok önceleri 3 Ağustos 1994'te seferberlik ilan etti. Seferberlik, özellikle Ermeni halkını derinden etkiledi. Önce 20-45 yaş aralığı erkekler askere alındı, sonrasında bu yaş limiti 15'e indirildi. En sonu da, askeri donanımın nakledilmesi ve yüklemesinde çalıştırılmak üzere 45 ile 60 yaş grubundan olanlar toplandı. 1915 Mart sonuna kadar Ermeniler ön cephede savaşlara katılıyorlardı. Ermeniler Çanakkale ve Sarıkamış cepheleri başta olmak üzere hemen her cephede yer aldıkları bilinmektedir. Bazı kaynaklarda Sarıkamış'ta donarak ölen askerlerden 10-15 bin kadarının Ermeni oldukları belirtilir. Buna rağmen dönemin hükümeti, 1915 Mart sonunda Ermenilerin silahsızlandırılması doğrultusunda bir karara varır, Enver Paşa'nın talimatıyla silahları toplanarak yaklaşık 300 bin Ermeni önce Amele Taburları'na kaydırılır, akabinde de kademeli olarak katledilir. Henüz askere alınmamışlar ve asker kaçakları ise köy köy, kasaba kasaba yapılan baskınlarla toplanarak ve genellikle de yerleşim yerlerinden çıkarıldıktan hemen sonra yok edilirler. Yozgatlı soykırım tanığı Vernioka Berberyan (Doğum 1907) yaşadıklarını şöyle anlatmaktadır: "Akşama doğru bütün erkekleri Osmanlı ordusuna göndermek üzere toplamışlar; fakat orada Ermenileri diğerlerinden ayırmışlar... Ertesi gün (Değirmenci Artin Ağa) değirmenin yanında bir sürü insan kafası, ayak ve eller görmüş." (1)

Askere gitmemek için aylarca direnenler de olur. Bunlardan biri, Diyarbakır'da 2 bin Ermeni gencin silah kuşanıp beş ay boyunca evlerinin damlarında direnmesi, diğeri de Zeytun'da 300 gencin Manastır'a girip aylarca direnmesidir. Benzer örneklerin daha yaşanmış olduğunu düşünmemizin pek çok nedeni var.

Osmanlı savaşa girince seferberliğin kapsamı daha da genişletilir. Ordunun ikmali ve iase kategorisine giren hemen hemen her şey toplanır. El koymalarda Ermeniler özel olarak hedef alınır. Yanı sıra, devlet görevlilerinin ve askerlerin bu işleri yaparken Ermenilere karşı kışkırtıcı, onur kırıcı, aşağılayıcı davranışları da eksik olmaz. Palulu soykırım tanığı Hazakhan Torosyan (Doğum 1902), aramaların nasıl yapıldığına ilişkin anlatımı şu şekildedir. "Şehirde aramalar başladı; sözde silah arıyorlardı, para bulduklarında kendi-

lerinin oluyordu, soğan ayıklamak için kullanılan bıçağı bile topladılar. Silahlarını teslim etmeyenlerin tırnaklarını çekiyorlardı; dövüyor ya da silah satın almak için para istiyorlardı.” (2)

Askere gitmeyi reddedenlerin ve malının mülkünün yağlanmasına karşı çıkanların yer yer sergiledikleri direnişler, Osmanlı yönetimini daha da saldırgan bir hale getirir.

11 Kasım 1914’te, cihad ilan edilerek savaşa kutsal bir görünüm verilmeye çalışılır. Osmanlı savaşa dahil olurken Anadolu’nun birçok yerinde Ermenilerin toptan sürgün edilecekleri ya da yok edileceklerine dair söylentiler dolaşmaktadır. Daha Ocak 1914’te Rus basınında Alman ve Türk devletlerinin Ermenilerin sürgün planında anlaştıkları yönünde yazılara yer verilmektedir. “Türk gazetelelerinden İktam, 17 Ocak 1914 tarihli sayısında şunları yazar: ‘Golos Moskoy’daki haberi beceriksizce yalanlamayı görev addetmektedir.’”(3) Benzer söylentileri duyup kayda geçiren birçok tanık vardır. Bu veriler, soykırımın çok öncesinden planlandığının farklı kanıtlarıdır.

İttihatçıların JİTEM’i Teşkilatı Mahsusa’nın Devreye Sokulması

Şubat 1915’te İttihat önderliği, hem Kafkas cephesinde çeteci faaliyeti yoğunlaştırmak hem de Ermeni soykırımını için hazırlık yapmak ve kimi ön adımlarını atmak amacıyla Teşkilatı Mahsusa’yı (Özel Örgüt) yeniden organize etmek yönünde çeşitli kararlar aldı, planlar yaptı. Bahaeddin Şakir, Dr. Nazım, Mithat Şükrü’den oluşan “Üçlü İcra Komitesi” adında özel bir komisyon kurularak Teşkilatı Mahsusa’nın başına geçirildi. Çetelerin amacı ve çalışma tarzı belirlendi. Teşkilatı Mahsusa’ya katmak için hapisanelerden, özel bir afla 30 bin hırsız, katil ve tecavüzcü salıverildi. Abdullah Çatlı ve Haluk Kırca gibi faşist katillerin hapisanelerden kaçırılarak 1980’lerde ASALA’ya karşı kullanılmasında da benzer bir yol izlendiği göze çarpmaktadır. Keza, JİTEM’in itirafçılarından oluşturulması da bu gelenekten geliyor olmalı.

Teşkilatı Mahsusa çeteleri, Nisan’a kadar esas olarak Kafkasya ve Van Gölü çevresinde kullanıldı. Bu dönemde Ermenilerin tasfiyesi ittihatçıların öncelikli hedefleri arasında en fazlasından ikinci, ya da üçüncü derecede bir yer tutarken, Kafkas yenilgisinden sonra bu durum değişecek ve Ermenilerin tasfiyesi İttihatçıların birincil

hedefi konumuna yükselecektir. Bundan sonradır ki Teşkilatı Mahsusa'nın da asıl işi Ermenileri katletmek oldu.

Teşkilatı Mahsusa, ittihatçılar içinde siyasi cinayetler işleyen, provokasyonlar yapan küçük bir ekip olarak ortaya çıkarmıştır. 1910-11'den itibaren Trakya ve Batı Anadolu'da Bulgar ve Rumlara karşı çeteci saldırılarda bulunan örgüt 1913'e kadar sonra kendilerini fedai ya da komiteci olarak adlandırırken, bu tarihten sonra Teşkilatı Mahsusa olarak anılır oldu. 1914 yılında da resmi statü kazanarak Bahaeddin Şakir tarafından yönetilmeye başlandı. Ancak üniformalı kontracı özel bir birlik olan Teşkilatı Mahsusa'nın bu çeteci geleceği Osmanlı'nın çöküşünün ardından Kemalist iktidara aktarılacak varlığını sürdürecektir ve günümüze kadar kontrgerilla yapılanmaları JİTEM, MİT; Hizbullah vb. adlarla yaşatılacaktır. Nerede ilerici halktan yana bir gelişme olsa, orada devletin bu çeteler aracılığıyla gayri resmi ya da resmi saldırıları eksik olmaz.

Zeytun Direnişi, Van Ayaklanması ve İlk Sürgünler

Ermenilere dönük genel sürgün ve katliamlar 24 Nisan 1915'te başlasa da; işkence, lokal tutuklama, sürgün ve katliam gibi saldırılar startını 1915 Şubat'ında almıştır. Van ayaklanması ve Zeytun direnişi, resmi Türk tarihçileri tarafından "tehcir" in gerekçelerinden ikisi olarak sıralanmaktadır. Zeytun'daki 300 kişilik direniş 'ayaklanma' kategorisine sokulurken, Van ayaklanmasından önceki devlet saldırganlığı ve katliamları ise görmezden gelinmektedir.

Zeytun'daki olaylar, Şubat ayında 20-25 kişinin askere gitmek istememesiyle başlar. Askere gitmek istemeyen gençler, Aziz Astavatsatsin (Tekye) Manastırı'na sığınır. Onlara destek verenlerle beraber sayı 300'e ulaşır ve ardından da direniş başlar.

Osmanlı yerel yöneticileri orantısız bir askeri yığınakla direniş kırma çalışır. İki dağ topu ve 6 bin askerle, 25 Mart'ta manastırdaki direnişçilere saldırdı. Sabahtan akşama kadar süren çatışmalarda Ermeni direnişçiler 37 ölü ve 100 kadar yaralı, askerlerde ise biri binbaşı olmak üzere 8 ölü, 26 yaralı verir. Olayın ayaklanmayla uzaktan yakından bir alakası yoktur. Aksine, Ermeni önde gelenleri araya girerek, olayın daha fazla kayıp vermeden sonuçlanmasını sağlamışlardır. Halep valisi Celal Bey, olayların büyümesinde Maraş mutasarrıfının kışkırtıcı davranışlarının rol oynadığını belirtmiştir.

Hükümet, Dört Yol'da bazı Ermeni gençlerin İngilizlerle yazışmalarını ele geçirmiş, bu veriyi Zeytun'daki asker kaçaklarının direnişiyle birleştirerek, bunları İngiliz emperyalizminin denizden bölgeye çıkarma yapma ve eşgüdümlü bir Ermeni ayaklanması hazırlığı olarak değerlendirmiştir. Önlem olarak da Zeytun Ermenilerini Konya ovasındaki Sultaniye ve Karapınar'a, Dört Yol Ermenilerini de Osmaniye, Ceyhan ve Adana'ya sürgün etmiştir.

Zeytun'lu Ermenilerin evlerine sürgünün hemen ardından 20 Nisan'da Makedon muhacirlerin yerleştirilmesi, İttihatçıların bu planı çok önceden hazırladıklarının göstergesidir.

"İstanbul'daki Ermeni cemaatinin önde gelenlerinin Çankırı ve Ayaş'a doğru yola çıkarıldığı 24 Nisan günü, Dahiliye Nazırı (İçişleri Bakanı) Talat Paşa, Cemal Paşa'ya bir yazı göndererek, Zeytunluların Konya'ya sevklerinin güvenlik gerekçeleri nedeniyle artık mümkün olmayacağını, belirtmiş, yeni kafilelerin Urfa ve Halep'e yönlendirilmesini istemişti. Çünkü İttihatçıların imparatorluğunun tüm Ermeni tebası için başka planları vardı." (4)

Van'daki olaylar ise Cevdet Bey'in vali olarak atanmasının ardından başlar. Cevdet Bey öne çıkan bir Ermeni olan Taşnak lideri Işıkhan Bey'i görüşme bahanesiyle çağırarak, kurduğu pusuda öldürtür. Bununla da yetinmeyerek iki çocuğunu diri diri kuyuya attırır. Ardından da Kasap Taburu'nu Ermeni köylerine saldırtarak katliam ve yağmayı başlatır. Katliamın tanığı Van Narek Köyü'nden Simbat Davti Davityan'ın (Doğum 1905) anlattıkları tam bir vahşette işaret eder: "Köylere girdiler. Bizimkiler dağa çıktılar. Kadınlar ve biz çocuklar köyde kaldık. Onlar kilisenin kapısını kırarak içeri girdiler. Süt emen erkek çocukları dahi kesme emri vardı. 25 erkek çocuk öldürdüler. Kızları toplayıp götürdüler. Anneler çığlık atmaya başladı. Avlunun kapısı açık kalmıştı. Yaklaşık 20-30 erkek gördük; ayağı kesikler içinde olan dayım da onların arasındaydı. Onların hepsini manastırın ahırına doldurup üzerlerine gaz dökerek diri diri yaktılar." (5)

Köylerde bunlar yaşanırken, Van'da Ermeni halkının öfkesi patlamaya hazır bir bombaya dönüşmüştü. Bombanın fitilini ateşleyen hadise, 20 Nisan 1915'te bir askerin Ermeni kadını dövmesi, bunu gören Ermeni gençlerin de askere silahlı cevabı olur. Kentte çatışmalar yaşanırken, 24 Nisan'da İstanbul'da Ermeni toplumun önde gelen aydın, sanatçı ve politikacının Ayaş ve Çankırı'ya sürgünleri başlar. Bunun yanında bir dizi başkaca karar daha uygu-

lanmaya konulur. Van henüz Ermenilerin kontrolüne geçmemişken ve ayaklanma daha bir kaç günlükken bu adımlar atılmıştır. Resmi tarihçilerin iddia ettiğinin aksine İttihat hükümeti bu planı çok öncesinden hazırlamıştı. Van'daki katliam ve kıskırtmalar birer planın parçasıdır. Öte yandan, Ermenilerin ayaklanmayla kentin kontrolünü ele geçirebilmeleri ve Rus ordusunun kısa süre içinde Van'a kadar ilerleyebilmeleri, ittihatçıların hesap edemediği bir nokta olmuştur.

“Rus istihbaratı, 15 Mart ve 3 Nisan 1915 tarihli Türkiye raporlarında, bütün ülkede Ermenilere yönelik tutuklamalar yapıldığını, Erzurum, Dörtöl, Zeytun ve çevre bölgelerde sistematik katliamlar gerçekleştirdiğini, Van, Bitlis ve Muş'ta kanlı çarpışmaların cereyan ettiğini, Eğin'de (Kemaliye) ve bütün Ermenistan'da şiddet ve yağmalama olaylarıyla cinayetler olduğunu, iktisadi çöküntü yaşandığını ve genel bir kıyım gerçekleştirildiğini belirtmiştir.” (6)

Cephelerde Alınan Yenilgiler ve İttihatçı Yöneticilerin Mazereti

“Ermenilere yönelik politikalarda önemli bir değişiklik, 1915 Mart ve Nisan aylarıyla birlikte gözlenir. Bu değişiklikte Kafkaslar ve Van Gölü civarındaki Teşkilatı Mahsusa yenilgileri, Sarıkamış bozgunu ile Çanakkale Savaşı nedeniyle İstanbul'un her an düşme tehlikesiyle karşı karşıya olmasının etkin olduğunu söylemek yanlış olmaz. Özellikle Rusya cephesinde bir biri ardı sıra alınan yenilgilerden, Rusya yanında savaşan Ermeni çeteleri sorumlu tutuldu. İttihatçı yöneticiler “Ermeni eylemleri”ne onların gerçekten oynadığı rolün çok ötesinde bir anlam biçti ve bunu tüm ülke sathında Ermenilerin sürgün ve imha edilmesinin en önemli bir argümanı olarak kullandı.” (7) Dönemin sürgün ve katliamlarının gerekçelerinden biri olarak öne sürülen Rus ordusundaki Ermeni gönüllü klişesi bugün de resmi Türk tarihçileri tarafından sıklıkla kullanılmaktadır. Oysa somut veriler aksini göstermektedir. Rusya'nın teşvikiyle Kafkas Ermenilerin önderliğinde Avrupa, Amerika ve Anadolu'dan gelen bazı Ermenilerin katılımıyla savaş başlamadan Ermeni gönüllü birlikleri oluşturulmuştur. Başlangıçta 2.500 gönüllüden oluşan birlik, 1914 Ekim'inde ise tamamlandığında 7.000 rakamına ancak ulaşmıştır. Bunların içindeki Anadolu Ermenilerin sayısı bir kaç yüz, en fazlasından bini ancak geçmiştir. Bu rakamların ortaya serdiği gibi Rus ordusu içerisindeki Ermeni gönüllülerin varlığını Kafkas cep-

hesindeki yüz binlerce kişiden oluşan Osmanlı ordusunun yenilgisinin mazereti olarak göstermek, akıl ve mantıkla izah edilebilecek bir durum değildir. Her şey bir yana Osmanlı saflarında savaşan Ermenilerin sayısı katbekat daha fazladır. Ermenilerin Kafkasya'ya/Batı Ermenistan'a kitlesel kaçışları ve Rus ordusuna kitlesel katılımları, katliamların başlamasından sonra olmuştur. Aynı şekilde Erzurum, Bitlis ve Van hattında Ermenilerin posta yollarına saldırıları, karakol baskınları ve telgraf tellerinin kesilmesi gibi eylemler, Ermeni devrimcileri ve eşkıyaları tarafından önceden de yapılıyor olmasına rağmen esas olarak devletin baskıları ve katliamlardan sonra yaygınlık kazanmıştır. Aksine, Ermeni devrimci önderleri katliam hazırlıkları göstere göstere yapılıyor olmasına rağmen yeterli politik uyanıklık göstermedikleri ve gerekli tedbirleri almadıkları için eleştirilmelidir. Taşnak'ın savaş karşısında izlediği 'tarafsızlık politikası' katliamlar başladıktan sonra bir süre daha politik kararsızlık ve bekleme şeklinde devam etmiştir. Bu durum Ermenileri Kafkasya'ya geçmekten alıkoymuş, kaçıp kurtulma şansı heba edilmiştir. İkinci katliam dalgası başladığında çoğu için iş işten geçmiştir.

İttihatçılar savaşlarda üst üste aldıkları yenilgilerin nedenini kendi hata ve yetmezliklerinde görme yerine en kolay ve ucuz yolu seçtiler; başarısızlığı 'Ermenilerin ihanetine' bağlayıp, hem hata ve yetmezliklerin üstünü örttüler hem de Ermenilere karşı kin ve nefret duygularını yayarak soykırıma meşru bir zemin yaratmaya çalıştılar. Ermeni sürgünü ve katliamlarına 'doğu' illerinden başlayarak yapılanın bir savaş tedbiri olduğu görüntüsünü vermeye çalıştılar. Bu paslanmış gerekçe, soykırım zihniyetini yaşatan devletin resmi görüşünü yansıtan burjuva tarihçilerinin ve ırkçı faşist kesimlerin popüler argümanı olmaya devam ediyor.

Osmanlı Devletinin Kafkas yenilgisi, Ermenilere yönelik genel sürgün ve katliamları yoğunlaştırarak yayılmasının zamanlamasını belirleyen önemli olgulardan biridir. Kafkas yenilgisi iki temel sonuç doğurmuştur. İlki; ittihatçılar, böyle giderse topraklarının bir bölümünü daha, Anadolu'nun doğusunu kaybedecekleri korkusuna kapılmışlardır. İkincisi; Teşkilat-ı Mahsusa çetelerinin Kafkasya'da artık ciddi bir rol oynama imkânı kalmamıştır. Bu çeteleri içte tamamen Ermeni katliam ve tasfiyelerinde kullanma imkânı ortaya çıkmıştır. Mart sonunda çetelerin baş reisi Bahaeddin Şakir'in İstanbul'a gelmesiyle ittihat yönetimi Ermenilere karşı hareket planını güncellemiştir. Nisan sonuna kadar Doğu illerinde katliam ve

katliam girişimleri devam ettirilmiş, Ermenilerin refleksleri ölçülmüş, neler yapabileceklerine dair fikir sahibi olunmuştur. Mart ve Nisan aylarında Van, Bitlis, Muş ve Şatakh'daki (Çatak) katliam ve katliam girişimleri, soykırım için ön prova işlevi görür. Ermenilere dönük genel saldırıya geçmeden önce alınması gereken önlemler ve öncelikler; bu sayede belirlenmiş olunur.

Yerleşim yerlerinde katliam yapmanın Ermenilere savunma imkânı verdiğini, Van'da olduğu gibi ayaklanan Ermeniler çatışmaları bütün kente yayabileceği bu durumda da Osmanlı'nın kayıpları'nın artacağı düşünülür. 1916 Şubat'ında Yozgat-Boğazlıyan hattında yaklaşık 40 bin Ermeni'nin katledilmesinde rol oynamış Şükrü Yüzbaşı bu düşüncüyü itiraf niteliğindeki sözleriyle şu şekilde aksettirir: "Ermenileri padişahın yaptığı gibi katletmek isteseydik biz de çok kayıp verirdik... Ermeniler kolay teslim olmazdı. Sokaklara ve taş evlerine barikatlar kurup silahlarıyla direnirlerdi. Mesela, Şebinkarahisar ve Urfalı Ermeniler aylarca devleti uğraştırdı." (8)

Soykırımcılar buradan hareketle Osmanlının uzmanlık alanı olan sistematik hileleri devreye sokmaya karar verirler. 'Tehcir' veya soysürüm, hem katliamları örtmenin hem de Ermeni halkının aldatılarak sadece geçici bir sürgünle karşı karşıya olduklarına inandırmanın bir aracıdır. Bu planlar büyük bir ikiyüzlülükle ve disiplinle uygulanır. Birçok sürgün konvoyu katliamla karşı karşıya kalana kadar katledebileceklerine inanmazlar. Bu yüzden de çoğunlukla bir savunma veya direniş imkânı yaratmak için uğraşmazlar. Öyle ki, sürgün yolunda defalarca aramalardan geçirilen Ermeniler, katliam ve yağma anı gelip çatığında kendilerini savunacak bir bıçaktan dahi mahrumdurlar.

Tarihçi yazar Ayşe Hür, tehcir öncesi atılan adımları maddeler halinde; "1) Savaş vergisi, asker toplama ve asker kaçağı adı altında köylere sistematik baskılar yapılmıştır. 2) Teşkilat Mahsusa birlikleri Kafkas ve İran sınırlarına sızarak buralardaki Ermeni köylerinde katliamlar yapmıştı. 3) 1908'den itibaren kendi öz savunması için silah bulundurma hakkı olan Ermeni halkı silahsızlandırmaya başlanmıştı 4) Bazı sorunlu bölgelerden idari ve askeri gerekçelerle sürgünler yapılmıştı." (9) şeklinde özetlenmiştir.

24 Nisan 1915: Topyekûn Sûrgûn ve Katliamın Başlangıcı

1913'te kararlaştırılan Ermeni soykırımı, fırsatlar kollanarak iki yıllık hazırlıkları tamamlanmış, Mart, Nisan 1915'te de birkaç yerde lokal ön provaları ya da pilot uygulamaları diyebileceğimiz bir süreç yaşanmıştır. Sıra, Anadolu ve Mezopotamya'da soykırım startını vermeye gelmiştir. 24 Nisan'da İstanbul'da 235 aydının tutuklanarak Ayaş ve Çankırı'ya sürgün edilmeleri, yeni aşamanın ilk adımıdır. Bu aydınların 129'u katledilmiş, geride kalanları bir biçimde kurtulmayı başarmıştır. Bu tutuklama ve aydın katliamıyla amaçlanan, Ermenileri önderliksiz bırakmaktır. 24 Nisan tutuklamaları ve sürgünüyle başlayıp bir kaç günlük süre içinde atılan adımlara baktığımızda, Ermenilere yönelik lokal ve tedrici saldırılardan topyekûn bir saldırı ve imha dönemine geçildiği anlaşılmaktadır. O yüzden 24 Nisan, yer yer vurgulandığı gibi sembolik bir gün değildir. O gün atılan adımlar İstanbul'daki tutuklamalarla da sınırlı kalmamıştır. Ortaya koyacağımız veriler de gösteriyor ki soykırım startı, tam olarak 24 Nisan'da verilmiştir. Şubat'ın sonlarından itibaren başlayan ve 24 Nisan'a kadar devam eden saldırılar sonrasıyla karşılaştırıldığında en fazlasından soykırım ön provası olarak adlandırılabilir.

Mart-Nisan saldırı deneyimleriyle donanmış ittihatçı önderlik, soykırım saldırısının ilk hamlesinde direniş potansiyelini ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Van, Muş, Bitlis, Sasun ve Şatakh katliam ve katliam girişimlerine karşı Ermenilerin sergiledikleri direniş, ittihatçı önderliğe göstermiştir ki, aynı hattan yüründüğünde Ermeni direnişi Anadolu'nun dört bir yanına yayılma ve bir iç savaşa dönüşme potansiyeline sahiptir. İttihatçıların en azından bu aşamada başka bir hattan yürüme imkânları vardır. Bu olmasaydı gerektiğinde halkları birbirine kırdırtmaktan çekinmeyeceklerine ise şüphe yoktur. İstanbul'daki Ermeni toplumunun aydın, yazar ve önderlerinin sürgün edildiği 24 Nisan'da Dahiliye Nazırı (İçişleri Bakanı) Talat Paşa tarafından bütün vilayet ve mutasarrıflıklara "Ermeni önde gelenleri"ne seyahat yasağı getirildiği telgrafla bildirir. Sonraki aylarda seyahat yasağının kapsamı genişletilerek; önce 17-55 yaş arası Ermeni erkeklerine, 21 Ağustos'ta da tüm Ermenilere bulunduğu yeri terk etme yasağı getirilir. Böylece, Ermeniler öndersiz kaldıkları gibi bölgeler arası iletişimleri de tamamen kesilmiştir. Bu iletişimsizlik,

Ermeni halkının yaşananları öğrenmesi, savunmaya geçmesini ya da direniş örgütlemelerini engellemiş, sürgünler ve katliamlar karşısında tam bir felç hali yaşamalarına neden olmuştur. Birçok bölge, sıra kendilerine gelene kadar, devlet görevlilerinin hilelerine, yalan ve aldatmalarına kanmış, “tehcir”e boyun eğmiştir. Sürgün konvoylarında yer alan Ermeniler, yerleşim yerlerinden uzaklaştırılmalarının ardından katledilmişlerdir. Yaşanan katliamlardan ancak kıyımdan şans eseri kurtulmayı başaran tanıkların anlatımları vesileyle haberdar olmuşlardır. 24 Nisan’da tüm vilayet ve mutasarrıflıklara ulaştırılan bir başka talimat da, şüpheli görülen tüm Ermenilerin gözaltına alınıp tutuklanması yönündedir. 24 Mayıs’a kadar keyfi bir şekilde tutuklanan kişi sayısı 2345’i bulacaktır. Bunların tamamına yakını hapishanelerde işkence altında ya da sürgün yollarında katledilmişlerdir. Yine tüm Taşnak ve Hınçak örgütlerinin kapatılması, yöneticilerinin tutuklanarak oluşturulacak Divan-ı Harb-i Örf-i İdare Mahkemeleri’ne sevk edilmeleri talimatı da yine 24 Nisan’da verilmiştir. Aynı gün ilgili vilayetlere gönderilen bir diğer talimat ise daha önce Zeytun, Maraş civarından Konya’ya sürgün edilenlerin rotasının değiştirilerek; İskenderun, Dört Yol, Adana, Hacı, Sis’den “ihracına lüzum görülecekler”le birlikte Der Zor’a sürgün edilmeleri doğrultusundadır. Bu, önceki sürgünlere benzememekle birlikte gerçekte bir katliam talimatıdır. Çünkü aynı paralelde, Teşkilat-ı Mahsusa çetelerine de sürgün güzergâhları iletilerek katliam talimatı verilmiştir. Çok değil iki gün sonra, 26 Nisan’da Harbiye Nazırı (Savaş Bakanı) Enver Paşa, hükümetin Ermeni örgütlerini kapatma, evrak ve belgelerine el koyma, tutuklama ve silah arama kararlarını özel bir yazı ile tüm ordu kumandanlarına iletir. Enver Paşa, Müslümanların silahlarına el konulmayacağını özel olarak vurgular. Genel arama ve silah toplama işlemi tam bir talana ve sistematik işkence seanslarına dönüşür. Yozgatlı Berberyan, böyle bir tanıklığını da anlatmaktadır: “Katliamdan önce zaptiyeler gelip silahları topladılar. Zengin Karapet Efendi’nin oğlu demiş ki; ‘Silahımız yok’. Zaptiyeler arama yapmış, silah bulmuş ve onun tırnaklarını çekmiş, kollarının altına da haşlanmış yumurta koyarak bağlamışlar.” (10)

Harpütlu Hakob Holobikyan’ın (Doğum 1902) babasının gördüğü işkenceler ayrı bir vahşetin göstergesidir. “Asık suratlı birisi olan Ahmet onbaşı, işkence etmek için babamı hapishane hücrelerinden işkence odasına getiriyor; yüzüstü yatırıyor, her iki yanında duran polisler palamut ağacından yapılmış coplarla emir bekliyorlar.

Babamdan tekrar mauser, mossin tüfekleri, revolver vermesini istiyor. ‘Ver! Ya da yat! Başlayın vurmaya!’ diye emir veriyor onbaşı, kırk darbeden sonra oturtuyorlar. Ahmet onbaşı diyor ki; ‘Silahlarını getirmek istemiyor musun?’ Babamın anlattığına göre Ahmet onbaşı yanına kilise ve okulun müzik öğretmeninini, Armenak Petrosyan’ı oturtmuştu; yani kendisinden sonra sıra ona gelecekti. ‘Malim Efendi, silahım yok’. Yeniden kırk darbe indirirler ve aynı soruyu yöneltirler. Cevap yine aynı olur. Üçüncü defa yatırmadan evvel sorar: ‘Söyle kimin silahı var?’ Babam, ispiyoncu olamazdı. Bilse bile söylemezdi. Yüz yirmi darbeden sonra yarı ölü halde tutukevine sürüklerler”.

Bölgede katliam ve sürgünler Nisanda başlamış olmasına rağmen; Van ve civarı, Erzurum, Bitlis ve kazaları, Muş ve Tabri’nin “tehcir” talimatı 9 Mayıs’ta ulaşır yerel yöneticilere. Dikkat edilirse sürgüne ilk uğrayan yerler, güneyde İngiliz devletinin çıkarma yapabileceği düşünülen bölgeler, doğuda ise Rus devletinin ilerleme güzergâhında olan bölgelerdir. Resmi tezlere göre tehcir kararı, “Bağımsız Ermenistan kurma düşüncesiyle savaş içindeki kendi devletlerini arkadan vuran Ermenilerin verdikleri zararı önlemek gayesiyle zorunlu olarak alınmıştır”. “Ermeni tehdit (terör) hareketleri bir türlü durmak bilmeyince, hükümet ülkenin çeşitli bölgelerinde yaşayan Ermenileri, savaş bölgelerinden uzak yeni yerleşim merkezlerine götürmek zorunda kalmıştır”. (12)

İflah olmaz şovenist aydınların da sıklıkla kullandığı bu tezin hiçbir tutar yanı olmadığından, her tarafından yama yapıyorlar, ama açık yamayla kapanacak gibi değil. Ankara, Yozgat, Eskişehir, İzmit, Adapazarı... Ve daha sayamayacağımız onlarca yerin hangi savaşın cephe gerisi olduğunu izah edemiyorlar. Ankara gibi uzun yıllardır Ermenilerle Türkler arasında hiçbir ciddi olayın olmadığı ve kentin eşrafının ve valinin karşı çıkmasına rağmen “tehcir”in başlatılmış olmasını görmemezlikten geliyorlar. Katliamları çete saldırılarına ve hastalıktan ölümlere indirgeyince her şeyin hallolacağını sanıyorlar. Binlerce Ermeni, Kürt ve Türk tanığın anlatımları, 1919’da İstanbul’da başlayan mahkeme tutanaklarını yok sayıyorlar. Osmanlı arşivlerinin bir kısmını yok edip, kalanına da erişimini engelleyince her şeyin üstünü örttüklerini sanıyorlar. Bu yamanın dikiş tutmayacağı çoktan belli oldu. En iyisi gelin günahlarınızla yüzleşin. Ne kadar erken yüzleşirseniz, sizin için o kadar hayırlı olur.

KAYNAKLAR

1. Prof. Dr. V. Svazlian- Ermeni Soykırımı, Belge Yayınları
2. Age.
3. Hrant Dink- Sanat ve Hayat, sayı 27
4. Ayşe Hür- Öteki Tarih 1, Profil Yayınları
5. Prof. Dr. V. Svazlian- Ermeni Soykırımı, Belge Yayınları
6. Age.
7. Taner Akçam- Ermeni Meselesi Hallolmuştur, İletişim Yayınları
8. Krikor Balakyan- Ermeni Golgotası, Belge Yayınları
9. Ayşe Hür- Öteki Tarih 1, Profil Yayınları
10. Prof. Dr. V. Svazlian- Ermeni Soykırımı, Belge Yayınları
11. Age.
12. Genelkurmay Arşivi, Teoride Doğrultu, sayı 21

Çifte Mekanizma: Sürgün, Katliam ve Asimilasyon

Ermeni soykırımında çifte bir mekanizma yürürlükteydi: Sürgün ve katliam. Sürgün, hem katletmenin bir aracıydı hem de katliamları kamufle etmenin bir yoluydu. Doğrudan katliamları, başta Teşkilatı Mahsusa çeteleri olmak üzere askerler ve kışkırtılmış linç grupları yapıyordu. Anadolu'nun doğusunda ve bazı güney kasabalarında Nisan ayında başlayan sürgünlerin kimileri için 24 Nisan'a kadar Anadolu'nun iç bölgelerine doğru bir istikamet çizilir, bazıların ise yönü belirsizdir. Bir diğer nokta doğu illerinde Mart-Nisan 1915 sürecinde sürgün yollarında katletmekten ziyade yerinde katletme politikası ön plandadır. Van, Muş, Bitlis, Sasun köylerinde bu açıkça görülmektedir. Bu dönemde, Doğu cephesinde bulunan 3. Ordu komutanı Mahmut Kamil Paşa ile Dahiliye Nazırı Talat Paşa arasındaki yazışmalar gösteriyor ki, 24 Nisan'a kadar merkezi bir genel sürgün ve katliam talimatı yoktur. Merkeze sürekli bir biçimde Ermeni eylemlerini abartan telgraflar çekmekte olan Mahmut Kamil Paşa, merkeze; bir an önce bölgedeki Ermenilerin sürgün edilmelelerini istemektedir. Bu dönemdeki saldırganlık ve katliamların ağırlıklıla Mahmut Kamil Paşa'nın inisiyatifiyle yapıldığını düşünmemizi sağlayan veriler mevcuttur.

24 Nisan'dan itibaren saldırılar, merkezi ve geneldir; amacı çok açık ve nettir. Doğu ve Güney illerinden başlayarak Anadolu-Mezopotamya dahilinde Ermenilerin bulunduğu her yerde sürgünler başlatılmıştır. İstanbul ve İzmir'de sürgünler sınırlı kalmıştır. Ermeniler dağ yollarından geçirilerek, dolambaçlı bir tehcir yolu izlenmiştir. Uzun ve eziyetli yolculuklara, kasıtlı aç ve susuz bırakmalara, yazın kavurucu sıcakları ile kışın dondurucu soğukları da eklenince kitlesel ölümler başlar. Bu koşullarda bulaşıcı hastalıklar başta olmak üzere bir dizi hastalığın ortaya çıkması kaçınılmaz olur.

Sürgün kervanları yola çıkartıldığında, aynı anda güzergâhtaki çetelere de haber salınır. Aralıklarla düzenlenen saldırılar ve yağmalamalar eşliğinde gerçekleştirilen katliamlarla konvoylar eritilir. Kimi konvoylardan Güney'e ya da Der Zor'a bir tek kişi bile varmamıştır. Özellikle Diyarbakır'dan ve Yozgat-Boğazlıyan güzergâhından geçen kabilelerin önemli bir kısmı tamamen yok edilmiştir. Diyarbakır Valisi Dr. Reşid ve Boğazlıyan Kaymakamı Mehmet Kemal, kıyıcılıklarıyla ün salmışlardır.

Katliam, vahşet ve yağmada başı çeken Teşkilatı Mahsusa çeteleri bu işler için özel olarak görevlendirilmişlerdi. Ancak katliamlar salt bu çetelerin katılımıyla gerçekleşmiyordu. Valisinden mutasarrıfına, komutanından askerine kadar devlet yönetiminin her kademesinden görevliler katliamlarda rol alıyorlardı. Yer yer halkı da kışkırtıp bu yağma ve katliamlara dahil ediyorlardı. Türk ve Kürt halkının büyük bir çoğunluğu katliamlara katılmasa da korkudan sesini de çıkartamıyordu. Bunun yanında hemen her yerde yasak olmasına ve idam dahil her türlü ceza olasılığına rağmen açıktan tepkisini koyan, Ermenilerin kaçmasına yardım eden ya da evlerinde aylarca, yıllarca saklayan Türk ve Kürtlerin sayısı hiç de az değildi. Osmanlı belgelerinde Ermenilere yardım ettikleri için cezalandırılan, idam edilenlerin varlığını görebiliyoruz. Ayrıca ister Ermeni olsun ister Türk ve Kürt olsun, soykırım tanıklarının anlatımlarından buna yüzlerce örnek sayabiliriz.

Tehcir ya da Soysürüm

Dahiliye Nazırı Talat Paşa imzalı güneye ilk tehcir talimatı, 25 Nisan 1915 tarihli. Telgrafla Konya'ya sürgün edilmeye başlanan Zeytinlu Ermenilerin artık Halep ve Der Zor'a yönlendirilmeleri talimatı iletilmektedir. 5 ve 9 Mayıs tarihli telgraflarda sürgünün Zeytin'daki tüm Ermenileri kapsayacak tarzda genişletilmesi talimatı iletilmektedir. 9 Mayıs tarihli bir başka telgrafla Van, Erzurum, Bitlis, Muş, Sasun, Talori Ermenilerinin sürgününün başlatılması istenmektedir. Harput'un sürgün kararının kente ulaştığı tarih ise 12 Mayıs'tır.

Sürgün ve katliam haberlerinin yayılmasıyla Rusya, Fransa ve İngiltere hükümetleri, 24 Mayıs 1915 tarihli ortak bildiriyle Osmanlı hükümetini protesto ederek katliamlardan hükümeti sorumlu tutacaklarını iletirler. Bunun üzerine, Talat-Enver-Cemal üçlüsü tehciri yasallaştırma arayışına girerler. İlk olarak, Ermeni meselesinin kökten çözüleceğinin ifade edildiği bir tezkere çıkarılır. Tezkerede Erzurum, Van, Bitlis vilayetlerindeki tüm Ermeniler ile Anadolu'nun güneyinde hariç bırakılması gereken yerler sayılarak geriye kalan kazalardaki Ermenilerin sürgün edilecekleri belirtilir. Doğu illerindeki Ermenilerin Musul civarına, Anadolu'nun güneyindekilerinin ise Halep vilayetinin güney ve doğu bölgelerine gönderileceklerinin altı çizilir.

Bir gün sonra (27 Mayıs'ta), Meclisi Vükela (Bakanlar Kurulu) "Tehcir Kanunu"nu kabul eder. Kanunun metni şöyledir: *"I-Vakti seferde ordu ve kolordu ve fıkra komutanları ahali tarafından herhangi bir suretle evamir-i hükümete ve müdafaa-i memlekete ve muhafaza-i asayişe müteallik icraat ve tertibata karşı muhalefet ve silahla tecavüz ve mukavemet görürlerse, derakap, kuvayı askeriye ile şiddetli surette tahribat yapmaya ve tecavüz ve mukavemeti esasında imha etmeye mezu ve mecburdur. 2. Ordu, müstakil kolordu tümen komutanları, askeri icaplara mebni veya casusluk ve hainliklerini hissettikleri köyler ve kasabalar ahalisini tek tek veya topluca diğer yerlere sevk ve iskân ettirilebilir."* Kanun, dört maddeden oluşmaktadır. Son iki maddesi, işin bürokrasisi ile ilgilidir.

Tehcir Kanunu'ndaki iki nokta dikkat çekicidir. İlki; Ermeni, Rum, Süryani vb. vurgusunun olmamasıdır. Bu, esas olarak büyük devletlerin baskısına ve uluslararası kamuoyunun tepkisini azaltmaya dönük alınmış bir önlemdir. Böylece sürgüne yasal bir kılıf uydurulmaya çalışılmıştır. Kullanılan hileli dille Ermeniler özel olarak hedef alınmıyor görüntüsü verilmek istenmişse de vilayetlere, mutasarrıflıklara ve ordu kumandanlarına gönderilen talimatlar ve telgraflarda tehcirin asıl hedefinin Ermeniler olduğu açıkça belirtilmiştir. Kanunda dikkat çeken diğer nokta ise "casusluk ve hıyanetlerini hissettikleri" ifadesidir. "Hissetmek" gibi yoruma açık, subjektif uygulamaların önünü açan bir ifadeyle, keyfi olarak herkes hedef haline getirilebilir. Bu keyfi yorumdan hareketle 1915'in ortalarına kadar Anadolu'nun savaşıla uzaktan yakından alakası olmayan her bölgesinde Ermeniler tehcir saldırısının hedefi haline gelmiştir. Resmi ideoloji, bu tutarsızlıklara rağmen bu kanuna dayanarak tehciri "savaş tedbiri" olarak savunmaktadır.

Dönemin anayasasına göre hükümetin aldığı kararın yürütmesi devam eder ve meclisin ilk oturumunda kanunu görüşmesi gerekir. İşe bakın ki Meclis savaş bahanesiyle tatil edildiği için kanun ancak 4 Kasım 1918'de görüşülecek ve Ermeni katliamları, kurbanların sayısı, hükümetin sorumluluğu gibi başlıklarda tartışılarak iptal edilecekti.

Yaklaşık altı ayda 70 kent ve binlerce köyde Ermeniler, büyük oranda yerlerinden yurtlarından kopararak sürgün yollarına çıkarıldılar. Sürgün, 1917 Kasım'ına kadar yaklaşık 18 ay boyunca katliamlar eşliğinde devam etti. Ancak Ermenilerin trajedisi burada bitmedi. 1922 Eylül'üne kadar katliamlar aralıklarla da olsa sürdü.

Katliam ve sürgün tehdidi, inkar ve asimilasyon politikaları günümüzde dahi güncelliğini korumaktadır. Çok değil, birkaç yıl önce dönemin başbakanı Tayyip Erdoğan'ın Ermenistan'ı Türkiye'deki tüm Ermenileri kovmakla tehdit etmesi, bunun en görünür örneğidir.

İstanbul ve İzmir'de 1915-17 arasında sürgünlerin yaşanmadığı iddia ediliyordu. Taner Akçam'ın "Ermeni Meselesi Halolmuştur" kitabında ortaya koyduğu belge ve olgular gösteriyor ki; bu illerde de sürgünler aralıksız devam etmiş, ancak kamuoyunun ve Avrupa devletlerinin dikkatini çekmemek için tanınmayan, bilinmeyen kişilerden başlanarak küçük kabileler halinde nispeten uzun zamana yayılarak sürdürülmüştür. Bu iki kentten on binlerce Ermeni'nin katliamlardan kurtulmak için yasal olmayan yollardan Avrupa başta olmak üzere dünyanın birçok yerine "gönüllü" sürgünlüğe gittiğini bir kenara bırakacak olursak, on binlercesi de küçük gruplar halinde ölüm yolculuğuna çıkarılmıştır.

Katliam ve Vahşet

Bir yerleşim yerinde soykırım uygulaması, genellikle "teh-cir" adı altında kabileler halinde yola çıkarılıp yerleşim yerlerinden uzaklaştıktan sonra katledilerek gerçekleştirilmiştir. Eğer daha önce askere alınmamışlarsa asker kaçaklarının toplanması adı altında tek tek köy ve kentler kuşatılarak sıkı aramalarla 15-60 yaş arası erkekler Amele Taburları'na katma bahanesiyle toplanıp yollarda katledilmişlerdi. Kimi durumlarda toplu mezarları yine kendilerinin kazması istenmiştir. Son olarak da kadın, çocuk ve 60 yaş üstü insanlar sürgün kabilelerine eklenmiştir. Köy ve kasabalardaki Ermeni kadın ve çocuklar tek bir konvoyla yola çıkarılırken, Ermeni nüfusun on binleri bulduğu ya da yüz bini aştığı şehir merkezlerinde belli aralıklarla birden çok sürgün konvoyları oluşturulmuştur.

Erzurum ovası ve Pasinler de Ermenilerin tamamına yakını 1915 1 Mayıs'ında 15'ine kadar sürülmüşlerdi. Resmi rakamlara göre, 128 bin Ermeni'nin yaşadığı (Ermeni kaynaklarında 200 bin civarındadır) Erzurum merkezde sürgünler 3 Haziran'da başlamış, 6 kabile olarak yola çıkarıldığı 16 Temmuz'da son bulmuştur. Şehirde sadece 10 zanaatkar Ermeni ailesi kalmıştır.

Özerk ve bağımsız Ermenistan'ı engellemek adına Ermenilerin yoğun olduğu 6 Doğu ilinde Ermenilerden birkaç zanaatçı aile dışında hemen kimse bırakılmazken, Anadolu'nun iç ve batı kesimlerinde %5-10 oranında bir Ermeni nüfusunun kalması politikası izlendi.

Sürgün kafileleri yerleşim yerlerinden çıkartıldıktan sonra devlet yöneticileri, askeri kumandanlar ve çeteler eşgüdümlü hareket ederek katliamlara başlardı. Sürgün ve katliamlar sıkı bir koordinasyon ve görev bölüşümüyle yapılırdı. Dahiliye Nazırlığından vilayetlere ve mutasarrıflıklara sürgün ve katliam kararı ve güzergahları telgrafla bildirilir. Tehcir kararları resmi devlet yazışmaları şeklinde iletilirken katliam talimatları İTF sekreterliği tarafından kurye yoluyla ulaştırılır. Talimatlar kimi durumlarda yazılı, kimi durumda talimatlar sözlü iletilirdi. Katliam kararı yazılı iletilindiğinde, karar metni geri getirilerek imha edilir. Buradan, İttihat Terakki merkezinin katliamlar konusunda yazılı bir belge bırakmamak konusunda sıkı bir disiplin uyguladığı anlaşılmaktadır.

Kimi devlet yöneticileri, kumandanlar ve Türk, Kürt eşraf veya ağaları, halktan bazı kesimler, daha sürgün konvoyları toplanırken Ermeni kadın ve çocukları “ailelerine katma” adı altında el koyarak ya da kaçırarak götürmeye çalışırlar. Aynı durum, katliamdan hemen önce de yaşanırdı. Katliamlar yerleşim yerlerinden uzakta da yapılırsa, yakın yerleşim yerlerinde devlet yöneticileri ve çeteler tarafından kışkırtarak katliama ve yağmaya katılmak isteyen “gönüllüler” toplanırdı. Katliam başlamadan önce Türk, Kürt, Müslüman ahaliye istediği kadın ve çocuğu alma izni verilirdi. Özellikle uyarılar çekilir, “katliamdan kurtarmak için değil, evlenmek veya ailesine katma” koşuluyla istediği Ermeni kadın ve çocuğu almalarına müsaade edilirdi.

Katliamlar genellikle önce bütün Ermeni kadın ve çocuklar defalarca aranıp, üzerlerindeki para ve her türlü değerli eşya ve elbiselerin toplanmasından sonra başlatılır, “Savaşta yız” denilip nadiren kurşun harcanır. Katliamlar her türlü kesici aletin, sopa ve süngünün kullanılması ile gerçekleştirilir. Yozgatlı Yüzbaşı Şükrü, Krikor Balukyan'a itiraflarda bulunur: *“Ermenilere tehcir edileceklerini söyleyerek önce silahsızlandırdık. Tehcir ettikten sonra da en küçük bir direnişle karşılaşmadan yok ettik. Yozgatlı kadınlara gelince; onlardan şehirde kurtulmak isteseydik bütün altın ve gümüş mücevherlerini ve değerli taşlarını elimize geçmesinler diye tuvaletlere atıp yok ederlerdi. Bu yol çok daha etkiliydi. Onları kocalarına gönder-*

diğimizi düşünmelerini sağlayarak kandırdığımızda, yanlarına halı ve kilimleri ile beraber bütün mücevherlerini de aldılar. Böylece, birkaç gün içinde onları bir araya toplayıp çırılçıplak soymamız çok kolay oldu. Bu arada aramalar sırasında çok sayıda elmas mücevherleri yuttuklarını sen de biliyorsun. Ama Türk köylüler, özellikle de kadınlar bu çürüyen cesetlerin yanında günlerce dolaştılar, bağrısaklarını yarıp çok miktarda mücevher topladılar.” (1)

Seçilen genç kadınlara, askerler ve çeteciler defalarca tecavüz eder. Tecavüze uğramamak için ya da tecavüzden sonra intihar eden kadınların sayısı hiç de az değildir. Kimi durumlarda da köprülerden, uçurumlardan toplu olarak atlayarak intihar ederler. Erzurumlu Loris Papikyan (Doğum 1903) böyle bir tanıklığını anlatmaktadır:

“Jandarmalar köprü yakınlarında kendi çadırlarının etrafında bir şölen düzenlemişlerdi; zorla kız ve gelin kaçırmalar ve sapık tutkularını tatmin edecek çeşitli oyunlar düzenleyerek, Ermeni kızlar ve gelinlerle mutlu oluyorlardı. Ben, görevlilerin Ermeni kızların en güzellerini, yaklaşık 30 kişiyi nasıl ayırdıklarına, onları birbirlerine bağlayıp nöbetçilerin eşliğinde iğrenç niyetlerini gerçekleştirmek için kendi daimi mekanlarına götürmeye çalıştıklarına şahit oldum. Ancak o kızlar grubu, Fırat Nehri üzerindeki köprüünün yakınlarına ulaştığında bir şimşek hızıyla tek bir vücut gibi hareket ederek korkunç bir yükseklikten Fırat Nehri’ne atladı ve gelecekte çekeceği eziyetlerden ve maruz kalacağı işkencelerden ebediyen kurtuldu.” (2)

Bütün kısımlara rağmen Der Zor’a 500 bin civarında Ermeni ulaşır. İttihat önderliği bu kadar çok Ermeni’nin katliamlarından kurtularak Der Zor’a ulaşabileceğini beklememektedir. Ermeni nüfusu için Der Zor’da %10’u geçmeyecek tarzda yerleştirme politikası yürürlükteydi. Der Zor’a ulaşan Ermeni nüfusunun oranı, yerli Müslüman Arap halkının yarısına yakındır. 1916 yılının yaz sonunda yeni bir katliam tertiplenerek 200 bin Ermeni katledilir.

Tehcir, 1915 ilkbaharında başlamış, yaz kış demeden 1917 sonbaharına kadar devam etmiştir. Binlerce kilometrelik uzun yolculuklar çoğunlukla yürüyerek katedilmiştir. Zorlu doğa koşullarının da etkisiyle Ermeniler yorgun ve bitkin düşmüş, kasıtlı olarak aç ve susuz bırakılmış, yürümekten ayakları parçalanmış, vücutları yara bere içinde kalmış ve ölümcül hastalıklarla beraber kitlesel ölümler baş göstermiştir. Bu dönem yollar, derele, nehirler insan cesetleriyle dolup taşmıştır. Bu manzaraların uluslararası basına yansması

üzerine, İttihat önderliğinin talimatıyla yol kenarlarındaki cenazeler toplanarak toplu mezarlara gömülmüştür. Öyle ki, daha önce düz olan yerlerde toplu mezarların yer aldığı büyük tepeler oluşmuştur. Kimi durumlarda artık yürüyemeyecek duruma gelen ve bu yönden de yollara yığılan insanlar, henüz nefes alırlarken boyunlarına ip geçirilmek suretiyle toplu mezarlar için kazılan çukurlara kadar sürüklenerek diri diri gömülmüşlerdir. Soykırım tanığı Harputlu Aram Köseyan (Doğum 1908) başından geçenleri şöyle anlatmaktadır: *“Biz küçükleri geceleyin tepecik gibi bir yerde topladılar. Yorgunduk. Meğer o tepecik insan kafataslarından oluşuyormuş! Sabah gün ağardığında üst üste dizili kesik başlar gördük; bunlar bir tepecik oluşturmuştu.”* (3)

Bir başka soykırım tanığı Sivaslı sürgün Sargasyan (Doğum 1902) gördüklerini Dante’nin cehennemine benzetir: *“Ertesi gün Kürtler geldi, beraberinde meşhur Zeynel Bey ve serseri cellat kardeşleri vardı. Onlar kervanın içinde ne kadar küçük oğlan buldularsa toplayıp, kollarını bağlayarak uzak bir dağın tepesine odun yığınlarının yandığı bir yere götürdüler. Orada onların kafalarını baltayla keserek, vadiye fırlattılar. Bizden önceki kervanlarda bulunan çocuklara da aynısını yapmışlardı. O yüzden de o vadiye ‘Kanlı Dere’ adı verildi. Mevcudu yarı yarına azalan kervanımız, Samasat’ın (Samsat) güneyinde Fırat Nehri kıyısında konakladı.*

Her taraf cesetlerle kaplıydı; ölü kadınlar her tarafa yayılmış yerde yatan çocuklar, tarlalarda kumların üstünde her yerde yarı ölü, hastaların iniltileri yalvarırcasına yardım dileyen bakışlar ve onların yanında kokuşmuş, çürümüş, şişmiş büyük bir kısmı kadınlara ait cesetler. Dante’nin Cehennemi, Fırat’ın kıyısındaydı. Sonra beyaz giysili kızlar getirip hepsini gecenin karanlığında kazığa oturttular. Anaların ve yakınlarının feryatlarından, ağlama sızlama ve gürültüsünden kulaklarımız sağırlaşıyordu. Kürtler, ellerinde iplerle halkın arasına daldılar; hastaları ezerek, ölü ya da diri kim yere yatmış ise boyuna ip geçirip çeke çeke götürerek çukura atıyor, sonra da geri dönüyorlardı. Hatta canlı olanların bile boynuna ip geçiriyor, götürüp çukura atıyorlardı. O insanların yakınlarının feryatlarına ve çığlıklarına kulak asmıyorlardı. Tifoya yakalanmış kadınlar ‘su verin’ diye yalvarıyorlardı.”(4)

Kadın ve Çocukların Asimilasyonu

İttihat ve Terakki önderliği, 1894-1896 yıllarındaki katliamlar döneminde zorla Müslümanlaştırmaların etkili olmamasından dolayı 1915-18 soykırım döneminde Ermenilere dönük genel bir Müslümanlaştırma politikası gütmeydi. Çünkü 1890'larda ölüm tehdidiyle Müslümanlığı kabul eden Ermeniler, güvende olduğunu hissettiğinde çoğunlukla Hristiyanlığa geri döndüler. Ancak kadınları zorla Müslümanlarla evlendirme, çocukları ise Müslüman ailelere verme veya devlet yetimhanelerinde yetiştirme yollarıyla asimile etme politikası sıkı bir denetim ve yönlendirmeye uygulandı. Ancak bu merkezi politikaya rağmen bazı yerlerde kimi yerel devlet yöneticilerinin Müslümanlığı kabul eden aileleri sürgün ve katliamın dışında tuttuğu oldu. Nitekim hükümet tarafından öğrenilen kimi örneklerle müdahale edilip Müslümanlığa geçenler de ölüm yolculuklarına çıkarıldı. Yine de on binlerce ailenin Müslümanlığı kabul ederek katliamlardan kurtulduğunu söyleyebiliriz. Aynı zamanda aralarında zanaatçı becerilerinden dolayı birçok örnekte görüldüğü üzere sınırlı sayıda aile ya da zanaatçı bireyin Müslümanlığı kabul etmesi koşuluyla kalması, merkezin onayladığı bir politikaydı. Müslümanlığa geçen ailelerin kaydı tutularak sıkı bir devlet denetimi oluşturuldu. Seyahatleri sınırlandırıldı. Bu kayıtların günümüze kadar sıkıca korunduğu, kuşaklar boyu bu ailelerin takip edildiği artık biliniyor. Bunun çarpıcı bir örneğini, yakın bir geçmişte gördük. Samsun-Bafra'lı İbrahim Yaylalı, 1995 yılında askerdeyken PKK tarafından alıkonulduğunda Genelkurmay görevlisinin ailesine giderek, "Rum dönmesi olduğunuzu biliyoruz, ayağınızı denk alın" tehdidini savurması üzerine aile Rum kökenli olduklarını öğrendi. En az iki üç kuşak geçmesinden ve anlaşılan o ki bilinen kaygılarla bu bilgi yeni kuşaklara aktarılmamış olmasından kaynaklı ulusal kökeni unutulmuştur. Ama devlet unutmaz! En beklenmedik zamanda o bilgiyi, kara kaplı defterden bulup önüne seriverir! Ayrıca azınlıkların, ulusal kimliği-ne göre fişlenip kodlandığında yakın bir zamanda öğrendik.

6 Doğu ilinde Müslümanlığı kabul etseler bile Ermeni ailelerin yaşamasına sıcak bakmayan İttihat ve Terakki iktidarı, bunun yanında sürgün yerleri Musul ve Der Zor'a ulaşmayı başaranlar ile iç ve Batı Anadolu'da %5-10 kuralına göre varlığını sürdürür. Ermenileri asimile edilmeleri için tedbir almayı ihmal etmez. Taner Akçam, merkezden gönderilen; *"Ermenilerin memleket içi ve dışarı ile*

haberleşme dillerinin Türkçe olacağı yeni kurulacak Ermeni yerleşim bölgelerinde Ermeni okullarına asla müsaade edilemeyeceği ve İstanbul dışında Ermenice gazeteye izin verilmeyeceği bildirilir” (5) içerikli telgraflara dayanarak, Musul ve Der Zor’daki yerel yöneticilere bildirildiğini yazmaktadır.

Hemen hemen her yerleşim yerinden yüzlerce, kimi durumlarda binlerce kadın ve çocuğa Türk ve Kürt aileler tarafından el konulduğu bilinmelidir. Bu konuda sağlıklı rakamlara ulaşmak zordur. Soykırım sonrası yetim çocuklardan Ermeni olanlar tespit edilmeye çalışılmışsa da, çoğunun kim olduğunu hatırlamayacak kadar küçük olması ya da korktuğu için gerçeği söylememesi nedeniyle tam bir rakama ulaşmak mümkün değildir. 1921’de Ermeni Patrikhanesi’nin hazırladığı bir rapora göre, 63 bin civarında Ermeni çocuk Müslüman ailelerin elindedir. Bazı tarihçiler, asimile edilmiş çocuk sayısının 300 bini bulabileceğini söylerler. Geline aşamada kesin rakamlara ulaşmak zordur. Aynı zorluk derecesi asimile edilmiş Ermeni kadınlar için de geçerlidir. Müslümanlarla evlendirilen kadınların halkının kaderiyle buluşma gayesiyle veya maruz kaldığı muameleye artık tahammül edemediğinden intihar ettiği tanıkların anlatımlarına konu olmaktadır. Halkının ve ailesinin atıldığı nehre ve kuyuya kendini atarak ya da aynı uçurumlardan atlayarak intihar eden Ermeni kadınların yürek parçalayan öykülerini duymak ya da okumak mümkündür.

Soykırımın Bilançosu Korkunçtu

“1915-1917 arasında öldürülen Ermeni sayısının 800 bin olduğu, o dönemde pek çok Türk kaynak tarafından telaffuz edilmiştir. ...Hükümetince açılan soruşturmanın (1919) sonuçlarını açıklayan Dahiliye Nazırı Cemal Bey, Damat Ferit Paşa ve Mustafa Kemal de bu rakamı verirler. 1927 yılında genelkurmayın savaştaki kayıplarla ilgili bir yayınında yine 800 bin sayısının telaffuz edildiğini yazmaktadır, Taner Akçam. Ermeni kaynakları ise 1 ile 1,5 milyon arasında bir rakam ortaya koyarlar. Berlin’de Talat Paşa’nın öldürülmesi davasında bilirkişi olan J. Lepsisus, Ermeni patrikhanesinin verdiği rakamlara göre savaş öncesinde Türkiye’de 1.850.000 Ermeni’nin yaşadığını söyler. Ona göre, bu nüfusun 1.400.000’i tehcir edilmiştir. Geriye 450.000 kişi kalmıştır. Bunlardan 200.000’i İstanbul, İzmir ve Halep’teki Ermenilerdir. Ermenilerin 250.000’i, Rusların

Doğu illerini işgal sonucu tehcirden kurtularak Kafkasya'ya göç etmişlerdir. Van gölünün batı yakasına kadar ilerleyen Rus ordusu giderken Ermenileri de götürmüştür. Ölen Ermeni sayısı ise 1 milyon kişidir.” (6)

Bu rakama, 1923'e kadar katledilen on binlerce Ermeni'yi, 200 bin Rum ve yüz binlerce Süryani, Keldani ve Asuri'yi de eklediğimizde soykırımın gerçek boyutları daha iyi anlaşılacaktır. Kaldı ki, soykırım sadece insanların fiziki imhası anlamına da gelmez. İnsanların yaşadığı eziyetler, işkenceler, ruhsal ve fiziksel hasarlar, kadın ve çocukların zorla alıkonulup asimile edilmesi vb. soykırımın başkaca unsurlarını da yaşamıştır bu halklar.

Bütün bu gerçeklerle yüzleşmek; farkına varmakla, anlamaya çalışmakla ve sorunu doğru tanımlamakla başlar. Tarihle hesaplaşmak, soyut, sadece geçmişte kalmış bir olayı kabullenmek değildir. Aksine bugünü değiştirmek ve aşmaktır. Toplumdaki soykırımcı zihniyeti mahkûm etmek, soykırımcı devlet zihniyetiyle mücadele etmektir. Halkların eşitliğine ve kardeşliğine giden yol buradan geçmektedir.

KAYNAKLAR

1. Krikor Balakyan, Ermeni Golgotası
2. Prof. Dr. Verjine Srazlıyan, Ermeni Soykırımı
3. Age.
4. Age.
5. Taner Akçam, “Ermeni Meselesi Halolunmuştur”
6. Işık Kutlu, Ermeni Sorunu Üzerine, Teoride Doğrultu, sayı 26

II. BÖLÜM

SOYKIRIMIN BİR BAŞKA YÜZÜ

Gasp Edilen Ermeni Mallarının Akıbeti ve Emval-i Metruke Kanunları*

Soykırım gündemine paralel olarak yürütölen tartışma başlıklarından -hatta başta gelenlerinden- biri de, soykırımdan geçirilen halkların zorla el konulan taşınır/taşınmaz mal varlıklarının akıbeti ve bunların asıl sahiplerine iadesi meselesidir.

Ancak sermayenin ve Anadolu-Mezopotamya topraklarının Türkleştirilmesi hedefli bu taşınır/taşınmaz mal gasbı, tek başına ‘malların iadesi’ tartışmalarına hapsedilemeyecek denli kökleri derinlere uzanan; 1. Emperyalist Paylaşım Savaşı’ndan başlayarak cumhuriyet döneminin ön ve kuruluş aşamalarına ve oradan da günümüze değin yansımaları bulan, ekonomik olduğu kadarıyla politik ve ideolojik karşılıkları da olan bir konudur.

Denilebilir ki; bu taşınır taşınmaz mal gasbı, soykırımın ekonomik, politik ve ideolojik ereklere uygun olarak, soykırıma uğrayan halkların yaşam alanı olan topraklar üzerindeki ekonomik, sosyal ve kültürel varoluşsal temellerini köklerinden dinamitleyerek ilgasının en yalın tezahürüdür. Başka bir ifadeyle, soykırım sürecinde, tehcir adı altında bin yıllardır yaşadıkları yurtlarından katledile/kıyıla zorla sürölenlerden şans eseri hayatta kalmayı başaranlar ile bir şekilde başka yerlere kaçmayı başaranlar sağ kurtulabilenlerin, soykırım sonrası geri dönüş koşullarını ortadan kaldırarak soykırım sahasının sonsuza dek Hristiyan halklardan arındırılmasına denk diğeri bu alçakça gasp olayı.

Bu politika, soykırımın baş mimarlarından Talat Paşa tarafından Sis Ermeni Kilisesi ile ilgili olarak Cemal Paşa’ya çekilen 30 Nisan 1916 tarihli telgrafta şu ifadelerle dile getiriliyordu; “Esasen Sis Katogikosluğunun ilgasından ve ilk sıralarda katogikosun oradan ihracından maksat Ermenilerce Kilikya’da pek büyük bir kıymet-i tarihiye ve milliyeyi haiz bulunan ve güya Ermeni hükümetinin en son makarr-ı saltanatı (karargâh yeri) olduğu ileri sürölen bu yerin vücudunu tamamıyla kaldırmaya ma’tufdu (yönelikti).” (1)

Gasp edilen kişisel mal varlıklarının yanı sıra, toptan ya da kısmi imhası gerçekleştirilen ulusal ve inanç kuruluşlarının, yapıt ve eserlerin rakamsal ifadesi korkunç bir tablo sunmaktaydı. (2) Hristiyanların yurtlarına geri dönüşlerinin ekonomik, kültürel ve toplumsal maddi koşullarını “tamamıyla kaldırmaya” yönelik bu girişim, hiç kuşku yok ki salt bir mal gaspı ya da iadesi olarak değeriendirilemezdi.

1914 itibariyle Osmanlı nüfusunun yüzde 25'inin üzerinde bir orana tekabül eden (başta Ermeniler olmak üzere) Hristiyanların ilgasını kurumsal bir kimliğe kavuşturmanın yolu ise birçok kereler çıkarılıp düzenlenerek tadilattan geçirilen Emval-i Metruke kanunları ile döşenmişti. "Bu kanunlar soykırımın yapısal unsurlardır ve cumhuriyet dönemi hukuk sisteminin esasa ilişkin unsurlarından birisidir. Bu nedenle cumhuriyetin, soykırımı kendi yapısal temeli haline getirmiş bir rejim olduğundan, bir hukuk sistemi olarak cumhuriyet ile soykırım arasındaki ilişkiye yeni bir gözle bakmamız gerektiğini bize hatırlatmaktadır." (3)

Hem soykırımın ruhunu yansıtmaması hem de Osmanlı ile cumhuriyet dönemi arasındaki soykırım politika ve zihniyetinin sürekliliğini faş eden kurumsal bağa dikkat çekmesi bakımından Emval-i Metruke adı verilen Hristiyan inancından ulusların gasp edilen malları dolayımı sorulması gereken sual; neden iade edilmedikleri değil, neden ve nasıl gasp edildikleri olmalıdır. Keza, ikincisine verilecek yanıt, ilkinin de kapsamaktadır.

Soykırım Öncesi Genel Durum

Osmanlı devlet yönetimini elinde bulunduran Türk feodal-burjuva egemenler cephesinden 1. Emperyalist Paylaşım Savaşı öncesi bir kaç yıllık dönem sarsıcı sonuçlara yol açan büyük yıkımlara tekabül ediyordu. İngiltere'nin Mısır üzerinde hâkimiyet kurması, Bosna'nın Avusturya, Trablus'un da İtalya tarafından ilhakı, Girit'in Yunanistan ile birleşmesi, Bulgaristan'ın bağımsızlık ilanı ve son olarak da Balkan Savaşı'nın kaybedilmesi gibi peş peşe gelen yenilgiler neticesinde Osmanlı, hem Avrupa hem de Afrika'nın Kuzeyi-Mağrip topraklarının neredeyse tamamını kaybetmişti. Öte yandan, imparatorluğun Mezopotamya ve Ortadoğu topraklarında da işler Osmanlı yönetici sınıfının istediği bir seyrinde ilerlemiyordu. Ermeni ve Arap halkları bağımsızlık, Kürt eyaletleri de geleneksel özerk statülerinin devamını talep ediyorlardı. Keza, 1914 Mart'ında Osmanlı ile Rusya, İngiltere ve Fransa'nın da dahil olduğu Avrupa devletleri arasında imzalanan Yeşilköy Anlaşması uyarınca; Van, Muş, Bitlis, Erzurum, Sivas ve Diyarbakır'ı kapsayan altı büyük vilayette bir Ermeni özerk bölgesi teşekkül olunacaktı.

Ardı ardına denk düşen tüm bu faktörler, Osmanlı Türk feodal-burjuva egemenleri ve yönetici zümresi açısından bir nesnellik arz ediyordu. Yarım kalan 1908 ‘burjuva demokratik devrim’e kaynaklık eden farklı din ve uluslardan vücut bulan ‘yeni’ bir Osmanlı -tabi ki Türk egemenliği altında- yaratma fikriyatının iflası anlamına gelen bu gelişmeler, farklı bir stratejinin benimsenmesine kapı araladı. Tıpkı 1908 devrimine kaynaklık eden fikriyatta olduğu gibi amaç yine elde kaldığı kadarıyla Osmanlı’nın ‘toprak bütünlüğünü’ koruyarak parçalanmanın önüne geçmek, devleti kurtarmaktı.

Osmanlı’nın kapitalist gelişim evresine geç ve girdiği kadarıyla da, yeni sömürge ilişkiler temelinde emperyalizme bağımlı ağır bir gelişim seyrinde ilerlemesi ve tam da bu evreye denk düşen imparatorluk bünyesindeki halkların ulusal uyanışları, farklı din ve uluslara mensup kesimlerin ortak bir burjuva devlet potasında birleştirilmesini daha baştan sakatlıyordu. Özellikle ulusal bağımsızlık mücadelelerinin hız kesmemesi ve Balkanlar’daki toprak kayıpları neticesinde geç de olsa bunun farkına varıldı.

Egemen ulus konumundaki Türklerin, Müslüman olmayan halkları asimile ederek kendine tabi kılması da olanaklı değildi. Osmanlı, ağırlıklı olarak ticari sermayeye dayalı bir ekonomiye sahipti ve hem bu alana hem de zanaatçılığa Hristiyanlar ve Museviler hakimdi. Yine kültürel olarak da Türkler bu halklara nazaran geri bir konumdaydı. Asimilasyon için gerekli ön koşullardan yoksun olan İTC’nin sözcülüğünü üstlendiği feodal-burjuva egemenler açısından bu aşamadan sonra ‘birleştirme’ hedefi yerini ‘yok etme’ ve ‘eritme’ hedefine bıraktı. Din, dil, ırk gibi ortak paydaya sahip olunmayan Hristiyan inancından uluslar yok edilecek, Müslümanlık temelinde diğer ulus ve ulusal topluluklar da asimilasyona tabi tutularak zamanla Türklük potasında ‘eritilecekti’. Artık ‘Türk’ün Türk’ten başka dostu yok’tu ve Anadolu’dan başlayarak Kafkaslar üzerinden Orta Asya steplerine kadar geniş bir coğrafyada ‘büyük Türk yurdu’ kurulacaktı.

Fakat bu, diğer Türki halklar ile Anadolu Türklerinin hak ve yönetim eşitliğine dayalı bir ‘birliktelik’ olmayacaktı. Nasıl ki Osmanlı’da daha evvel Müslüman halklar arasındaki müştereklik inanç olmasına karşın, İslam inancından halkların hak ve yönetim eşitliğinden söz edilemez ise Pantürkist anlayış için de aynı şey geçerliydi. Hem burjuva Türk ulusal bilincin gelmiş olduğu düzey hem de Türk feodal burjuva egemenlerini bu yola sürükleyen iktisadi

ve politik nedenler buna engel olmaktaydı. İTC'nin bayraktarlığında Osmanlı yönetici sınıf ve katmanları, Kafkasya'dan Orta Asya'ya diğer Türki halkları kendi boyundurukları altına alarak konumlarını buradan tahkim etmenin yolunu tutturmuşlardı. Kısacası 'Batı'da yürütülmesi artık olanaksız hale gelen ilhakçı-emperyal politikaların 'Doğu'ya taşınması demekti Turancılık.

Bu stratejik yönelimin önünde yer alan en büyük 'engel' ise Ermeniler idi. Ermeniler, 1914 yılında Avrupa devletleri ile Osmanlı arasında imzalanan anlaşma gereğince fiilen bağımsızlığa doğru ilerlemekteydi. Bunun gerçekleşmesi halinde ise hem Osmanlı'nın parçalanması ivme kazanacak hem de Anadolu ile Kafkasya-Orta Asya arasındaki bağlantı yolu kesilecekti.

Öte yandan, Anadolu, Türk egemenleri açısından son 'sağlam kale'ydi. Bu bakımdan her ne suretle olursa olsun mutlaka elde tutulması gerekiyordu. Ve mademki bağımsızlık mücadelelerinin önüne geçilemiyordu, o vakit 'kale', ekonomik ve kültürel olarak kendilerine tabi kılınamayanlardan 'temizlenecekti'.

1. Emperyalist Paylaşım Savaşı tam da bu koşullarda kapıya dayandı. Savaş ve onun yaratmış olduğu koşullardan yararlanılarak bir taraftan sermayenin ve Anadolu-Mezopotamya'nın Türkleştirilmesi sağlanacak, son 'kale' sağlama alınacak, diğer taraftan kaybedilen topraklar yeniden kazanılacak, dahası yeni ilhaklar gerçekleştirilecek ve Turancılık yolunda at koşturulabilecekti.

Emperyalist Savaş ve Soykırım

Savaşın hemen öncesinde 1913 yılında Ege kıyılarında Rumları hedef alarak başlayan; Celal Bayar'ın söylemiyle 130 bin, farklı kaynaklara göre ise 150 ile 200 bin arasında bir Rum nüfusunu zorla yurtlarından eden katliam ve sürgün saldırısı savaşın başlamasıyla Ermenilere yönelik bir soykırım hareketına dönüştü. Yalnızca İzmir ve İstanbul'a kısmi olarak yansıyan soykırım saldırısı, Ermenilerin yaşadığı diğer tüm kentlerde nüfusun tamamını hedef aldı.

1915 Şubat sonları gibi başlayan soykırım saldırısıyla ilgili olarak Rusya, İngiltere ve Fransa'dan, katliamlardan Osmanlı hükümetini sorumlu tutacaklarına dair tepkiler gelmesi üzerine 27 Mayıs'ta soykırımı 'yasal bir kılıf' uydurmak için "Geçici Tehcir" kanunu çıkarıldı. Bundan bir ay kadar önce, 24 Nisan günü de Ermeni inanç temsilcileri, aydın ve sanatçıları, gazetecileri, 'varlıklı' insanları ve

politik önderlerinden teşekkül 180 ile 235 arasında değişen rakamlarla telaffuz edilen bir kafiye İstanbul'dan Çankırı'ya sürgün gönderildi. Birçoğunun katledildiği bu ilk kafiye, tüm coğrafya sathında yaklaşık 2.300 kişinin tutuklanması izledi. Zira 'başsız' kalan Ermenilerin katli daha az sorunlu olacaktı.

Emperyalist Paylaşım Savaşı'nın yaratmış olduğu ortamdan da faydalanarak 'savaş tedbiri' adı altında soykırıma soyunan İTC önderliğindeki Osmanlı Devleti bunu:

"a) Gruba mensup olanların öldürülmesi (katliam bn),

b) Grup mensuplarına ciddi suretle bedensel veya zihinsel zarar verilmesi (işkence bn),

c) Grubun bütünüyle veya kısmen fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak yaşam şartlarını kasten değiştirmek (tehcir bn),

d) Grubun içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak (bunun bir yolu kısırlaştırmak ise bir yolu da kadınların zorla asimile edilerek 'eş' veya köle yapmasıdır. Keza bu durumda doğacak çocuklar katleden gruba dahil olmaktadır. İlki Hitler'in, ikincisi ise İTC'nin icraatıdır, bn),

e) Gruba mensup çocukları zorla başka bir gruba nakletmek (asimilasyon bn)." (4)

Ve soykırım kavramını ilk ortaya atan kişi olan Polonyalı Hukukçu Lemkin'in tanımlamasıyla; "... Zorunlu yaşam temellerini grubun kendisini imha amacıyla yıkmaya yönelik farklı eylemlerin koordineli bir plan"ın önemli bir parçası olarak 'mülkiyete el konulması' (gasp ve yağma bn) suretiyle gerçekleştirdi.

Savaş ve soykırım aynı zamanda sermayenin 'atılım' hamlesiydi de.

"Yerli burjuvazinin gelişimini engelleyen en önemli faktör, kapitülasyonlar adı altında yabancılara tanınan ekonomik, hukuki ayrıcalıklardı. Osmanlı Devleti gümrüklerini bile kendisi belirleyemiyordu. Bu nedenle, yerli burjuvaziye yabancı rekabetine karşı koruyucu, geliştirici önlemler alamıyordu. (...) Osmanlı kendi vergilerini bile toplayamıyor, vergiler Düyun-u Umumiye aracılığıyla yabancılara aktarılıyordu. Osmanlı kendi parasını bile basamıyordu. Sonuç olarak; yerli Müslüman Türk burjuvazisi gelişebilmek için kapitülasyonlardan kurtulmak, hiç değilse gümrüklerini kendisi belirlemek, devlet imkânlarını kendi gelişimi için seferber etmek, tarımdan sanayiye kaynak aktarabilmek, toplanan vergilerin 'sanayi teşvik' vs. adıyla kendi hizmetine alabilmek zorundaydı." (5)

Nitekim Türk burjuvazisinin gelişimine ket vuran önemli nedenlerden biri olarak kapitülasyonlar, savaşın hararetinin yükseldiği bir dönemde, 1 Ekim'den geçerli olmak üzere 9 Eylül 1914'te müttefiki Almanya'nın tüm itirazlarına ve engelleme girişimlerine rağmen tek taraflı olarak kaldırıldı. Yine buna bağlı olarak gümrük vergileri yükseltildi. İTC'nin üst yönetim kademesini oluşturan üç isimden biri olan Cemal Paşa, savaşın kendileri için sağladığı 'faydalardan' bahsederken kullandığı; "Memleket az zamanda mesut bir medeniyet olma yoluna girer ve gene pek az zamanda kapitülasyon belasından kurtulmamız sağlanmış olur" şeklindeki sözleri, kapitülasyonların kaldırılmasının ne denli önem arz eden bir mesele olduğunun altını çiziyordu.

Ancak bu 'yakayı düzeltmek' için tek başına yeterli değildi. Zira iç piyasaya olduğu kadarıyla Hristiyanlar ve Museviler hakimdi. 'Milli' bir iktisat, Hristiyan inancından ulusların varlığı koşullarında mümkün olamazdı. İç piyasa hakimiyeti, Türk feodal-burjuva egemenlerinin iktisadı yollardan üstesinden gelebileceği bir mevzu değildi.

Bu, ancak devlet tekelinin avantajlarıyla bürokratik ve askeri zor aygıtlarının devreye sokulmasıyla başarılabilirdi. Ki öyle de yapıldı.

Soykırımın ayrılmaz bir parçası olarak sermayenin devlet zoruyla 'milileştirilmesi' meselesi 1909-1918 yılları arasında, bankacılık alanında yaşanan gelişmeler noktasında dikkate değer örnekler sunarak karşılığını buluyordu.

"1909-1916 yılları arasında kurulan yirmi bir bankanın toplam kuruluş sermayesi 2.543.000 OL'dir (OL: Osmanlı Lirası bn) 1917-1918 arasında kurulan sekiz bankanın kuruluş sermayesi ise toplam 6.445.000 OL'dir. Bu, 1909-1918 arasında kurulan bankalardaki toplam sermayenin yüzde 71,7'si demektir. (6)

1914-1918 yıllarının 1. Emperyalist Paylaşım Savaşı ve 1915-1916'nın da soykırım dönemi olduğu hesaba katıldığında, bankacılık alanına yatırılan sermayede yaşanan patlamanın (1917-1918'de) soykırım akabinde vuku bulması tesadüf olmasa gerek. Kuşkusuz ki bu paraların önemli bir tutarı -en çok da Ermeniler olmak üzere-soykırımdan geçirilen halklardan sağlanmıştı. İngiliz araştırmacıların verilerine göre, sadece Mardin ve Diyarbakır'da 6 milyon Türk Lirası'na denk gelen mücevher, halı ve antika ve ayrıca 1,5 milyon Türk Lirası değerinde altın çalınmıştı. (7) İTC hükümetinin 1916'da

‘muhafaza edilmesi’ için Berlin’e yolladığı ve 1921’de Londra’ya nakledilen 5 milyon Türk Lirası’nın büyük bir bölümünün Ermenilerden gasp edilen paraların olduğu da öne sürülenler arasındaydı. (8)

Yine Ermeni ve Rumlar başta gelmek üzere Hristiyan inancından uluslardan gasp edilen para, altın, ziynet vb. değerli eşyaları hem İTC hem de Kemalistler tarafından savaşların finansmanı için kullanıldı. Altıncı maddesi Hristiyanlardan elde edilen Emval-i Metrukelerin, Yunanistan’a karşı yürütülecek savaşta finansman olarak kullanılmasını sağlayan ve emri bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından verilen 7-8 Ağustos 1921 tarihli Tekalif-i Milliye emirleri bu işin ‘resmi’ ifadesiydi. Soykırım dönemi ve sonrasındaki mal gasplarını değerlendirmeye tabi tutarken, genel anlamda taşınır malların ve bunlar içinde de özel olarak değerli eşyaların yağmalanması meselesi önemi itibarıyla kısa bir değinmeyi gerekli kılıyor. Ekseriyesi ‘kayıt dışı’ olan bu gasp edilen malların tutarı, esas anlamda mağdur ve tanık beyanatlarına dayandırılarak hesaplanmaktadır. Bu yönüyle ortaya konan meblağın bir kesinliğe değil de ‘tahmine’ dayandırıldığı vurgulanmalıdır. Fakat belirtmek gerekir ki gasp edilen değerli eşyalara (para, altın, mücevher, antika vb.) dair sarf edilen rakamsal ifadeler katıyetle bir abartıyı yansıtmamaktadır. Aksine, katledilen yüz binlerce Ermeni’den neyin ne kadar gasp edildiğine dair geride şahitlik edebilecek kimselerin dahi kalmadığı düşünüldüğünde, tutarın ortaya konandan çok daha yüksek olduğunu kestirmek güç değildir.

Abartıya mahal vermeksizin, soykırım boyunca katledilenlerden bir bölümünün üzerlerindeki elbiselerinin bile yağmalandığını, ancak bir bütün olarak bu kategoriye dahil olan yağma ve gasp saldırılarından elde edilen ‘kazançların’ herhangi bir şekilde tutanak altına alınmadığından ‘resmiyette’ bir karşılıklarının bulunmadıklarını, bu yönüyle de Emval-i Metruke kapsamında bile değerlendirilmedikleri, altı çizilmesi gereken husustur. Soykırım zenginlerinin servetlerini önemli oranda bu ‘kayıt dışı’ gasplardan sağladıkları da hatırdta tutulması gereken bir noktadır.

‘Sermeye transferi’nin Emval-i Metruke dışı tutulan bu ‘kayıt dışı’lığının yanı sıra bir de ‘resmi gasp’ boyutu vardır ki, tam da bu minvalde çıkarılan kanunların her biri haydutluğun el kitabına düşülen notlar gibidir.

Emval-i Metruke kanunları bir nevi sermayenin ve toprakların ‘millileştirme’ politikası olarak soykırımın belgesi niteliğindedir. Keza, soykırım inkarcısı ‘resmi görüş’ masalı da yine bu kanunlarca boşa düşürülmektedir. Bilindiği gibi, Ermeni soykırımı ile ilgili ortaya konan “resmi görüş”; yaşananın soykırım olmadığı, soykırımın ayrılmaz bir parçası olarak tehcir uygulamasının ise ‘savaş tedbiri’ babında yürürlüğe konduğu, ancak bu aşamada ‘elde olmayan’ sebeplerle ‘istenmeyen’, ‘aşırıya kaçan’, ‘üzüntü verici’ hadiselerin vuku bulmuş olabileceğini yine de tüm bunların merkezi devlet politikasıyla bağdaştırılamayacağını, zira ‘merkezin’ soykırım yönlü bir talimatnamesinin bulunmadığını, olsa olsa yerel düzeyde kimi yönetici kadroların işgüzarlığından bahsedilebileceği yönündür.

Fakat Emval-i Metruke kanunları ile sunulan gerçeklik, ‘resmi görüş’ yalanını yerle yeksan etmektedir. Madem tehcir bir ‘savaş tedbiri’dir, Hristiyan inancından ulusların mallarına neden el konmuştur? Diyelim ki ilk anda belirtildiği gibi mallara Ermeniler adına ‘sahip çıkmak’(!) ve yerleştirecekleri (!) yeni yerlerde kendilerine bu malların değerlerinin ödenmesi kaydıyla el konuldu. O vakit bu karşılıklarının ödenmesinin neden ve hangi gerekçeyle yapılmadığının cevabı verilmek durumundadır. Tehcir bir ‘savaş tedbiri’ idiyse dönüşleri neredeyse olanaksız hale getiren ‘pasaport kanunu’nun çıkarılması, ‘iç seyahat ve göçlerin’ yasaklanması gibi kanun ve uygulamalar hangi politik ihtiyacın ürünü olarak yürürlüğe konmuştur? Yine örneğin; 1869’dan beridir geçerli olan ‘vatandaşlık kanunu’ ne suretle ve ‘birden bire’ ülkeye giriş yasağının bahanesi haline getirilmiştir?

Soruları çoğaltmak mümkünse de cevap neredeyse ortaktır. Plana göre Osmanlı Devleti, Emperyalist Paylaşım Savaşı’nın galipler hanesine adını kazıyacak ve bu bahis de bir daha gün yüzü görmemek üzere tarihin derinliklerine karışacaktır. Emval-i Metruke Kanunlarına sirayet eden de bu düşüncenin ta kendisidir. Ermeniler daha baştan ‘yok hükmünde’ sayılmış ve tüm düzenlemeler bu mantık örgüsüne göre şekillenmiştir. Ne var ki evdeki hesap çarşıya uymamış ve sonrasında bir dizi ek düzenlemeye daha gidilmiştir.

Bundandır ki Emval-i Metruke (tasfiye) kanunları ile bir bütün olarak soykırım sonucu hayatını kaybedenler ile tehcir neticesinde sürgün yaşamına mahkûm edilen, keza soykırımdan kurtulmak için kaçmak zorunda kalan Ermenilerin mal varlıkları nasıl ve ne şartlar altında el konulacağı en ince ayrıntısına kadar işlenirken, geri iade-

lerin ne zaman ve nasıl yapılacağına dair herhangi bir düzenleme yoluna gidilmemiştir. Aksine, hakkını aramak isteyenlerin yolunu kesmek, sırf mallarının asli sahiplerine iadelerini engellemek için türlü dolaplar çevrilmiş, birçok defalar ek kanunlar çıkarılarak ‘hukuksal’ gedikleri kapatılmaya çalışılmıştır. Yetmediği yerde de fiili engellemelere gidilmiştir. Emval-i Metruke kanunları çerçevesinde yapılan ilk düzenlemeler; ‘Tasfiye kanunlar’ı adıyla da anılan Mayıs 1915 nizamnameleri, 10 Haziran 1915 talimatnamesi, 26 Eylül 1915 Geçici Kanunu ve 8 Kasım 1915 kararnamesidir. Osmanlı’nın emperyalist savaştan yenik ayrılmasıyla sonlanan ve İTC iktidarı altında geçen üç yıllık dönem boyunca Hristiyan inancından ulusların mal varlıklarına bu kanun ve kararnamelere dayanılarak el konulmuştur. Daha doğrusu, mal varlıklarına yönelik gasp saldırısına söz konusu düzenlemeler aracılığıyla ‘hukuksal’ bir form kazandırılmaya çalışılmıştır.

Savaşın kaybedilmesiyle beraber, uluslararası arenadan gelen baskılanmaların basıncıyla 1918 başlarından itibaren kimi kısmi adımların atılmasına mecbur kalınır. Bazı sınırlamalarla da olsa geriye dönüşlere ilişkin ilk icraatın 1918 Şubat’ında artık son demlelerini yaşamakta olan İTC yönetimi altında gerçekleştirilmesi, ironik bir görünüm arz etmekle beraber asıl olarak bahsedilen ‘zorunluluğu’ işaret etmektedir.

8 Ekim’de istifa eden İTC hükümetinden üç gün sonra kurulan Ahmet İzzet Paşa hükümeti iş başına gelişinin bir hafta sonrasında 18 Ekim 1918’de yayımladığı bir emir ile geri dönüşlere dair ilk ‘resmi’ gelişmeye imzasını atar. Akabinde 21 Ekim günü gereğinin yapılması yönlü tüm illere birer talimatname gönderilir. Yine bu noktada ikinci mühim gelişme, 4 Kasım 1918’de, 27 Mayıs 1915 tarihli ‘geçici tehcir yasası’nın iptal edilmesiyle yaşanır.

Nispeten ‘olumlu’ denilebilecek bu adımlara paralel olarak engelleme girişimleri de devreye sokulur. Gerek İstanbul hükümetleri gerekse de güç odağı haline gelerek yaptırım kabiliyeti kazanır kazanmaz ‘Ankara hükümeti’ bu bahiste müşterek politikalar gütmüşlerdir. Tarihsel olarak örtüşme olup olmaması bu ortaklığın tali yanını oluşturur. Burada Kemalist harekete bir parantez açmak gerekirse; Ankara merkezli Kemalist hareket yürüttüğü askeri savaşını Batı’da Rumlara, Doğu hattında da Ermenilere karşı vermektedir. Dolayısıyla, dayanmış olduğu toplumsal taban itibarıyla, halklar arası ekilen düşmanlık tohumlarının kök salmaya başladığı böy-

lesi tarihsel kesitte, soykırımcı ittihatçı geleneğe sıkı sıkı sarılması ‘eşyanın doğası’na uygunluk göstermektedir. Bu durum öznenin karakteristik yapısı ve çıkarlarıyla da uyum içerisindedir. Kaybedilen emperyalist savaş sonrası İTC’nin yönetici kadro ve militanlarının bir bölümünün Kemalist harekete sığınarak, burada yeniden savaş konumu almaları, keza Kemalist hareketinin önder kadrolarının İTC kökenli olmaları, soykırım politikalarının benimsenmesinde önemli bir yerde durmaktadır. Çoğu İTC kadrosu soykırım suçlusudur ve hem yargılanmamanın hem de Türk burjuva feodal egemenlerin sınıfsal olarak elde ettikleri konumlarını pekiştirmesinin yolu, Ankara merkezli yürütülen savaşın ‘başarı’ya ulaştırılarak soykırım politikasının nihayete erdirmesinden geçmektedir.

Kimi konjonktürel, politik pragmatist söylemler ve mecburiyetten kaynaklı öze dokunmayan esnemeler bir kenara bırakılacak olursa rahatlıkla denilebilir ki; M. Kemal’ın başını çektiği Kemalist hareket özne olarak söz söyleme ehliyeti kazandığı andan itibaren soykırım politikalarının savunucusu, güç odağı-iktidar merkezi haline geldikten sonra tamamlayıcı, uygulayıcısı ve en sonu da bugüne değin politik ideolojik devamcısı olagelmıştır.

Nitekim ‘geri dönüşlere’ ilişkin bir yandan zorunluluktan kaynaklı kimi geri adımlar atılırken, diğer yandan başka birtakım düzenlemelerle engelleme yoluna gidilmiştir. 1918 Ekim’inde ‘resmi’ olarak geri dönüşlerin önünü açan emrin yayınlanmasının hemen ardından, Kasım 1918’de ittihatçıların 1915 Mart’ında çıkarmış olduğu ‘pasaport’ kanunu güncel ihtiyaçlar da gözetilerek yeniden düzenlenip yürürlüğe konmuştur. Artık “usullere uygun pasaport sahibi” olursa dahi ‘ülke’ye giriş yapmak kolay bir iş değildir. Her şeyden önce gerekli ‘vasıflara’ sahip olunma zorunluluğu vardır artık!

“Buna göre serserilerin süresiz veya henüz süresini doldurmamış yurt dışına kovulmuş kişilerin devlet aleyhine faaliyetleri nedeniyle şüpheli görülenlerin, yürürlükteki usul ve kanunlara aykırı tarzda hükümetten resmi izin almadan yurtdışına çıkanların ve vatandaşlıkları iptal edildiği için ülkeye girmesi yasak olan kişilerin normal pasaport sahibi olsalar bile girişleri yasaklanır.” (9) Yasağın asıl olarak yoruma dayalı bir keyfiyet içerdiği açıktır. ‘Serserilerin’ ve ‘şüpheli görülenlerin’ somut birer karşılığı olmadığı gibi istenilen herkes rahatlıkla bu ‘kalıba’ sokulabilir. Ancak bu da yetmemiş olacak ki zorla tehcir edilenlerden sağ kurtulmayı başaranların, geri dönüşleri ‘ülkeyi’ devletten alınan ‘uygun’ bir izin kâğıdıyla terk etmedikleri gerekçesiyle engellenir!

Ayrıca ‘yabancı’ devlet pasaportu sahibi Osmanlı vatandaşları ‘ülkeye’ giriş yapmaları halinde tutuklanarak hapse atılacaktır. Vatandaşlıktan çıkmak bakanlar kurulu iznine bağlandığından bir kişinin vatandaşlıktan ayrılarak başka bir ülkenin vatandaşlığına geçip sonrasında geri dönüş yapması ya da malları üzerindeki hakkını tazminat konusu haline getirmesi neredeyse imkânsızdır. Bunun için 1869’da çıkarılan ‘vatandaşlık kanunu’ hükümleri etkin bir tarzda kullanılır. Kişi istese dahi vatandaşlıktan ayırlamadığından Osmanlı hukukuna tabi olmaya devam edecek, bu sayede hem yukarıdaki hükümlerden, hem de sonrasında çıkarılacak yeni yasalardan payına düşeni fazlasıyla alacaktır. ‘Vatandaşlık kanunu’ daha sonraki tazminat görüşmeleri sırasında da Osmanlı-Türkiye’nin en büyük ‘kozu’ olmaya devam edecektir.

‘Kanuni’ ve fiili engellemelerin yanı sıra son olarak sürgündekilerin dönüş kararı almalarının dahi tek başına ‘kolay’ bir hadise olmadığı, soykırım gibi bir insanlık suçu hedefi ve tanıklığını yaşayanların ‘can korkusuna’ kapılmalarından daha tabii bir şeyin olamayacağı da vurgulanmalıdır. Tüm bunların göze alındığı yerde ise geri dönüşleri neredeyse olanaksız hale getiren uygulamalarla karşılaşmaktadırlar.

Aynı ikili engelleme yöntemi, Kemalist iktidar tarafından da kullanılır. 6 Ağustos 1924’de imzalanan Lozan Anlaşması’na göre bu tarih itibarıyla mallarının başında bulunan Ermenilere mallarının geri verileceği hüküm altına alınırken yine aynı iktidar tarafından öncesinde çıkarılan “İç Seyahat ve Göçlerin Yasaklaması” yönlü kararname ve emirler nedeniyle Ermenilerin mallarına kavuşmalarının önüne geçilmiştir.

Yine yukarıda belirtilen fiili ve ‘kanuni’ engelleme metot ve uygulamaları, Kemalist iktidarcı da sıkı bir şekilde yerine getirildi. Osmanlı Devleti zorunluluk neticesinde de olsa geri dönüş ve mal varlıklarına ilişkin 12 Ocak 1920 tarihinde bir kararname çıkararak ‘1915 tasfiye kanunları’nın tümünü iptal etmiştir. Aynı kararnamede, “26 Eylül kanun ve 8 Kasım tüzüğüne göre el konulan ve maliye ve vakıflar hazineleri adına kayıtları yapılan taşınmaz malların sahiplerine hemen iade edileceği”(10) de belirtilmektedir.

Tam da burada bir hesaplama girilecek olunursa; yazının ilk bölümünde gasp edilen malların gayrimenkul (taşınmaz) kısmının belli oranda kayıt altına alınmasına rağmen özellikle menkullerin (taşınır) gasp saldırısının ‘kayıt dışı’lığını yansıttığını belir-

tilmiş ve bu meblağın çok yüksek olduğunun altını çizmiştik. 12 Ocak 1920 kanunu da aslında dolaylı da olsa bu gerçekliğe dikkat çekmektedir. İadesi yapılacak malların, Maliye ve Vakıfları Hazinesine ‘kayıt yapılan taşınmaz’larla sınırlı olması boşuna değildir. Bu kanunun 1920’deki Meclis iptal görüşmeleri esnasında yağmalanıp hırsızlanan Emval-i Metkrukelere ilişkin kimi vekillerin; “Deniz aşırı gitmedikten sonra –bu milletin içinden kim çalarsa çalsın – bu milletin cebine düşsün yine hazinenindir. Bunu kıskanmayalım. Yalnız uzaklara gitmesin”, “Ahalinin askerin çalıp çırpıtığı helal olsun” sözleri ibretlik olmakla beraber, ‘kayıt dışı’lığın akıbetine de işaret etmektedir.

Aynı Meclis görüşmeleri esnasında Maliye Bakanı Hasan Fehmi’nin sarfettiği; “Efendiler, bundan evvel bir tehcir yapıldı. Bütün Anadolu’ya mahsus olmak üzere idare makineleri yerli yerinde idi. Tehcir neticesinde mal sandıklarına irat kaydedilen miktar ile kaybedilen paranın miktarı nedir? 100 misli, 10.000 mislidir” (11) şeklindeki cümleler, ‘kayıt dışı’ yağmanın boyutlarını gözler önüne sermektedir. Maliye bakanına göre tüm devlet mekanizmaları yerli yerinde olmasına rağmen 1915-1917 yılları arası tehcir döneminde gasp edilen malların kayıt altına alınan kısmını, ‘kayıt dışı’ gasp tutarının ancak yüzde biri, on binde biri kadardır. Mart 1919 tarihli Dahiliye nezareti raporuna göre; geçen süre zarfında toplamda 232.679 kişi tüm ‘hukuki’ ve fiili engelleme girişimlerine karşı geri dönüş yaparken bunların 118.352’sini Rum, 101.747’sini de Ermeniler oluşturmaktadır. Damat Ferit Paşa’nın geri dönüşlerine dair 17 Haziran 1919’da İngiltere Yüksek komiserliğine sunulan raporunda; 276.015 Rum ve Ermeni’nin dönüş yaptığı vurgulanırken bu sayı 3 Şubat 1920 tarihli gazetelerde; 335.883 olarak belirtilir. (12)

Geri dönüşü gerçekleştirebilen Ermenilerin gasp edilen mallarının ne kadarına yeniden sahip olabildiklerine gelince; bu miktar Tasfiye Kanunları’nın iptalini ön gören 12 Ocak 1920 kararnamesi konuşmalarında Hasan Fehmi tarafından; “kanunda mevcut olan ahkâmın onda biridir” ifadesiyle yüzde on olarak belirtilir. Yani, kayıt atına alınabilen ya da alınan, toplamın “yüzde bir, on binde bir” oranında ki Emval-i Metrukelerin ancak yüzde onu’nun mal sahiplerine iadesinden bahsedilmektedir. Bu oran bile yüksek gelmiş olacak ki 14 Eylül 1922’de “Reddi Emval” kararnamesinin kabulüyle 26 Eylül ve 8 Kasım 1915 kanun ve kararnamelerine geri dönüş yapılır. Bu aynı zamanda Kemalist iktidarın soykırımcı, ittihatçı

mirası omuzlaması anlamına gelmektedir. Hatta, salt 12 Ocak 1920 kararnamesinin iptaliyle ‘Tasfiye Kanunları’na geri dönülmekle kalınmamış, ortaya çıkan yeni ‘ihtiyaçlar’ temelinde bir dizi ek düzenlemeler yoluna da gidilmiştir. 15 Nisan ve 29 Nisan 1923 kanun ve kararnamesi tam da bu ihtiyacın ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Düzenlemelerle kaçmış ya da kayıp olanların bir daha geri dönüş yapmayacakları hesap edilerek 1915 kanunlarında yer alan malların tasfiyesinin ardından kalanın sahiplerine iade edileceği hükmü yok sayılmış, bunun yerine mallarının Vakıflar Hazinesi ve Maliye Hazinesi’ne devri öngörülmüştür. Yapılan bir diğer ek ile bulundukları mahalli her ne sebeple olursa olsun terk edenlerin mal varlıkları Emval-i Metruke kapsamına alır. İç seyahat ve göçlere uygulanan yasak da dikkate alındığında bu hükmün amacı açık olarak ortaya çıkmaktadır.

Tüm bunlar aynı zamanda Lozan Anlaşması’na hazırlık mahiyetindedir. Anlaşmanın imzalandığı tarihte mallarının başında bulunanlara iadelerinin gerçekleştirileceği hükmü göz önüne alındığında, bunun önünün zaten aylar öncesinden kesilerek boşa düşürüldüğü görülecektir. Sonrasında kimi düzenlemelere daha gidilse de (Lozan’ın yürürlüğe girmesinden hemen önce çıkarılan Ermenilerin Türkiye’ye girişini engelleme amacı taşıyan 2 Temmuz 1924 tarihli Seyrû sefer talimatnamesi gibi) “Cumhuriyet dönemi boyunca Emval-i Mekruke işlemleri esas olarak 15 ve 29 Nisan 1339 (1923) kanun ve kararnamesi esas alınarak” (13) düzenlenir.

Bu kanun ve kararnamenin özü ise rücu edilen 1915 Tasviye Kanunları’yla ortaya konmuştur. Dönemin Deutsche Bank Direktörü Gwinner, 11 maddelik 26 Eylül 1915 geçici kanunun ne manaya geldiğini Alman Dışişleri Bakanlığı’na yaptığı bildirimde şöyle özetleyecektir: “1) Ermenilerin bütün malları müsadere (zor alımbn) edilmiştir. 2) Hükümet, sürgünlerin alacaklarını tahsil edecek veya borçlarını ödeyecektir (veya ödemeyecektir).” (14)

Amaç, Ermenilerin mallarının gasp ve tasfiyesidir. Evvela tehirden 15 gün öncesine kadar tüm mülk transferlerine dair bir tahkikat yaptırılır. ‘Danışıklı dövüş’ tespit edilen alış-verişlere konu olan malların, gerekli devlet kurumlarına transferleri gerçekleştirilir.

Bir diğer madde, mahkeme kararlarıyla ilgilidir. Alacak-verecek davalarında mahkemelerin verdikleri kararlar temyiz yolu kapalı olmakla beraber kati ilan edilir. Sırf bu yolla önemli miktarda bir mal transferi-gaspı yaşanmıştır. Diyelim ki bir kişi mahkemeye baş-

vurup iki şahit eşliğinde “falanca Ermeni’nin bana borcu vardı” diyerek alacak davası açtığında; soykırım sonucu yaşamını kaybetmiş ya da tehcir nedeniyle sürgünde bulunan ‘davalı’nın mahkemede hazır olma ‘şansı’ bulunmadığından davalar davacı lehine sonuçlandırılır. ‘Alacak- verecek(!)’ davaları bu ve buna benzer bin bir türlü dalavereler eşliğinde Ermeni mallarının tasfiye edildiği mekanizmalara dönüştürülür. Ancak bu tasfiye işlemleri (alacakların tahsil edilmesi!) gerçekleştirildikten sonra hala kalan bir mal varlığından süz ediliyorsa –Ermeni malları haraç mezat ve gerçek tutarlarının çok altında bir fiyata satılır, ‘değeri’ sonrasında sahiplerine teslim edilmek üzere devletin kasalarına aktarılır. Fakat belirttiğimiz üzere bu geri ödemelerinin nasıl ve ne zaman yapılacağına dair herhangi bir düzenleme yoluna gidilmemekle beraber, 15 Nisan 1923 tasfiye kanunlarında arta kalan mallara ilişkin bir belirsizliği ifade eden ‘sahiplerine teslim edilmek üzere’ ibaresi de tamamen çıkarılır. Belirsizlik de olsa iade yönlü imalara dahi tahammül yoktur.

Ermenilerin malları üzerinde vekâlet yolu ile bir tasarrufta bulunmaları da tamamen yasaklanır. Böylece sürgüne yollanan ya da mahkûm edilen Ermenilerin geride bırakmak zorunda kaldıkları malları hakkında hiç bir söz ve yaptırım etkisi kalmamış olur.

Ermeni malları gasp edilirken, mahkemelerin izleyeceği tutumdan bu işler için görevlendirilecek memurlara gerekli evrak, belge vs. düzenlemelerinden çıkarılacak kanun maddelerine, oluşturulacak komisyonlardan hangi devlet kurumlarının organizasyonun parçası olacağına kadar izlenecek yol ve yöntemler, aşama aşama en ince ayrıntısına kadar planlanıp uygulanırken en kabasından da olsa geri iadelere dair tek bir düzenleme yoluna dahi gidilmemesi de göstermektedir ki, Ermenilerin mallarının iadesi gibi bir düşünce en başından beri soykırımcı kafaların akıllarının ucundan bile geçmemiştir. Ana hedef ve doğrultu, ne suretle olursa olsun malların gasp edilmesidir.

Bu insanlık dışı gasp saldırısının düzenlendiği tasfiye kanunları hakkında Senato’nun (Meclis-i Ayan), 30 Kasım–13 Aralık 1915 oturum döneminde tasarıya başından beri karşı duran Senatör Rıza Bey’in itirazlarını yükseltirkenki kurduğu cümleler, Kemalist iktidarın yeniden devreye soktuğu politikanın ne denli aşağılık bir yüzünün olduğunu yansıtmaları bakımından anılmaya değerdir.

“Ermeni mallarını ve servetini Ermeniler için ‘terk edilmiş mallar’ (Emval-i Metruke) olarak göstermek kanunsuzluktur. Mülk sahipleri kendi mülklerini isteyerek terk etmediler, evlerinden zor kullanılarak, mecbur bırakılarak uzaklaştırıldılar ve sürüldüler. Şimdi, hükümet kendi görevlileri aracılığıyla, onlara ait malları satıyor. Eğer ben satılmasını istemezsem kimse benim malımı satamaz. Anayasa’nın 21. maddesi bunu yasaklar. Eğer biz anayasal hukuka göre işleyen bir anayasal rejimde yaşıyorsak bunu yapamayız. Bu, çok çirkindir. Kolumdan tutup beni köyümden dışarı atın, sonra malımı mülkümü satın, böyle bir şeye asla izin verilemez. Ne Osmanlıların vicdanı ne de yasası böyle bir şeye izin verebilir.” (15)

İnsanlar önce ‘kolundan tutulup dışarı atılmış’ sonra da ‘malı mülkü satılmış’, yağmalanmış, gasp edilmiştir. Her şey bu kadar alevi ve nettir. Ancak yetmemiş olacak ki bayrağı devralan Kemalist iktidar bir dizi ek düzenlemeye daha giderek yağmanın, gaspın çapını genişletmiş, soykırımcı politikaları omuzlayarak dünden bugüne taşıyıcısı olagelmıştır.

Tekalif-i Milliye adlı emirle Ermeni mallarından sağlanan paralarla oluşturulan fondan Ermeni ve Rumlara karşı yürütülen ‘savaşa’ finansman sağlanması; 26 Mayıs 1926 yasasıyla Emval-i Metrukelerden ölen Ermeni katillerinin ailelerine maaş bağlanması ve gayrimenkul tahsisinde bulunulması gibi rezillikler ise pervasızlığın başka bir boyutunu yansıtmaktadır. Buna örnek olarak; “Tiflis’te bir suikastta hayatını kaybeden Cemal Paşa’nın ailesine maaş bağlanması, İstanbul’daki Divan-ı Örfi mahkemesinde tehcir suçlusu bulunarak idam edilen iki Osmanlı yöneticisi, Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey ile Boğazlayan Kaymakamı Kemal Bey’in ‘Milli Şehit’ ilan edilmesi ve ailelerine Emval-i Metruke faslından maaş bağlanması” (16) verilebilir.

Kanunların Uygulama Alanı Olarak Mardin Laboratuvarı

Belge Yayınları’nın okurlarıyla buluşturduğu Yves Ternon imzalı “Mardin; 1915 Bir Yıkımın Patolojik Anatomisi” adlı eser, Mardin özgülünde yağmalanan, gasp edilen Hristiyan inancından ulusların mal varlıklarına ilişkin bilgiler sunmaktadır. Kitap ayrıca, Kemalist iktidarcı tahkim edilen ‘1915 Tasfiye Kanunları’na dayanılarak, malların hangi yöntemlerle gasp edildiğini özellikle 1930,

‘40, ‘50’li yıllardaki örnekleriyle belgeleriyle ele alarak soykırım politikalarının devamlılığına işaret etmektedir.

Konuya pekiştirici bir nitelik kazandıracağından, detaylara boğulmaksızın kitaptaki kimi bilgileri özet olarak ve bazen de örnekleriyle buraya taşımak yerinde olacaktır. Yazar Y. Terno, soykırım faillerinin cumhuriyet döneminde Mardin ve Diyarbakır ticaret odaları yönetim kadrolarında bir arada bulunduklarına dikkat çekerek, kendileri de birer soykırım suçlusunu olan Mardin Ticaret Odası Başkanı Rifat Emin Güven ve Diyarbakır Ticaret Odası Başkanı Bekir Sıtkı Tarancı örneklerini verir. Ancak, yelpazenin çok daha açık olduğunu, yerel imalatçısından işletme sahiplerine Ticaret Odaları üyelerinden bölgedeki ağa ve zenginlere, mensuplardan belediye başkanlarına, Halkevi yöneticilerinden siyasi parti kurucu ve başkanlarına kadar ekonomi ve siyaset yaşamında şöyle ya da böyle söz sahibi olan hemen herkesin soykırım failleri olduklarının altını çizer. Birçoğunu isim isim anarak deşifre eder. Diyarbakır Valisi Dr. Reşid, adı geçenler arasında cellathlıkta en namdar olanıdır. O Reşid ki kendisine yöneltilen; “Siz hekimsiniz ve bir hekim sıfatıyla can kurtarmakla vazifeli bir insansınız. Nasıl oldu da (Diyarbakır’da) bunca masumun sürü sürü yakalanıp ölümün kucağına atılmasına sebep oldunuz” şeklindeki soruya, “...Ermeni eşkıyası, bu vatanın bünyesine musallat olmuş bir takım zararlı mikroplardı. Hekimin vazifesi de mikropları öldürmek değil midir?” cevabını verecek kadar canavarlaşmış ve yüz binlerce Ermeni’nin katlinden birinci dereceden sorumlu olan kişidir.

Yazar, kitabın 18. sayfasında dikkat çekici bir bilgi paylaşımında daha bulunur. 1917 yılında Mardin’e uğrayan M. Kemal’i karşılama komitesi arasında yeksıra soykırım faili İTC kadroları ve yerli işbirlikçilerinin de yer aldığını belirten yazar, bu katil sürüsünün kimlerden oluştuğunu tek tek yazarak ifşa eder ve ekler; “Karşılayanlar arasındaki Abdülrahman Kavvas, Belediye Başkanı Hıdır Çelebi’nin evinde M. Kemal’e Samur derisinden bir kürk hediye eder. Tazbazyon’dan el konularak M. Kemal’e armağan edilen bu kürk halen Konya’daki Atatürk Müzesi’nde bulunmaktadır.

Y. Terno’nun anlatımları oldukça önemlidir. Zira, soykırım zihniyet ve politikalarının yanı sıra İTC ve Cumhuriyet dönemi arasındaki kadrosal devamlılığa da dikkat çekerek Mardin özelinde bu işin nasıl gerçekleştiğini isimlere varıncaya değin anarak okurların yorumuna sunar.

İttihatçı kadro ve yerel işbirlikçilerinin ‘kayıt dışı’ gasp ve yağmaları ile Emval-i Metruke Kanunları’nın sağladığı avantajlara dayanarak nasıl birer soykırım zengini haline geldikleri kitabın birçok yerinde örnek ve tablolar eşliğinde sade bir anlatımla ele alınır. Yazar, soykırımı; “çağdaş tarihin en kapsamlı mal aktarma örneği” olarak değerlendirir. Gasp saldırısı ile Ermenilerin salt mallarına değil, bunun yanı sıra çok önemli bir şeylerini daha ‘profesyonel kimliklerini’ de kaybettiklerini, Halep sokaklarını süpürmeye başlayan ‘eczacılar ve profesörler’ örneğiyle verir. Ermenilerden kalan servetin büyüklüğü karşısında adeta gözü dönen soykırımcı, gaspçı takımı arasında Ermeni mallarının kime kalacağı bahsinde çatışmalar yaşanır, cina-yetler işlenir. Y. Ternon bu ‘paylaşım savaşı’ nı kitabın 20. sayfasında; “Aynı mahallede bir Ermeni tüccar tehcir edildiğinde o (kalan) malın kimin olacağı üzerine kavga ediliyordu. Bazı insanlar sırf bu yüzden birbirini öldürüyordu. Polis arşivlerinde bu tür şiddet ve çatışma olaylarının kaydı mevcuttur. Elitler için (Talat, Enver, Cemal) yaşananlar ideolojiktir. Orta sınıf için Ermeni mallarına el koymada rekabet, sıradan insanlar içinse yağma ve çalmaydı” cümlesiyle dile getirir.

‘Bu yağma, çalma ve el koyma rekabeti’, ‘kayıt dışı’lığın yanı sıra Tasfiye Kanunları’na dayanılarak şu yöntemlerle hayata geçirilir;

1) Mahkeme kararları ile el konulan mülklerin tapularının gasp edenlerin üzerlerine geçirilmesi ve bu yolla gaspın ‘hukukileştirilmesi’. Örnek;

“Kızıltepe Sulh Hukuk Yargıçlığı’ndan,

Kızıltepe’nin Koçhisar Mahallesi’nde oturan Faris oğlu Şakir Dağtekin’in açtığı tescil davasından Koçhisar Mahallesi’nde vaki orta Mahalle mevkiinde kain bir babhane ve dükkan ve furunun 24 yıldan beri davacının nizasız ve fasılasız ve hüsniyetle tasarruf etmekte olduğundan tapuca tescili” (Ulus Sesi Gazetesi, 18 Eylül 1951).

“Derik Sulh Hukuk Yargıçlığı’ndan,

Derikli Benoğlu Musa Dalbudak tarafından... zeytinlik tarlasının adına tesciline dair... yapılan duruşmada... zeytinlik tarlasının davacı adına tescili yapılacağı” (14 Haziran 1951).

“Midyat Sulh Hukuk Yargıçlığı’ndan,

Cinsi	Mevkii	Dönüm	Hududu
Susuz tarla	Şevli Biveybi	3	Şarkan yol, garben kıraç, şimalen Ahmet Aydın, tarlası, cenuben Ali Kurt tarlası,
Bağ	Pişte Deri	2	Şarkan Murat oğlu Mehmet, garben Abdülkerim oğlu İbrahim, şimalen Mehmet Ali Algan ve Ahmet Kurt, cenuben Sadi Melik bağı.
Susuz tarla	Şevli Nazarı Amlo	2	Şarkan dere ve Osman Birman ve Mehmet Atuş, şimalen Selim Atuş, garben kıraç, cenuben Mehmet Alpa.
Susuz tarla	Şevli Şeküle	3	Şarkan Estel yolu, garben kıraç, şimalen Melek Çelik, cenuben hacı Ahmet.
Susuz tarla	Şevli Şeküle	3	Şarkan Melek Hammadi ve Ahmet Acar, garben Ahmet Akbulut ve Yusuf Atuş, şimalen kıraç, cenuben hacı Ahmet
Susuz tarla	Guherra Guro	5	Şarkan Sefer Hanne, garben Yusuf Demir, şimalen Osman Birman, cenuben Enhıl[49] yolu
Susuz tarla	Şevli Pişte Deri	2	Şarkan Estel yolu, garben kıraç, şimalen Selim Atuş, cenuben Mehmet Aydın.
Bağ Susuz tarla	Keşkenbo	2	Şarkan Şerif Aydın, garben Abdurrahman Akyüz ve Mehmet Aydın tarlası, şimalen kıraç, cenuben Tahir Alpar.

Yukarıda adı geçen gayrı menkullerin ilçemizin Kerşaf Köyü'nden Abdullah oğlu Süleyman Kurt namına tescil edileceği ilan olunur. “Ulus Sesi Gazetesi; sayı 1215, Haziran 1939)

2) Başında bulunma ihtimali olmayanların malları, hayali borçlar üretilerek gasp edilir. Halen Ermenilere kayıtlı olup da idare edilen sayısız mülk vardır. El konulan mülkler arasında devletin yanı sıra şahısların sayısal çokluğu da dikkat çekicidir. Tehcire tabi tutulan Mardin Ermenilerinin 1915'te el konularak 1915 soykırımı sonrası devlet ve özel kişiler tarafından kullanılan Ermeni mülklerden örnekler;

Sait Kendiryan'ın malikânesi	Akşam sanat okulu, Erkek sanat okulu, bugün Mardin'in en lüks otelidir- Hotel Meridin
Şalleme ailesinin evi	Sakarya İlkokulu Daha sonra emval-i metrukeden Daşı aşiretinden Celil Can'a geçmiştir. Daşı aşireti soykırımında Diyarbakır mebusu Kazazyanın küçük kızının gelin olduğu aşirettir.
Dikran Mükellefin evi	Gazi Paşa İlkokulu
İskender Atamyan'ın evi	Soykırım sürecinde Alman askeri karargâhı, sonrasında Mardin göz hastanesi
Kespo (Kasparyan) ailesinin evi	Mardin Devlet Hastanesi, Kız Sanat okulu
Naum Cinenci'nin evi	Askeri Kışla
Surp Kevork (Surp Krikor Lusavoriç) Katedrali	Askeri Kışla
Mar Efram (Surp Minas) kilisesi	Askeri Kışla, Askeri Hastane
Mimarbaşı ailesinin evi	PTT, sonrasında Acem İsmail'in evi
Kasparyanların Malikânesi	Otel, PTT

“3 Temmuz 1947
Kiralık Sinema,
Mardin Halkevi Başkanlığından,
Halkevi sineması icara verilecektir, talip olanların 5.7.1947
Cumartesi saat 18.00’de Halkevine müracaatları.

Şartnameyi daha evvel öğrenmek isteyenler Halkevi idare memurundan öğrenebilirler”

Bu bina 1915 öncesi Rahibe Manastırı olarak kullanılmaktadır.

3) Mülkiyet kanunuyla el konulan Ermeni mallarının iki şahit eşliğinde mahkeme kararı ile zimmete geçirilerek gaspın ‘yasallaştırılması.’

“16 Kasım 1950

Mardin Asliye Hukuk Mahkemesinden,

(...)

Mardin’in Ulu Cami Mahallesi’nden Abdurrahman Kavvas, Senetsiz Mülk sıfatıyla tasarrufu altında bulunan (toplam 11 dükkân ve bir de fırın, bn) yukarıda sıra cins ve mevki ve hudutları gösterilen gayrı menkullere vakıf olmadığından hakkı tasarruftan dolayı kendi adına tescili hakkında Mardin Vakıflar Müdürlüğü adına açmış olduğu tescil davasının yargılanmasında; bu gayrı menkuller hakkında bir hak iddiaları olanların dilekçe ile 6.12.1950 Çarşamba günü saat 8.30’a kadar Mardin Asliye Hukuk Yargıçlığına müracaatları ilan tebliği olunur.”

1917’de Mardin’de M. Kemal’e kürk hediye eden Abdurrahman Kavvas’ın 1950’de bu sefer de gasp edilen malların tescil davasında yeniden karşımıza çıkması şaşırtıcı olmasa gerek!

4) “Ermenilerden ve Süryanilerden kalan mülklerin yöre egemenlerine çok düşük bir ücretle kiralanıp sermeye transferi ya da sübvansiyon” yapılması.

Vakfı	Cinsi	Mevkii	Bir senelik ıcar (Kuruş)
Ermeni Katolik	Hane	Eminnettın mahal	8 krş.
Ermeni Katolik	Hane	Camii kebir	10 krş.
Ermeni Katolik	Hane	Latifiye	17 krş.
Ermeni Katolik	Dükkân	Mişkin çarşısı	14 krş.
Ermeni Katolik	Dükkân	Cülha şehidiye	11 krş.
Ermeni Katolik	Dükkân	İnek çarşısında	15 krş.
Ermeni Katolik	Dükkân	Birinci cadde	40 krş.
Ermeni Katolik	Yarım dükkân	İnek çarşısında	16 krş.
Ermeni Katolik	Dükkân	Attarlarda	28 krş.
Ermeni Katolik	Dükkân	İnek çarşısında	40 krş.
Ermeni Katolik	Dükkân	Birici caddede	40 krş.
Ermeni Katolik	Hane	Camii kebir	17 krş.

“Vakfa ait olan ve evsafı yukarıda yazılı; 5 hane ve 8 dükkânın 1 Haziran 939 tarihinden 1 Haziran 940 tarihine kadar bir senelik ıcarlarının bu günden itibaren 10 gün müddetle müzayedeye çıkarılmasına ve bil hesap ihalenin 20 Mayıs 939 cumartesi günü olmasına ve keyfiyetin bu suretle ilanına karar verildi.” (s.53)

Aynı şekilde tarlalar da yıllık bedel olarak 3 krş’a 15 dönüm, 1 krş’a 5 dönüm, 4 krş’a 20 dönüm vs. kiralara verilirler.

5) “Hristiyan cemaate ait mülklerin alenen haraç mezat satılması.” (s. 63, 64, 65).

6) Malının başında bulunmaları mümkün olmayan kişilerin mallarına bu gerekçeyle mahkeme kararlarıyla el koyma.

7) Tapu kayıtlarının düzeltilmesi gerekçesiyle malların önce Emval-i Metruke kategorisine sokma, sonrasında yine mahkeme kararıyla el koyma.

8) Kamulaştırma kararı ile el koyma. Bu el koyma işleminde rayiç bedel çok düşük gösterilir.

Sonuç olarak;

Başta da belirtildiği üzere soykırımla; sermayenin ve Anadolu-Mezopotamya topraklarının Türkleştirilmesi gibi ikili bir amaç güdülmekteydi. Sermayenin Türkleştirilmesi Hristiyanların taşınır-taşınmaz mallarının gaspı ile geçerlilik kazanacakken, bunun alt yapısı, ‘topraklarının Türkleştirilmesi’ yani soykırım ile oluşturulacaktı. ‘Toprakların’ Türkleştirilmesi hususunda Müslüman halkların asimilasyonu ise ancak bu aşamadan sonra gündeme getirilecekti.

Sermayenin ‘millileştirilmesi’ (malların gaspı) ve Hristiyan inancından ulusların yok edilmesi yoluyla ‘toprakların’ Türkleştirilmesi, soykırımla gerçekleştirilen; zorla ‘millileştirilen’ sermayenin kalıcılaştırılması ve toprakların sonsuza dek Türkleştirilmesi garantiye alınarak soykırımın amacına ulaştırılması, mal gasplarının hukuki normlarla Osmanlı’dan Cumhuriyet’e kurumsal kimliklerin parçası haline getirilmesiyle sağlandı.

Emval-i Metruke kanunların bu normların hukuk dilindeki isim karşılığıydı. Bir ulusun (Türklerin) ‘yeniden inşasını’ başka bir ulusun (Ermenilerin) ‘yokluğu’ -imhası- üzerinden şekillendiğini yansıtmaları bakımından Emval-i Metruke Kanunları, katı bir ret ve inkârın ifadesidir aynı zamanda. 2006 yılında Milli Güvenlik Konseyi’nin 1915 dönemini de kapsayan tapu kayıtlarının arşivlere devredilerek kamuya sunulmasını ‘ulusal güvenliğe aykırı’ bularak yasaklaması boşuna değildir bu yüzden. ‘Ulusal güvenliğini’ (varlığını) başka bir ulusun inkarı (yokluğu) üzerinden tarif etmek bir varlık-yokluk ikilemi yaratmaktır, her şeyden önce. Ki bu da, rejimin yapısını karakterini mimlemektedir. Bu yapısallığın ‘yapı taşlarında’ Emval-i Metruke kanunları tersinden, bu yapısallığın görünür kılındığı bir ayna vazifesi de görmektedir. Bu bağlamda 1915’teki ilk kabulünden, Cumhuriyet dönemi boyunca defatle yinelenen varyasyonlarına kadar bu kanunlar, soykırımcı zihniyetin yansımasıdır. Ve hiç kuşku yok ki, yine bu soykırımcı zihniyetin dün ile bugün arasındaki sürekliliğine dikkat çekmektedirler.

*Emval; Mallar, Metruk; terk edilmiş, Emval-i Metruke; terk edilmiş mallar. Emval-i Metruke kanunları; Soykırımdan geçirilen, tehcir edilen, başta Ermeniler olmak üzere Hristiyanların geride bırakmak zorunda kaldıkları mallarına el koymanın ‘yasal’ kılıfına uydurulan düzenlemelerin genel adı.

KAYNAKLAR

1. Taner Akçam-Ümit Kurt, Kanunların Ruhı, İletişim Yayınları
2. Belge yayınlarından çıkan Yves Ternon imzalı, Mardin 1915, Bir Yıkımın Patolojik Anatomisi” adlı eserin 647-656 arası ek-2 başlıklı bölümü bu konuda bir panorama sunmaktadır.
3. Taner Akçam-Ümit Kurt, Kanunların Ruhı, İletişim Yayınları
4. Birleşmiş Milletler soykırım suçunun önlenmesine ve cezalandırılmasına dair sözleşmenin 2. maddesinde sıralanan soykırım suçunu oluşturan fiiller.
5. Osman Tiftikçi, Erdoğan Aydın’ın son kitabı ve tarihe sınıfsız bakış üzerine, Marksist Teori, sayı 10
6. İbrahim Okçuoğlu, Türkiye’de Kapitalizmin Gelişmesi, Birinci kitap, Varyos Yayınları
7. Tessa Hofmann, Takibat, Tehcir ve İmha, Belge Yayınları
8. Age.
9. Taner Akçam-Ümit Kurt, Kanunların Ruhı, İletişim Yayınları
10. Age.
11. Age.
12. Ümit Kurt, I. Cihan Harbi Sonrası Ermeni Mallarının İadesi Cebel-i Bereket örneği, Toplumsal Tarih, sayı 251, Kasım 2014
13. Taner Akçam, Ümit Kurt, Kanunların Ruhı, İletişim Yayınları
14. Aktaran Vahakn N. Dadrian, Jenosid, Belge Yayınları
15. Age.
16. Ayşe Hür, Öteki Tarih, cilt II. Profil Yayınları

III. BÖLÜM
GÖLGEDE KALMIŞ BİR SOYKIRIM

Süryaniler

1915 soykırımı, hem resmîyette Ermenileri hedef alması hem de öncelik yönünde ilk sırada yer alması bakımından daha çok Ermeni soykırımı olarak anılır. Ancak soykırım hedef tahtasına oturtulanlar salt Ermeniler değildir. Hristiyanlar başta olmak üzere Müslüman olmayan halklar bu insanlık dışı saldırıdan paylarına düşeni fazlasıyla almışlardır. Birçoğu katliamdan geçirilmiş, bunun yanında Süryani, Rum ve Ezidi halkları nezdinde bu saldırılar soykırım düzeyine vardırılmıştır.

Rumlar, soykırım anma tarihi olarak 19 Mayıs'ı kabul ederlerken, Süryaniler için bu tarih Ermenilerde olduğu gibi 24 Nisan'dır. 24 Nisan, tüm dünyada ve yaşadığımız topraklarda genel anlamda Ermeni soykırımıyla özdeşleşmiş bir gündür. Bu, biraz Ermenilerin yaşamış olduğu vahşetin boyutlarıyla ilintili bir durumken, diğer bir dizi nedenin yanı sıra bunun böyle olmasını sağlayan önemli oranda Ermeni halkının yürütmüş olduğu mücadelenin kendisidir.

Ne ki, son yıllarda Süryaniler de seslerini yükseltiyor, sorumluları yüzleşme ve hesap vermeye çağırıyor ve bunu yaparken de bir ölçüde “görünür” olmaya çalışıyorlar. Bu noktada özellikle soykırımın 100. yılı olması nedeniyle aynı zamanda bir Süryani kenti olan Mardin’de, özellikle Süryani halkımızdan bir grubun yapmış olduğu 100 saatlik açlık grevi, sembolik anlamının ötesinde Süryani soykırımını belli düzeyde gündemleştiren bir etki yarattı. 100. yıl vesilesiyle bir kez daha hatırlanmış oldu ki, Süryani soykırımı bu toprakların tarihsel gerçekliklerinden biri olarak üzerinden atlanmaması gereken konulardandır.

Ortadoğu ve Mezopotamya’nın Kadim Halkı: Süryaniler

Süryanilerin kökeni, Ortadoğu ve Mezopotamya’nın kadim halkları; Akad, Asuri, Babil, Kalde ve Aram medeniyetlerine dayanmaktadır. Ortadoğu’da en az 6 bin, Mezopotamya’da ise 4-5 bin yıllık bir tarihe sahip olan bu halkların zamanla kaynaşması ve Hristiyanlığın kabulüyle ortak dili, kültürü ve inancıyla Süryani toplumsal kimliği ortaya çıkmıştır. Milat’tan sonra 500 yıl boyunca Roma ve Pers İmparatorluklarının egemenliği altında yaşayan Süryaniler, Hristiyanlığı ilk kabul eden halklardandır.

5. ve 20. yüzyıl zaman aralığında farklı kiliseler temelinde gruplara ayrılan Süryaniler, 19. yüzyılda uluslaşma sürecinin etkisiyle aydınlar arasında yürütülen iç çatışmalar sonucunda etnik ve kültürel olarak dayandırıldıkları medeniyetlere göre yeni bir ayrışma yaşadılar. Bugün Süryanilerin bir kısmı bağlı oldukları kiliselere göre kendilerini; Nesturiler, Yakubiler, Melkitler, Maruniler ve Muhalmiler kimliklerini öne çıkararak tanımlarken; bir kısmı da ulusal kimlik inşa etme noktasında kökenlerini dayandırdıkları medeniyetlere ithafen; Süryani, Asuri ve Keldani isimlerini almışlardır.

“Bu halk, Irak ve İran’da daha çok ‘Asuri’ adıyla tanınırken, Suriye ve Türkiye’de aynı halk için ‘Süryani’ adı kullanılmaktadır.”(1)

“Maruni, Rum Ortadoks ve Rum Katolik Süryaniler de 19. yüzyılda gelişen ulus bilinci dalgasına kapılarak etnik kökenlerini Arap kimliğine bağladılar.”(2)

Keldaniler ise bu ismi, kadim medeniyet Kalde’ye dayandırarak almışlardır.

Süryanilerin uluslaşma süreçlerini tamamlamadıklarını, ulus kimlik inşa süreçlerinin devam ettiğini, kendilerini Asuri ve Keldani olarak tanımlayanların bir kısmının kendileri için “Süryani” denmesini doğru bulmadıklarını da belirtmek gerekiyor.

Süryaniler, 20. yüzyılın başlarına kadar ağırlık olarak Mezopotamya coğrafyasında yaşıyor olmalarına rağmen, bugün 1915 soykırımı (Süryaniler soykırımı için ‘Seyfo’ adlandırmasını kullanmaktadır. Seyfo, ‘kılıç’ anlamına gelmektedir) nedeniyle nüfuslarının büyük bir bölümü yok edilmiş, geriye kalanlar hem günümüze kadar devam eden katliamlar ve baskılar nedeniyle hem de iktisadi zorunluluklardan kaynaklı dünyanın çeşitli noktalarına dağılmış durumdadır. Bugün 6 milyon dolayında olduğu tahmin edilen Süryani nüfusunun 3 milyon kadarı Hindistan’da, geriye kalanları da Avrupa, ABD, Mezopotamya ve Ortadoğu coğrafyalarında. Türkiye ve Kuzey Kürdistan topraklarında ise ancak 15-20 bin civarında bir Süryani nüfusunun varlığı söz konusudur.

Süryani Soykırımı: Seyfo

Osmanlı İmparatorluğu 16. yüzyılın ilk yarısında Mezopotamya'yı egemenlik sahasına katsa da bölgede yaşayan halk toplulukları üzerinde mutlak bir hakimiyet sağlayamadı. Kürt beylerinin özerkliğinin yanı sıra, Hakkâri bölgesinde yaşayan doğu Süryanilerinin aşiret federasyonunun özerk yapısını da tanıdı.

Süryaniler esas olarak Osmanlı hanedanlığıyla iyi ilişkiler içindeydi. 1842 yazında Amerikalı misyoner Dr. Grant'ın doğu Süryanileriyle beraber bölgede bir misyoner yapılanmasına başlaması, Kürt beylerinin tepkisine neden oldu. Bölgede, Kürt beyleri ile Doğu Süryani aşiretleri arasındaki ilişkiler bozuldu. Gerilimin tırmanması neticesinde Bedrihan Bey'in önderliğindeki Kürt beylerinin 1843-1846 yılları arasında Süryanilere yaptıkları saldırılar sonucu 20 bin Nasturi katledildi. Keza, 1878 Berlin Anlaşması'nın aleyhine sonuçlar doğuracağını düşünerek ayaklanan Kürt beyi Ubeydullah, bu dönemde (1880) binlerce Süryani'yi katletti. Kısa bir süre sonra gerçekleşen 1894-'69 katliamlar dalgasında on binlerce Süryani, Ermenilerle aynı akıbeti paylaştı. Yine 1924'te özerk yapıları dağıtmaya çalışan Kemalist iktidara karşı Hakkâri ve çevresinde ayaklanma hazırlığında bulunan Süryanilere saldıran yeni Türk devleti bir başka Süryani katliamına imza attı.

Her bir katliam, Süryanilerin önemli bir kısmının Osmanlı'nın ve TC'nin siyasi sınırlarını dışına, Kürdistan'ın diğer parçalarına göç etmeleri sonucunu doğurdu.

1915 soykırımından önce Osmanlı sınırları içerisinde 700 bin civarında Süryani, Keldani ve Asuri yaşıyordu. İttihatçılar, Süryanilere dönük saldırılarını sınırların dışına taşıyarak, Azerbaycan-Kuzeybatı İran'da yaşayan 70 bin Süryani'yi de hedef aldı.

Sürgün (tehcir) ve katliamlarda, Süryani kaynaklara göre 300 bin Süryani katledildi. 200 bin Süryani de soykırımcı saldırıların yol açtığı; açlık, hastalık ve toplama kamplarındaki insanlık dışı koşullar nedeniyle yaşamını kaybetti. Süryani kaynakları 1915 soykırımında 500 bin kayıpları olduğunu söylerken, başkaca kaynaklar, 19 ve 20. yüzyıldaki Osmanlı ve yeni Türk devletinin katliamlarından 450-500 bin Süryani'nin katledildiğini belirtmektedir.

Soykırım başladığında Diyarbekir vilayeti ve etrafında Batı Süryanileri, Van, Bitlis, Siirt bölgesinde Keldaniler, Van, Hakkâri-Urmiye bölgesinde de Asuriler yaşamaktadır. Alman Büyükelçi-

si, Başbakanına gönderdiği 31.7.1915 tarihli raporunda; Diyarbakır Valisi Raşid Bey, yönetimi altında bulunan bölgedeki Hristiyan halkı, ırk ve mezhep gözetmeksizin, sistematik olarak kökünü kazımaya başladı. Bu eylemde, özellikle Mardin Erman'daki Katolik Ermeniler ve Midyat, Cizre, Nusaybin'deki Keldani Hristiyanlar ve Süryaniler (Asurlar) zarar gördü" diyerek, Süryani katliamlarına dikkat çekmiştir. Bu katliamların ardından on binlerce Süryani; Rusya, Suriye, Lübnan ve oradan da Amerika'ya göç etmişlerdir.

Süryani soykırımı, üzerinde yeterince durulmayan bir kıyımdır. Bugün bu coğrafyada Süryaniler yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Aynı şekilde, Süryanice de yok olma riskiyle yüz yüze kalmış bir dildir. Bu coğrafyada binlerce yıldır yaşayagelen Süryani halkının buraları terk etmesi ya da asimile edilmesi, yaşadığımız kültürel çoraklaşmayı daha da artıracaktır. Bu halka sahip çıkmak, dilinin ve kültürünün yok edilmesini engellemek, bu coğrafyanın Kürt ve Türk halkının tarihsel sorumluluğudur. Ama bundan da önce anadillerinde eğitim almaları ve kültürlerini özgürce yaşayarak geliştirmeleri, devrimci ve sosyalistlerin omuzlarında olan bir görevdir.

KAYNAKLAR

1. Zeynep Tozduman, Süryani Cephesinde Bir Giritli, Peri Yayınları
2. Suphi Aksoy-Tuma Çelik, Mezopotamya Uygarlığında Süryani Tarihi, Nika Yayınevi

IV. BÖLÜM

GERÇEKLERLE YÜZLEŞME

Soykırım Gerçekliği

Ermeni soykırımına soykırım dememenin/diyememenin adı olarak ‘1915’teki acı olaylar’, ‘Ermeni meselesi’, ‘1915 olayları’ soykırımı tanımlamakta yetersiz kalan mezalim, katliam, tehcir ve son olarak Hrant Dink anmasıyla tekrar gündeme gelen, CHP parti programında yer aldığı şekliyle cepheden inkâr ve reddiye anlamını taşıyan “sözde Ermeni soykırımı” gibi bir dizi tanımlama kullanılmakta. Bunlardan bir kısmının soykırım tanımının uluslararası sözleşmelere ve hukuk literatürüne girdiği döneme kadarki kullanılışı anlaşılır iken, hem durum tarifinde yaşanan eksiklikten hem de konunun derinlik ve boyutlarının tam olarak idrak edilmesi ve buradan doğru bir yüzleşme, hesaplaşma bilincinin geliştirilmesi bakımından olması gereken, 1915’ten soykırım olarak bahsetmektir.

1915’e Vurgu Yapılacaksa Bunun Adı Soykırım Olmalıdır

Sıkça kullanılan ‘1915 Ermeni tehciri’, ‘1915 Ermeni katliamı’, ‘Tehcirin yıl dönümü’ gibi adlandırmalar, tek tek soykırım sürecinde yaşananlara karşılık düşmekteyken asla soykırım ifadesi olarak kullanılmazlar. Bunlar, ancak soykırımın alt başlıkları şeklinde sıralanabilirler. Diyebiliriz ki Ermeni soykırımı, tehcirlerin, katliamların, mezalimlerin, tecavüzlerin, zorla alıkonulan çocuk ve kadınların, yağmalanan değerlerin, yok edilen kültürlerin ve daha bir dizi şeyin toplamıdır. Dolayısıyla, genel olarak 1915’e vurgu yapılacaksa bunun adı soykırım olmalıdır.

Soykırım (jenosid) sözcüğü uluslararası hukukta ilk olarak 2. Emperyalist Paylaşım Savaşı’nın sona ermesinin ardından kurulan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 1948’de onayladığı “soykırım suçunun önlenmesi ve cezalandırması sözleşmesi” ile yer almıştır. Kavramı ilk olarak ortaya atan ise Polonyalı Yahudi asıllı hukukçu Raphael Lemkin’dir. Lemkin, bu kavramı Nazi Almanyası’nın Yahudilere yönelik soykırımı tanımlamak için kullanırken, esin kaynağı 1915 Ermeni soykırımı olmuştur. Sözleşme, 1950 yılında Türkiye tarafından da imzalanmıştır. Ne var ki emperyalist devletler, geçmişte işledikleri soykırım suçlarının hesabını vermemek adına hükmün geriye doğru işletilemeyeceğine “karar vermişlerdir”. Yani, geçmişte işlenen bir soykırım suçu, soykırım olarak tanımlanabile-

cekken bundan dolayı suçu işleyen devlete herhangi bir sorumluluk yüklenmeyecektir. Bu yönüyle de, sözleşmenin geçmişe dönük bir yaptırım gücü bulunmamaktadır.

Soykırım suçu, söz konusu sözleşmenin 1. ve 2. maddelerinde şu şekilde tanımlanır:

“Madde 1) Sözleşmeci devletler ister barış zamanında isterse savaş zamanında işlensin, önlemeyi ve cezalandırmayı taahhüt ettikleri soykırımın, uluslararası hukuka göre suç olduğunu teyit eder.”

Madde 2) Bu sözleşme bakımından ulusal, ırksal, etnik veya dinsel bir grubu kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen aşağıdaki fiillerden herhangi biri, soykırım suçunu oluşturur.”

Burada altı çizilmesi gereken nokta, ikinci maddedeki “ulusal, ırksal, etnik veya dinsel bir grubun ortadan kaldırmak amacı”na herhangi bir neden sunulmasına gerek görülmemesi ile ilk maddede soykırımın suçuna atfen geçen “isterse savaş zamanında işlensin” ibareleridir.

Keza, “bir halkın yaşam koşullarını tümüyle ortadan kaldıran, onun imhası ile sonuçlanan olaylar dizisi” karşısında resmi tez aşağı yukarı şöyledir: Asırlarca Osmanlı tarafından Millet-i sadıka olarak kabul edilen Ermeniler, Batılı güçler tarafından kandırılarak nankörlük etmiş, özellikle Birinci Dünya Savaşı sırasında Ruslarla, Fransız ve İngilizlerle işbirliği yaparak Türkleri arkadan vurmaya çalışmıştır. Ermeni örgütleri Osmanlı Devleti’yle resmen mücadeleye girmişler, öldürmüşler ve ölmüşlerdir. Tehcir ‘Osmanlı Devleti’nin meşru müdafaa’ hakkıdır. Osmanlı hükümeti, savaş bölgesindeki Ermenileri bir yasa çıkararak ‘tehcir ettirme’ yani zorunlu göç kararı almıştır. Ölümler; savaş koşullarında açlık, hastalık, eşkıya gruplarının kontrol edilememesi, bulaşıcı hastalıklarla mücadelede yetersiz kalınması, bir kısım devlet görevlilerinin suistimalleri gibi istenmeyen nedenlerle meydana gelmiştir.”(1)

“Türkiye’de sadece ırkçı saiklerle yapılan imhaların soykırım sayılması, demokrat aydınlar arasında da yaygın bir kabuldür”.(2)

Oysa yukarıda da belirtildiği gibi soykırım suçunun altında salt ırkçı bir neden aranmadığı gibi “savaş vardı” gerekçelerin ardına sığınamayacağı da açıkça belirtilmektedir. ‘Resmi tez’ olarak savunulan iddialar kof birer gerekçeden öte anlam taşımamaktadır. 1915 soykırımı ‘bir savaş tedbirinin’ uygulanması esnasında ‘elde olmayan’, ‘hesaplanamayan’ nedenlerle ‘istem dışı’ olarak gerçekleşmiş ‘üzüntü verici olaylar’ değil; birçok yönüyle önceden planlanmış ve adım adım yürürlüğe konmuş bir insanlık suçudur.

Soykırım Ortaya Konan Fiilin Kendisidir

Bu suçun ‘ispatı’ için ille de yazılı bir ‘soykırım icra emri’ istemek ise sıkışmışlığın ifadesinden başka bir şey değildir. Ne yani, şimdi HPG, YPG-YPJ güçleri son anda yetişerek, Şengal’de DAİŞ çetelerini durdurmamış olsaydı ve bu çeteler yediden yetmişe tüm Ezidi halkını soykırımdan geçirseydi ne diyecektik o vakit? Bu bir soykırım değildir, çünkü buna ilişkin yazılı bir belge bulunmuyor mu diyecektik? Ya da bu mantıkla Almanya, İtalya, Fransa, İspanya, ABD, Belçika gibi ülkelerin tarih boyunca uyguladığı soykırımları ‘hani bunun belgesi’ diyerek görmezden mi geleceğiz? Soykırımı soykırım yapan yazılı bir belgeye dayanması değil, ortaya konan fiilin kendisidir. Yok, bu konuda diretenler varsa, İttihat ve Terakki Cemiyeti başta olmak üzere, dönemin iktidar ve yönetici kadrolarının anı ve anlatımlarına, meclis tutanaklarına vs. bakabilirler. Keza, soykırımın nasıl planlı bir insanlık suçu olduğuna dair düzinelerce itirafname onları bekliyor olacaktır.

Bilmiyor değiller elbet. Biliyorlar fakat bilmek işlerine gelmiyor. Mesela, ardına sığındıkları ‘savaş tedbirinin’ nasıl oluyor da cephelerle alakası olmadığı halde aynı anda hayata geçirildiğini açıklasınlar da görelim. 1915’te Mardin’in, Hakkâri’nin, Urfa’nın, Tokat’ın, Amasya’nın, Yozgat’ın, Sivas’ın, Maraş’ın, Malatya’nın, Kayseri’nin, Diyarbakır’ın vs. hangi cephe savaşının geri hattı olduğunu anlatsınlar da biz de bilelim.

Madem ortada bir emir yoktu, o halde nasıl oluyor da tek bir merkezden düğmeye basılmışçasına senkronize bir soykırımın harekâtı, hem de hemen her yerde aynı metotlar uygulanarak başlatılabiliyormuş, bari bunun izahını yapsalar da zihnimiz açılrsa.

“Geçici Tehcir Yasasına” Yamalı Kılıf

Soykırım inkârcısı başkaları ise yapılanların yasalara uygunluğundan dem vurarak sırtlarını 27 Mayıs 1915’te Bakanlar Kurulunca kabul edilen “Geçici tehcir yasasına” dayandırmaktadır. Oysa söz konusu yasadan neredeyse iki ay evvel birçok bölgede soykırım faaliyetleri başlamış, son sürat devam etmektedir. Tam da bundan

dolayı, İngiltere, Fransa ve Rusya, daha fazla sessiz kalamayarak 24 Mayıs 1915’de verdikleri ortak nota ile yaşanan katliamlardan Osmanlı hükümetini sorumlu tutacaklarını bildirmişlerdir.

“Bunun üzerine Enver Paşa, sürgünlere meşruiyet kazandırmak için bir formül buldu. Dahiliye Muzarefinin 26 Mayıs 1915 tarihinde sadrazamlık makamına gönderdiği resmi yazıda, Ermenilere yönelik sürgün eyleminin, Ermeni meselesinin ‘esaslı bir suret de hal ve faslı ile külliye izalere’ (esaslı bir şekilde sona erdirilmesi ve tamamen yok edilmesi) için gündeme getirildiği açıkça yazılıydı.” (3)

Görüldüğü üzere, önceden yasası çıkarılan ve bu çerçevede geliştirilen bir fiil değil, çalınan minareye kılıf uydurmaktır söz konusu olan. Üstelik yamalı bir kılıftır bu.

“Dahiliye Nazırı Talat Paşa, hatıralarında parlamentonun çalışmalarına geçici olarak ara verilmesinin Ermenilere karşı alınması düşünülen önlemlerle doğrudan bağlantılı olduğunu açığa vurur. ‘Tehcir’in mimarları parlamento oturum halinde olduğu sürece Türklere karşı işlenen ve Ermenilere atfedilen eylemlere yanıt olarak Ermeniler için etkin karşı önlemler alamayacaklarını hissettiler. Ayrıca parlamentonun çalışmalarına ara vermiş olması, milletvekillerinin kendi seçim bölgelerine geri dönmelerini ve seçmenlerine Ermeni tehlikesi hakkında bilgi vermelerini sağladı. İttihat partisnin yüksek idare kurulu, tehciri kolaylaştırmak için parlamentonun 1 Mart 1915’de çalışmalarına ara vermesini kararlaştırdı. Bu örnek, bir siyasal parti olan İttihat’ın kendi iradesini devlet politikalarının yerine geçirdiğini ve böylelikle yasama erkini etkisiz hale getirdiğini gösterir”. (4)

Kısacası, bir taraftan soykırım uygulamaları yürürlüğe konurken, diğer taraftan bunun rahat bir şekilde hallolabilmesi için parlamento tatile çıkarılıyor. Ne zaman oluyor bu, 1 Mart 1915’de! Yani, ‘Tehcir Yasası’ndan yaklaşık 3 ay önce! Peki, ne vakit açılıyor parlamento, 28 Eylül 1915’de! Oysa, 27 Mayıs 1915’de Bakanlar Kurulu aracılığıyla yürürlüğe konan ‘Geçici Tehcir Yasası’nın Osmanlı Anayasası’nın 36. maddesi uyarınca bir sonraki oturumda parlamentonun onayından geçmesi gerekmektedir. Ancak “Çalışmalarına geçici olarak ara veren parlamento, 28 Eylül 1915’de yeniden toplandığında bu resmi onay işleminin gerçekleştiğini gösteren hiç bir belirti yoktur.” (5)

Soykırım mimarları Enver ve Talat'ın, zevahiri kurtarmak adına kendi kanunlarını dahi ayaklar altına alarak diktikleri bu yamalı minare kılıfı, nasıl oluyor da kimi aklı evvellerce 'hukuksal dayanak' olarak öne sürülebiliyor, anlamak güç doğrusu. Hadi diyelim her şey 'iç hukuk' kurallarına uygun olarak icra edildi. Neyi değiştirir bu durum? 'Ceza muafiyet dokunulmazlık' sorununu ele alan Birleşmiş Milletler, 26 Kasım 1968'de suçların cezai sorumluluklarını yeniden tanımlayan ve bu suçlarda zaman aşımını kaldıran bir karar metni -insanlığa karşı işlenen savaş suçlarından zaman aşımının uygulanamazlığı üzerine konvansiyon- kabul etti. Konvansiyonun 1(b) maddesi, jenosid suçunu "işlendiği ülkenin iç hukuku bakımından ihlal oluşturmaması halinde dahi suç olarak kabul eder". (6) Hadi bunu da geçtik diyelim, ortada senin de devlet olarak altına imzanı koyduğun bir soykırım sözleşmesi var mı? Var. Dolayısıyla "Evet, bunlar olursa soykırım suçu işlenmiştir" dediğin bir çerçeve söz konusu mu? Evet öyle. Peki ne der "soykırım suçunun önlenmesi ve cezalandırması sözleşmesi" bu konuda?

Sözleşmenin ilk iki maddesine yukarıda değinmiş ve ikinci maddenin sonunda "aşağıdaki fiillerden herhangi biri soykırım suçu oluşturur" diye belirtmiştik. Sıralayacak olursak; a- Gruba mensup olanların öldürülmesi; b- Grupların mensuplarına ciddi suretle bedensel ve zihinsel zarar verilmesi; c- Grubun bütünüyle veya kısmen fiziksel varlığını ortadan kaldıracağını hesaplayarak yaşam şartlarını kasten değiştirmek; d- Grubun içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak; e- Gruba mensup çocukları zorla başka bir gruba nakletmek.

Bu resme bakıp da "Hayır, 1915'de bunların hiç biri yaşanmadı" denilebilir mi? Örneğin, kısa bir süre görev yapabilen "Türk Ermeni Barış Komitesi (TEBK), 2002 yılında International Center For Transitional Justice (ICTS) adlı saygın hukuk kuruluşundan 1948 tarihli soykırım suçunu önleme ve cezalandırma sözleşmesinin (SSÖCS) 20. yüzyılın başında yaşanan olaylara uygulanıp uygulanamayacağı konusunda görüş istediğinde ICTS, 4 Şubat 2003 tarihli raporunda sözleşmenin geriye doğru izlemeyeceğini, ancak 1915-1916 'da yaşanan Ermeni tehcirinin üç unsur açısından tanımlandığı şekliyle "jenoside=soykırım" olarak adlandırabileceğini belirtmiştir." (7) Genel görüş bu şekildedir. Ermeni soykırımı, sözleşmede tanımlanan beş fiilden üç ya da dördüyle örtüştüğü belirtilir. Fakat soykırım kapsamının giderek genişlediği de vurgulanması gereken bir başka husustur.

Soykırım sözleşmesinde geçen tanımlamayla neredeyse bire-bir uyuyor olmasına rağmen, Ermeni soykırımının uluslararası arenada soykırım olarak tanınması için mücadele dolu onlarca yılın geçmesi gerekti. Ve nihayet Nisan 1984'e gelindiğinde; "Tanınmış kişilerden oluşan bir grup (aralarından biri artık hayatta olmayan, tanınmış hukukçu Sean MacBride olmak üzere, Nobel ödülü sahibi üç kişi vardı) Ermeni jenosidi üzerine yapılan 'Halklar Mahkemesi' duruşmalarını yönetti ve bu olayın zaman aşımının söz konusu olmayan bir cinayet sayılması gerektiği hükmüne vardı." (8)

Sonrasında ise şu gelişmeler yaşandı; Ağustos 1985'te "Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu, Ermeni jenosidinin tarihsel bir gerçek olduğunu 1'e karşı 14 oyla (4 çekimser) kabul etti. Bu alt komisyonun bağlı olduğu Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu, ertesi yıl kararı onayladı. Nihayet 1987 Haziran'ında Avrupa Parlamentosu I. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin gerçekleştirdiği katliamın Birleşmiş Milletler Jenosit Konvansiyonu'na göre bir jenosit suçu olduğunu ilan etti." (9)

Lozan Anlaşması'yla Savaş Suçları Affedildi

1915'in soykırım olarak ifade edilmesi için bu kadar geç kalınmış olunmasında, I. Emperyalist Paylaşım Savaşı sonrası oluşan siyasal dengelerin birinci derecede payı vardı. Osmanlı, savaştan yenik ayrılmış ve soykırım faillerinin (en azından bir bölümünün) yargılanması ve yaşananların mahkum edilmesi dahil birçok yaptırımı kabul etmek zorunda kalmışken; bir süre evvel Sovyet devriminin gerçekleşmiş olması, Anadolu'da ve kimi Kürdistan illerinde işgal karşıtı bir hareketin başlaması, emperyalistler arası çıkar ilişkilerindeki değişkenlik, işgal karşıtı hareketin kontrolünü bir süre sonra eline alan Kemalistlerin rotayı emperyalistlerle işbirliğine doğru kırması, Bolşevik Devrimi'nin Ermenistan'a sıçraması ve Ermenistan'ın Sovyetler'e dahil olması, emperyalizm-sosyalizm çelişkisinde Türkiye ve Ermenistan'ın karşı cephelerde yer alması, Sovyetlerin soykırımın hesabını sorulması noktasında gerekli girişimlerde bulunmaması gibi bir dizi neden, Ermeni soykırımına gereken önemin verilmesi ve suçlu olan tarafın yaptırımlara tabi tutulmasına nesnel olarak engel teşkil etmiştir.

Nitekim, Lozan Anlaşması'nın imzalanmasıyla, 1914 ile 1922 yılları arasındaki tüm savaş suçları affa uğramış ve soykırım tartışmaları rafa kaldırılmıştır.

Ermeni soykırımıyla zamanında ve hak ettiğince yüzleşilip hesaplaşamadığı içindir ki, yeni soykırımlara kapı aralanmıştır. Öyle ki, Ermeni soykırımından çeyrek asır sonra, Yahudi soykırımına girişen Hitler, “Sonuç olarak bugün Ermenilerin imha edilmesinden söz eden var mı” deme rahatlığıyla hareket etmiştir.

CHP parti programında yer alan “sözde Ermeni soykırımı” ibaresi ve ibarede ortaya konan düşüncenin arkasında duran inkârcılar, yeni soykırımlara, katliamlara zemin hazırlamaktan, Enver ve Hitler kafalı faşistlerin piyasada cirit atmasını sağlamaktan başka bir işe yaramazlar.

Dersim'den Roboski'ye, 6-7 Eylül'den Hrant'a, Maraş'tan Sivas'a ‘cumhuriyet tarihi’ dediğimiz şey de bunu anlatmıyor mu zaten?

KAYNAKLAR

1. Işık Kutlu, Ermeni Sorunu Üzerine, Teoride Doğrultu, sayı 26
2. Age.
3. Ayşe Hür, Öteki Tarih, cilt 1, Profil Yayıncılık
4. Vakahn N. Datrian, Jenosid, Belge Yayınları
5. Age.
6. Age.
7. Işık Kutlu, Ermeni Sorunu Üzerine, Teoride Doğrultu sayı 26
8. Vakahn N. Datrian, Jenosid, Belge Yayınları
9. Age.

Soykırım Zihniyeti İktidarda

Papa ve AP'nin soykırımla ilgili açıklamalarıyla birlikte, AKP iktidarı ve egemen burjuvalar cephesinden yalanlama ve ırkçı-şoven hezeyanlar duyulmaya başlandı. 1915 soykırımını inkâr ederek, sorunu tarihçilere havale etme ve Osmanlı arşivlerini esas alma çağrıları yapılır oldu. Hızını alamayan Cumhurbaşkanı daha da ileri gidecek, ülkedeki Ermenileri kovmakla tehdit etti. Soykırım zihniyetinin Abdülhamit'ten ittihatçılara, Kemalistlerden Erdoğancılara devam etmekte olduğunu gösterdi.

Irkçı-milliyetçi ve ulusalcı basında olduğu gibi AKP'nin kontrolündeki basında da “Soykırım emperyalist bir yalandır” söylemi öne çıkarılmaya başlandı. Darbeci Kenan Evren'in icadı “sözde Ermeni soykırımı” söylemi yeniden dillerine dolandırıldı. Bu konuda CHP'li ulusalcılardan MHP'ye, Doğu Perinçek'in Vatan Partisi'nden AKP'ye söylem düzeyinde pek bir fark kalmadı.

1915 soykırımı, onlarca yıldır ağırlıklı uluslararası platformlarda tartışılıyor. Türkiye ve Kuzey Kürdistan'da yüzleşme eğilimi çok eskilere dayanmıyor. Ermeni sorununun çözümü ve 1915 soykırımıyla yüzleşme, esas olarak Türkiye, Kuzey Kürdistan ve Ermenistan'da diasporadaki Ermenilerin de katılımıyla halkların kardeşliği hukukuna uygun biçimde bir sonuca bağlanabilir. Hrant Dink'in de ısrarla üzerinde durduğu yöntem buydu. Son 150 yıllık katliamlar, sürgün ve inkârcı tarih de göstermiştir ki, dünyanın ‘büyük güçleri’ ve sonrasının emperyalist devletleri sorunu daha da kangrenleştirmek dışında bir rolleri olmamıştır. Dün olduğu gibi bugün de onlar, Ermeni sorunu ve 1915 soykırımıyla esas olarak kendi çıkarlarına hizmet ettiği oranda ilişkilendiriyorlar. 1915 soykırımı yaşanırken, ne Rusya ne İngiltere ne de Fransa, ABD ve Almanya çıkarlarını riske ederek bir müdahalede bulunmadılar. Sonraki süreçte de gerçeklerin ortaya çıkarılması, suçluların cezalandırılması ve Ermenilerin mağduriyetlerinin giderilmesi için gereken ciddiyetle sorunun üzerinde durmadılar. Bugüne kadar da 1915 soykırımıyla gerektiğinde Türk devletine karşı kullanabilecekleri bir şantaj aracı olarak ilişkilendiler.

1915 soykırımı ancak Ermeni, Kürt, Türk halklarının eşitliği, kardeşliğini, gönüllü birliğini ve ortak mücadelesini temel alan bir paradigmayla yola çıkan devrimci ve demokratik bir önderlik ile

engellenebilirdi. Ne yazık ki yüzyıl önce böyle bir önderlik yaratılamadı. Bugün sorunun nihai çözüm yolu değişmemiştir. Ermeni, Rum, Süryani, Asuri, Keldani, Ezidi ve Kürt soykırımlarıyla yüzleşerek, Balkanlardan Ortadoğu'ya, Kafkasya'dan Anadolu ve Mezopotamya'ya kadar Türk ve Müslüman halkların çektiği acılar ve sıkıntıların üzerinden atlanmayarak; Ortadoğu halklarının eşit, özgür, sovyetik ve demokratik federatif birliği hedefi doğrultusunda ilerleyerek ulaşabiliriz.

1915 soykırımıyla yüzleşme sorumluluğu, öncelikle Türk, Kürt ve Müslüman halklara ve onlara öncülük etme tarihsel sorumluluğuyla karşı karşıya olan işçi ve emekçilere aittir. Bu sorun, burjuva hükümetlere ve emperyalist güçlere havale edilemeyecek kadar önemli ve ciddi bir meseledir.

Emperyalist ve Uluslararası Kurumların Açıklamalarının Anlamı

Papa'nın AP'nin emperyalist ve burjuva devlet ve kurumların soykırım açıklamaları aldıkları kararları hepten önemsiz midir? AKP iktidarının ve burjuva egemenlerin bu açıklamalara karşı yaptıkları inkârcı, ırkçı-şoven açıklamalara ilgisiz mi kalmak gerek.

Uluslararası egemen güçlerin yaptığı açıklamalar ve kabul lenmeler niye bunca yıl gecikmiştir? Gerçekler yeni mi ortaya çıkmıştır? Aksine, emperyalist devletler başta olmak üzere uluslararası egemen güçler, 1915'de yaşananların soykırım niteliğinde bir imha saldırısı olduğunu en başından beri biliyorlardı. Değişen şey diasporadaki Ermeniler başta olmak üzere 1960'ların ortalarından beri Ermenilerin yürüttüğü mücadelelerdir. Yüzyıldır kayda geçen tanıklıklarının yapılan tarihi araştırmaların, elli yıldır Ermenilerin verdikleri mücadelelerin dünya ilerici devrimci demokratik kamuoyunda da yarattığı duyarlılığın dünya halklarında yarattığı bilinç, birikiminin ve basıncın bir sonucudur, bu devletlerin ve uluslararası kurumların soykırımı tanımış olmaları. Uluslararası egemen güçler, Ermeni sorunu ve 1915 soykırımı konusunda samimi değiller. Çıkarları için araçlaşıyorlar bu sorunları. Bu açıklamalar, aynı zamanda 1915 soykırımının kamuoyunda çok daha geniş tartışmasını tetiklediğinden dünya halklarında da farkına varma anlama ve yüzleşme eğiliminin güçlenmesini sağlayacak, şovenizmin gerilemesine yol açacaktır. Ancak bu süreç kendiliğindencilığe bırakıldığında,

AKP'nin devlet eliyle örgütlediği şovenist kampanyanın halklarımızı zehirleme olasılığı da yabana atılamayacak bir olgudur. Başta sosyalistler olmak üzere, emekçi sol bu noktada öncü bir rol almak sorumluluğuyla karşı karşıyadır.

Osmanlı Arşivleri Ne Kadar Güvenilir

Ne diyor Erdoğan ve AKP sözcüleri: “1915’i tarihçilere bırakalım”, “Ortak heyetle Osmanlı arşivlerini inceleyelim”, “Ermenistan da arşivlerini açsın”. Tarihi gerçeklerin tek ölçüsü Osmanlı arşivleriymiş gibi konuşuyorlar. Anadolu ve Mezopotamya’nın her yerinde 1915 soykırımının izlerini görmek mümkünken, Ermeni, Kürt, Türk binlerce soykırım mağduru ve tanığının anlattıkları ortadayken, onlarca tarihçinin hiçbir şüpheye yer vermeyecek açıklıkla ortaya koydukları belgeler, araştırma sonuçları mevcutken “beyefendiler”in tek ölçüleri Osmanlı arşivleri. İnsan aklıyla dalga geçiyorlar. Sanki yüzyıldır bu arşivlerin başına neler geldiğini kimse bilmiyor.

Belge ve tanıklıklarıyla biliniyor ki, Osmanlı arşivlerinden defalarca devlet eliyle belge ayıklanmış ve yok edilmiştir. Kaldı ki yaptıklarının suç olduğunu ve ileride hesabının sorulabileceğini bilen ittihatçı önderlik kendince bazı tedbirler almıştır. “Tehcir” kararlarını resmi telgraflarla iletirken, katliam talimatları İTF sekreterleri aracılığıyla çoğunlukla sözlü olarak iletilmiştir. Yazılı talimatlar yine bu kurye-sekreterler aracılığıyla elden gönderilmiş, ilgili görevliye okunup gösterildikten sonra tekrar merkeze getirilerek imza edilmiştir. Nitekim Ankara, Erzincan, Yozgat, Trabzon, Sivas vali ve mutasarrıflarına katliam kararlarının sözlü olarak iletildiği 1919-22 “Ermeni kıyımı” yargılamalarında ortaya çıkmıştır. Ancak ittihat önderliğinin bu önlemlerine rağmen alt düzeydeki bazı kurumların kendi aralarındaki yazışmalarda aynı titizliği göstermedikleri, yaptıkları katliamları çok sayıda telgraf ve belgeye yansıttıkları ve bu belgelerin bir kısmının günümüze kadar ulaştığı biliniyor. Kaldı ki merkezin yazışmalarının yok edilmemiş bazı dokümanlarında katliamlardan haberdar olduklarını belli eden bir dil kullanmasından hareketle bazı sonuçlara varılabilir.

1918 sonlarında, Talat ve Enver Paşalar ve bir dizi ittihatçı kadronun bavullar dolusu belgeyi yok ettikleri ya da yok edilmesi talimatı verdikleri çeşitli tanıkların anı kitaplarında ve 1919-’22 “Er-

meni kıyımı” yargılamalarında yer almaktadır. Aynı şekilde, Kemalist tek parti diktatörlüğü döneminden günümüze kadar Osmanlı ve devlet arşivlerinin defalarca ayıklanıp, belgelerin yok edildiğinin birçok tanığı vardır. Erdoğan ve hükümet sözcülerinin “inceleyelim” dedikleri arşivler, işte bu arşivler.

Diğer yandan, tarih bilimini belge incelemeye indirgeyen Türk devlet yöneticileri ve resmi tarihçileri dışında kimse kaldı mı dünyada acaba? Kıyımdan geçirilmiş bir milyondan fazla Ermeni, Rum ve Süryani; soykırımdan kurtulan binlerce tanığın anlatımları, yok edilmiş 2500 kilise ve manastır, Ankara, Diyarbakır ve İzmir gibi yirmiye yakın kentte yakılarak yok edilmiş onlarca Ermeni, Süryani ve Rum mahallesi ve çarşısı, el konulan topraklar ve servetler vb. birçok olgu ortada dururken, Ermeni, Rum ve Süryanilerin korumayı başardıkları belgeler, Almanya başta olmak üzere yabancı devlet belgeleri, binlerce tanıklık ve anı anlatımlarının hepsini bir kenara atıp, sadece Osmanlı belgelerine bakmamızı ve onları ölçü almamızı istiyorlar. Sonra da bunun adına tarihçilik deniliyor. Bilimsel hiçbir ölçüye dayanmaksızın tek güdülerini “Ermeni yalanı”nı sergilemek ve devleti aklamak olan resmi tarihçiler de kendilerini tarihçi sanıyorlar. Erdoğan’ın çağrısıyla 21 Nisan’da sarayda toplanıp reislerinden icazet alan tarihçiler bu zihniyettir.

Her şeye rağmen Osmanlı arşivleri herkese açılmalıdır. Böylesine kapsamlı bir soykırımın belgesel izlerinin tamamen yok edilmesi çok zordur. Başkaca arşiv, belge ve bulgularla karşılaştırmalı yapılacak inceleme, soykırımın kimi ayrıntılarının açığa kavuşmasını kolaylaştıracaktır.

AKP iktidarı ve burjuva egemenler, bu cambazlıklarla soykırım gerçeğini örtbas edemezler. 1948’de BM’nin kabul ettiği soykırım tanımına göre tek bir maddesi soykırım demek için yeterliyken, 1915’de yapılanlar soykırımın beş maddesinin en az üç maddesine bire bir uyuyor. Kimi tarihçi ve sosyal bilimciye göre ise soykırımın dört maddesi 1915’de uygulanmıştır. Kaldı ki BM’nin 1948 tanımı hukuki bir tanımlamadır. O günkü uluslararası dengeler ve emperyalist devletlerin çıkarlarını zedelemeyecek biçimde formüle edilmiştir. BM’nin soykırım tanımı 1915 soykırımını tanımlamakta yetersiz kaldığını düşünen/belirten tarihçi ve sosyal bilimciler de vardır. Ermeni soykırımı soykırım değilse, o zaman soykırım nedir? 1915 soykırımını tanımayan Türk devlet yöneticileri, bir zahmet soykırım olarak kabul ettiğiniz Yahudi soykırımıyla arasındaki farkı gösterin biz de öğrenelim!

Emekçi Solun Ermeni Soykırımıyla Yüzleşme Sınavı

Türkiye ve Kuzey Kürdistan emekçi sol hareketi içerisinde son 15-20 yıllık dönemde “Ermeni sorunu”na karşı ilgi ve soykırımla yüzleşme çabası giderek artıyor. “Ermeni sorunu”ndan bihaber(!), 1915 soykırımıyla yüzleşmenin önemini kavrayamayan, dahası görmezden gelen bir noktadan, bu farkındalık düzeyine ulaşmak tüm eksikliklerine rağmen dikkate değer bir ilerlemedir. Özellikle Hrant Dink’in öldürülmesi ve ardından gelişen süreçte hem halklarımızın ileri bölükleri içerisinde hem de emekçi sol hareketinin önemli bir kesiminde bir bilinç sıçraması yaşandığı söylenebilir. Ancak bu yüzleşme çabası ve yakalanan yeni bilinç düzeyi yetersiz olduğu gibi bir hayli gecikmeli olarak gündeme gelmiştir. Öte yandan, tüm bunların yanında, emekçi sol hareketinin bazı bölükleri hala sosyal şovenizmin derin etkilerini taşımaktadırlar. Söz konusu kesimler, sorunun önemini idrak etmek bir yana, değil soykırımla yüzleşmek, bu yapısal özellikleriyle şovenizmin değirmenine su taşımaya devam ediyorlar.

Ermeni soykırımıyla yüzleşmeye başlayan emekçi solun önemli bir kesimi ise henüz ‘sorunun’ toplumsal derinliğine denk düşecek bir ideolojik ve politik ilişkileniş içerisinde değiller. Bu noktada ‘sorunla’ belli başlı takvimsel gündemlerle ilişkilenişin ötesine geçebilen bir pratik hattan bahsetmek güçtür. Bu gecikmişliğin ve ‘sorunla’ derinlikli bir tarzda ilişkilenenin kökleri, M. Suphilerden günümüze kadar uzanan tarihsel bir arka plana sahiptir. *M. Suphilerin ve sonrasında da Hikmet Kıvılcımlı ile İbrahim Kaypakkaya’nın ‘Ermeni sorunu’yla devrimci enternasyonalist tarzda ilişkilene çabaları ve önemli tespitleri olsa da soykırımın tarihsel-politik ve özgün derinliğini kavrayıcı, aydınlatıcı, yüzleştirici bütünlüklü doğru sonuçlara ulaşamadıkları da bir gerçektir.* Devrimci ilerici sosyalist hareketin tarihi bir de ‘Ermeni sorunu’ ve soykırım gerçekliğiyle ilişkilenişi üzerinden eleştirel bir süzgeçten geçirmek, tarihsel olduğu kadar güncel bir görevdir de. Bu alanda eksik, yüzeysel ve çarpıtılmış bilgilerin ötesine geçerek, dogmatik, dar sınıfsal bakış açısını mahkûm etmek, ayakları bu topraklara basan devrimciliğin kaçınamayacağı, üzerinden atlayamayacağı sorumlulukları arasındadır.

Suphilerin Enternasyonal Devrimci Duruşları

1918-1921 yılları arasında M. Suphi ve Anadolu'dan yoldaşlarının çıkardıkları Yeni Dünya Gazetesi'nde yazdıklarıyla yayımladıkları bildiriler ve yaptıkları açıklamalarla, ittihatçıların Ermenilere dönük saldırganlığını ve kısımları teşhir etmişlerdir. Yeni Dünya'nın 7 Eylül 1918 tarihli sayısında yayımlanan M. Nazmi imzalı yazıda, ittihatçılar Ermenileri, "... Kadın, çoluk çocuk demeden cümlesini idama mahkûm etmiştir" denilerek, bugün kullandığımız soykırım tanımına yakın bir tanımlama kullanılmıştır.

M. Suphi ve yoldaşları, halklar arasındaki çatışmaları durdurmak ve ekilen nefret tohumlarını söküp atmak için sürekli bir çaba içerisinde bulundular. Emperyalistlerin halkları birbirine kırdıran bölge politikalarını; burjuva veya burjuva-feodal egemenlerin izlediği milliyetçi ve ırkçı şoven çizgiyi teşhir ettiler. Tüm bunlara karşı Ermeni komünistlerle ortak hareket etme çağrısı yaptılar. M. Suphi, 1920 Kasım'ında M. Kemal'e çektiği telgrafla Ermenilerin katledilmemesi konusunda uyarılarda bulundu. Bu süreçte komünistler, enternasyonal ruhla ve halkların eşitliği ve kardeşliği hedefiyle hareket ettiler.

Ancak M. Suphi ve yoldaşları kimi önemli yanılgılara düşmekten de kaçınamadılar. Komünistler, yazılarında 'Ermeni faciası'nın sorumluluklarını ittihatçı hükümet ve Türk-Kürt feodal-burjuva egemenleri olduklarının altını kalınca çizmekle beraber, birebir eşitlik ilişkisi kurmasalar da ittihatçıların saldırganlığının 'kışkırtılmasında' Ermeni burjuvazisinin, Taşnakların ve Ermeni çetelerinin, Türk-Kürt ahaliye dönük saldırı ve katliamların payı olduğunu sıklıkla vurguladılar. Suphilerin yaklaşımında, Ermeni eylemleri ile ittihatçıların saldırganlığı arasında doğrudan bir nedensellik ilişkisi kurulmaktadır. Anlaşıyor ki, Ermeni soykırımında ittihatçıların Anadolu'yu Türkleştirme amaçlarının belirleyici bir rol oynadığını gözden kaçırarak M. Suphi ve yoldaşları, İngiliz emperyalizmi ile Ermeni burjuvazisi ve Taşnaklar arasındaki ilişkilere gereğinden abartılı bir pay biçmişlerdir. Bu da, eleştirilerinin ve teşhir çalışmalarının esas hedefinin ittihatçılar ve onların Türkçü-Turancı politikaları ile Türk ulusal kimlik inşa etmek anlayışlarındaki sakatlıkları ve bunun insanlık dışı yönlerinin olmasının önüne geçmiştir. Bunun da esasta bilgi eksikliğinden ve dar sınıfsal yaklaşımdan kaynaklanan bir durum olduğu söylenebilir.

Sosyal Şovenizmin Zehrini Akıtmak

1921’de M. Suphi ve 14 yoldaşının katledilmesinden sonra TKP, oluşan devrimci önderlik boşluğunun etkisi altında ideolojik erozyona uğrayarak sosyal şoven bir çizgiye kayd. Ermeni meselesi ve Ermeni soykırımı TKP’nin gündeminden çıktı. Bunun yanında, program ve politika düzeyine çıkartılamasa da ‘Ermeni sorunu’ ve soykırıma dair tek tek ileri çıkışlar yapanlar da oldu. Bunlardan en dikkate değerleri, Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve N. Hikmet tarafından yapılanlardır.

Hikmet Kıvılcımlı, 1933’te Elazığ Hapishanesi’nde yazdığı “İttihat Kuvvet: Milliyet (Şark)” kitabında ‘Kürt sorununun’ yanı sıra ‘Ermeni sorunu’ ve 1915 soykırımına dair de önemli çözümlemelerde bulunmuştur.

“Türklük-Kürtlük, Ermenileri dünyada nadir görülmüş sinsi bir vahşet içinde katliama uğrattı”. Kıvılcımlı, bu ileri tespitine ve konuya dair duyarlılığına rağmen sorunu darlaştırarak ulusal pazar sorununa indirgemiş, bazı eksik ve yanlış verilerle de birleştirilerek, Ermenistan Sovyet Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla ‘Ermeni sorunu’nun çözüldüğü sonucuna varmıştır. Bununla beraber Kıvılcımlı, Türkiye ve K. Kürdistan’da Ermeniler üzerindeki baskı ve asimilasyonun devam ettiği tespitinde bulunmuş fakat bunu önemli bir sorun olarak görmediğinden, 1915-17 “vahşet” ve “katliam”larıyla yüzleşmenin önem ve gerekliliği bilincine de ulaşamamıştır.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı, bu çalışmasıyla Kürt sorununa yaklaşım konusunda sosyal-şoven TKP’nin geleneksel çizgisinden bir kopuş gerçekleştirmiş olmasına rağmen, aynı kopuşu kimi ileri adımlar atmakla beraber, ekonomist-indirgemeci bakış açısının ürünü olarak ‘Ermeni sorunu’ karşısında sağlayamamıştır. Emekçi sol harekette soykırım ve ‘Ermeni sorunu’na kaynaklık eden bu tarz, 1990’ların ortalarına kadar esasta sürdürülmüştür.

Nazım Hikmet de birkaç şiirinde Ermeni kıyımına duyduğu öfkeyi yansıtmış, katilleri nefretle anmış, ezilen Ermeni halkının mensuplarıyla duygudaşlık kurmuştur. Ayrıca TKP saflarında, Mikos Asimopulos, Vartan İhmalyan, Jak İhmalyan, Sarkis Çerkesyan (Çerkezoğlu), Sehabettin Bakıryan (Bakırsan), Aram Pehlivanyan gibi Rum ve Ermenilerin varlığı, Aram Pehlivanya’nın TKP önderliğine kadar yükselebilmiş olması, tarihe ‘sıra dışı’ örnekler olarak kaydedilmişlerdi.

‘Ermeni sorunu’na yaklaşım konusunda tek tek başkaca duyarlılık örnekleri daha verilebilir. Ancak bu tek tek duyarlılıklar, TKP’nin program ve çizgisine değıştirici yönde bir etkiye bulunmamıştır.

İbrahim Kaypakkaya’nın Enternasyonal Çıkışı

1960’lara gelindiğinde ise ‘Ermeni sorunu’ ve soykırım, emekçi sol hareketin gündeminden tamamen çıkmıştı. “On yıllar boyunca sol saflarda bile Hristiyan halklarımızın soykırıma uğratıldığına ilişkin bilinç geliştirilmemesi, Müslüman halklarımızda egemenlerin ve devletin yarattığı düşmanlık ve şartlanmanın etkisini gösteriyordu. ‘71 devrimci hareketi döneminde İbrahim Kaypakkaya’nın Türk ırkçılığını ele alan yazılarında ittihatçıların Ermeni katliamına başvurduğu, bu kitlesel katliamların teşhir edilmesi gerektiği görüşü kararlı enternasyonal bir tutumdu.” (Ziya Ulusoy, Marksist Teori, sayı 14. ‘Soykırım ve Yüzleşme’) Sol hareketteki ilgisizliğe ağır bir darbe indiren Kaypakkaya’nın bu yaklaşımı derinleştirilerek geliştirilemeye de, onun geleneğini sürdüren örgüt ve partilerde Ermeni kadroların varlığı ve bunların kamuoyunda görünür olması, yayınlarda Ermeni kimlikleriyle yer bulmaları, o günden bu güne dikkat çeken ileri bir farklılık olarak altı çizilmesi gereken bir husustur.

Gecikmiş Yüzleşmeyi Tamamlamak

Soykırımın 50. yıl anma etkinliklerinin beklenmedik bir şekilde yaygın ve kitlesel geçmesi, Ermeni soykırımını uluslararası alanda yeniden gündemleştirdi. Ermeni örgütü ASALA’nın 70’lerin sonlarında Türk diplomatlara yönelik eylemleri, darbeci Kenan Evren ve devletin başlattığı “sözde Ermeni soykırımı” kampanyaları, 1987’de Avrupa Parlamentosu’nun Ermeni soykırımını tanınması gibi başlıca nedenler, Türkiye’de de Ermeni soykırımını yeniden tartışmaya açtı.

Bu süreçte, emekçi sol cenahtan dikkate değer bir tavır alışın kayda geçtiğine rastlamadık. Şüphesiz bunda, 12 Eylül darbesinin devrimci örgütlere indirdiği darbelerin ve devam etmekte olan baskı ve devlet terörünün payını görmek gerekir. Ancak bu tavırsızlığı sadece bununla izah etmek gerçeği tam olarak ifade etmez. Sorunun

teorik, ideolojik ve politik öneminin yeterince kavranmadığını ve bu yüzleşmeyi bilinç olarak henüz hazır olunmadığını bir eksiklik olarak vurgulamak gerekir.

Emekçi sol cenahta, Ermeni soykırımıyla yüzleşme, esas olarak 1990'ların ortalarında başlamış ve bugüne kadar derinleşerek devam etmiştir. Kürt ulusal devriminin geldiği düzey, K. Kürdistan'da devletin yaptığı Kürt katliamları, yaygınlaşan sistematik işkenceler, köy boşaltmalar, Kürt yurtsever devrimci kadrolarda, ezilen Ermeni halkıyla empati kurmanın zemini oluşturmuştur. Yine bu süreçte, Kürt devrimci yurtsever basında Ermeni soykırımıyla ilgili tartışmalar ve yazılar çıkmaya başlamış, 1995'te Paris merkezli İnsan Hakları Hareketi'nin Ermeni soykırımı tanınması üzerine, bileşenlerden olan İHD'nin de bu sorunu gündemleştirmesine vesile olmuştur.

Kürt devrimi, diğer ezilen halklarda da ulusal demokratik bilincin gelişmesine itilim kazandırdı. Kendilerini açıktan ifade etmelerinin zeminini meşrulaştırarak bunun demokratik kanallarını açtı. Agos vb. Ermenilere yönelik ulusal-kültürel demokratik gazeteler '90'ların ortalarında çıkmaya başladı.

Bu paralelde, '90'ların ikinci yarısından itibaren gecikmeli olarak da olsa emekçi solun diğer bölükleri de Ermeni sorunuyla yüzleşmeye başladılar. Bu alanda devrimci-sosyalist hareket içinde Kutsiye Bozoklar'ın (Işık Kutlu) Atılım Gazetesi'ndeki yazılarıyla ön açıcı ve önder bir rol oynadığının altı kalınca çizilmelidir. Adeta devrimci hareketin cepheden ilk ses veren yüreği ve vicdanı olmuştur, Kutsiye Bozoklar. Ermeni ve Rumların edebiyata yansımış trajedilerini ilk Kutsiye Bozoklar'dan öğrendi '90'lar kuşağı. Sadece edebi eserler üzerinde yaptığı değerlendirmelerle değil, teorik ve politik perspektifleriyle de yol açtı/yön gösterdi.

2000'li yıllarla 'Ermeni sorunu' ve soykırım, kamuoyunda ve emekçi sol cenahta daha fazla gündemleşti. Bunda, Agos Gazetesi'nin ve Hrant Dink'in kararlı, yapıcı ve kapsayıcı tarzının 'Kürt sorunu' şahsında oluşan bilinç açıklığının rolünü anmak gerekir.

Hrant Dink öldürülmeden önceki 4-5 yıl boyunca ırkçı-şovenist propagandanın, devlet ve sivil faşist saldırıların/linç girişimlerinin hedefi olduğunda, emekçi sol iyi bir sınav vermedi. Hrant Dink'e yönelik saldırılarda yeterince yanında olunmadı. Faşistlerx yıllara yayılan bir ırkçı kampanya eşliğinde, göstere göstere Hrant'ı öldürdüler. Emekçi solun ana gövdesi ise tüm bu süreç boyunca yayınlarında faşistleri teşhir etmenin ötesine geçemedi. Hrant'ın etrafında bir

dayanışma ve kardeşlik kalkanı oluşturmamışlar. Hrant'ı linç etmeye kalkanların gerektiğinde kafalarını ezemediler. Esasta kaydedici, kendiliğindenci ve seyirci pozisyonda kaldılar.

Soykırımcı devlet zihniyeti yüzyıldır kesintisiz biçimde sürdürülüyor. Yüzyıl boyunca Ermeniler, binlerce yıldır yaşadıkları topraklardan sürülmeye devam edildi. Bunun yanında hala inkâr ve asimilasyoncu politikalarıyla eziliyorlar. Tüm bunlara karşı emekçi sol hareket soykırımcı devlet zihniyetine cepheden tutum almakta gecikmiştir. Toplumsal bilinci zehirleyen Ermeni düşmanı toplumsal önyargılar, emekçi solu da önemli ölçüde etkisi altına almış durumdaydı. Son olarak, Hrant Dink'in gözlerimizin önünde öldürülmesine engel olamadık. Bütün bu yaşanmışlıklarda devrimciler ve sosyalistler olarak küçümsenmeyecek bir sorumluluğumuzun olduğu görülmesi gerekiyor. Ki bu sorumluluk, ağırlaşarak devam etmektedir. Zira soykırım geçmişte yaşanmış ve bitmiş bir 'olay' değildir. Aksine soykırımcı politikalar, etki alanını genişleterek Kürt'üyle, Alevi'siyle tüm ezilenleri, Türk emekçileri, devrimcileri ve sosyalistleri de hedef almayı sürdürüyor.

Yüzleşmeyi tamamlamak için geçmişimizle olduğu kadar bugünümüzle de hesaplaşmalıyız. Ermeni halklarından, Hrant'tan, ailesinden sorumluluğumuzu yerine getirmediğimiz için özür dilemeliyiz. Emekçi sol, ancak bu yolla bünyesindeki sosyal şoven zehri tamamen akıtarak kötürümleşmekten kurtulabilir. Halkların eşitliği ve kardeşliğini bu hattan yürüyerek sağlayabilir, sınıfsız ve sömürsüz bir gelecek inşa edebiliriz. Aksi halde, halkların eşitliği ve kardeşliği içeriği boş bir ajitasyondan öteye geçemez. Soylu davamız devrim ve sosyalizm iddialarımız büyük bir yara alır, içeriği zayıflar.

Hrant'ın vurulmasından sonra, dakikalar içinde Türk, Kürt, Ermeni, Alevi ve diğer inanç ve kimliklerden halklarımızdan binlercesi toplanıp Taksim'den Agos'un önüne yürüdüler. Uğurlamasına yüz binler katıldı. 8 yıldır el ele Hrant için adalet mücadelesi veriyoruz. Yüz yıllık tarihimizde Ermeni halkımızdan birinin bu düzeyde sahiplenilmesi ilktir. Bu süreçte iflah olmaz sosyal şovenleri dışta tutarsak, emekçi sol hareket ileri ve anlamlı bir duruş sergiledi. Bu bakımdan, Hrant Dink'in katledilmesi bir dönüm noktasıdır denilebilir.

Bunlar, yüzyıllık soykırımcı zihniyetle yüzleşme, geçmişle ve geri yanlarımızla hesaplaşmada yeni bir düzey ve sıçramadır. 15-20 yıldır kesintisiz süren soykırımla yüzleşme mücadelemizi soykırı-

mın 100. yılında sonuna kadar götürme olanaklarımız her zamankinden daha güçlüdür. Buz kırılmış, yol açılmıştır. Şimdi, yüzleşme ve hesaplaşmayı tamamlama zamanıdır. Sosyal şovenizmin etkilerinden dar sınıfsal ve ekonomist bakış açısından arınarak coğrafyamız halklarının tarihi yaşamışlıklarıyla daha derinlikli ilişkilenebiliriz. Ezilen halkların trajedileri ışığında tarihi yeniden ele almakta fayda var. Anadolu ve Mezopotamya devrimci hareketinin tarihini M. Suphi ve TKP'den başlatma alışkanlığından kurtulmalıyız. Bu tarihi daha gerilere götürerek, 1880'lerde ortaya çıkan Ermeni ve Rum devrimcilerinin mücadelelerini, mücadele tarihimizin başlangıcı ve bir parçası olarak ele almalıyız.

100 yıl önce Ermeniler ve Rumlar, kayıklara doldurularak denize atıldıktan sonra katledilerek Karadeniz'e atılmıştı. Kısa süre sonra M. Suphi ve 14 yoldaşının akıbeti de aynı şekilde oldu. Bu, hiç de tesadüfi bir durum değildi. Ezilen halkların maruz kaldığı baskı ve zulümle, devrimci ve komünistlerin akıbetleri paraleldir. Son yüz yıllık süreç bunun tanığıdır. Eşitliğin, özgürlüğün, devrim ve sosyalizmin yolu, yüzleşmekten ve ezilen halkların kurtuluşundan geçer. En başından beri egemenler bunun bilinciyle, ezilen halklara devrimci ve sosyalistlere uyguladığı baskı ve zulüm arasında bir fark gözetmedi. Bu bilinçle Ermeni soykırımıyla yüzleşmeyi tamamlayarak, işçi sınıfı ve ezilen halkların kurtuluş mücadelesiyle ilişkilenebiliriz.

Yüzleşme Hesaplaşma ve Özür Dileme

Burjuvazi, Cumhurbaşkanı Erdoğan, AKP ve hepsinin toplamı olarak devlet, egemenler ve ideologları, Ermeni soykırımını tarihçilere havale edip, örtbas etme eğilimindedirler. Bunu yaparken işçi ve emekçileri de arkalamaya çalışıyorlar. 1915 soykırımının örtbas edilmesinde işçi ve emekçiler başta olmak üzere halklarımızın hiçbir çıkarı yoktur. Olamaz da. Her şeyden önce bu bir insanlık suçudur. Burjuvazi geleceğini bu insanlık dışı suçun temelleri üzerine inşa etmiş olabilir. Ancak işçi sınıfı ve halklarımızın böylesi bir gelecek tasavvuru olamaz. Ezilen halklara soykırımcı zihniyetle inkâr ve imha siyaseti uygulayan burjuvazi yine aynı zihniyetle, işçi sınıfını ırkçı/şoven zehirlenmeyle köleleştirerek, baskı ve sömürsü altında ezmektedir. İşçi sınıfının kurtuluşu, halkların eşitliği ve kardeşliği olmaksızın kurulamaz. Ezilen halkların kurtuluşu gerçekleşmezsiniz, işçi sınıfının kurtuluşu gerçekleşemez. Ermeni soykırımıyla yüzleşmek, egemenlerle hesaplaşmak işçi sınıfı için sadece vicdani bir sorumluluk değil, aynı zamanda tarihin yüklediği sınıfsal bir görevdir de. İşçi sınıfı, bu enternasyonal görevden kaçamaz. İşçi sınıfının bilincine örtülen şovenizm perdesini yırtıp atmak, Ermeni ve Kürt halkıyla kardeşleşmenin ön koşuludur. Tüm ezilenlerin öncüsü olabilmek ancak bu yolla mümkün olur.

Ermeni soykırımıyla yüzleşmenin birçok katmanı var. Devrimcilerin, sosyalistlerin, aydınların yüzleşmesi, hesaplaşması ve özür dilemesini Türk, Kürt ve Müslüman halklara doğru yayarak toplum-sallaştırma ihtiyacı ortada. Geçmişle hesaplaşmak, devletle hesaplaşmayla birleştirilmelidir.

Halkların eşitliğine ve kardeşliğine giden yol; karşılıklı olarak birbirlerinin acılarını paylaşmak, bu acıları sağaltmaya çalışmak ve birbirimizin yüreğine, ruhuna dokunmakla mümkün olabilir. Bu ise en başta Ermeni halkının uzattığı kardeşlik elini tutmak, onları dinlemek ve anlamaya çalışmakla başlayacaktır. Bütün mesele, kardeş Ermeni halkının acılarına, ruhlarına yüreğimizin ve vicdanımızın eliyle dokunabilecek bir duruş alıp almamaktadır.

İnsanlık dışı soykırım faciasının asıl suçlusu, dönemin Türk burjuva feodal egemenleri, onların iktidarı İttihat ve Terakki ve triumvirası (üçlü yönetim) Talat, Enver ve Cemal paşalardır. Türk,

Kürt, Müslüman haklarımızdan kırıma ve yağmaya katılanlar olmuştur. Ayrıca bu katliam ve vahşet, Türklük ve İslam adına devleti kurtarmak ve Turan İmparatorluğu inşa etmek için yapılmıştır. Türk ulusal devleti, soykırım ve katliamlar yoluyla ezilen ulus ve halkların enkazı üzerinde kurulmuştur. Soykırımda Türklerin ve genel olarak da Müslümanların kolektif sorumluluğu vardır. Tıpkı, bugün Kürtlere yönelen devlet ve linç saldırılarında Türklerin kolektif sorumluluğu olduğu gibi. Ya da DAİŞ'in İslam adına Rojava ve Güney Kürdistan'da yaptığı Ezidi, Süryani, Şii ve Alevi katliamlarında Müslümanların kolektif sorumluluğunun olması gibi.

Ermeni soykırımında İslam dini bilinçli olarak kullanılmıştır. Türklerin yanı sıra Kürtler, Çerkesler ve diğer Müslüman halklar Müslümanlık adına kışkırtılmıştır. 1915'in kolektif sorumluluğu, Türk'ü, Kürt'ü, Çerkes'i ve Arap'ıyla Anadolu ve Mezopotamya'da yaşayan tüm Müslümanlara aittir.

Kürt feodal beyleri ve ağaları, 1890'larda Hamidiye Alayları aracılığıyla devletin yönlendirmesiyle ve kimi çıkarlarla Ermenilere dönük katliamlar gerçekleştirmişlerdir. 1915 soykırımında bu alaylar ve bazı Kürt aşiretleri önemli roller üstlenmiştir. Kürt ulusal devrimci ve demokratik hareketi, bu bilinçle soruna yaklaşmaktadır. Gündem Gazetesi'nin 24 Nisan 2005 tarihli başyazısı ve manşetten özür dilemesi ve Ahmet Türk'ün 2014 Aralık'ında katıldığı bir etkinlikte 1915 soykırımında Kürtlerin rolünden dolayı özür dilemesi gibi örnekleri kolektif sorumluluğun bilince çıkartılmış halleri olarak görmek gerekir. 25-30 yıllık Kürt ulusal devriminin yarattığı uyanış ve hareketin yüzleşme ve geçmişle hesaplaşma çabası, bugün Kürdistan'da toplumsallaşarak halka doğru yayılma eğilimi göstermektedir.

1915 soykırımı, Anadolu ve Mezopotamya halklarının yüreğinin derinlerine saplanmış bir hançerdir. Ve en fazla kabuk bağlamış yaramızdır. Soykırımla yüzleşip hesaplaşmayı başarırırsak, halklarımızın kardeşleşmesinin önünü de açmış olacağız. Türk ve Kürt halklarının kardeşliği, soykırımla yüzleşip Ermeni halkıyla kardeşleşerek tamamlanabilir. Aksi halde soykırımcı devlet zihniyeti yaşamaya devam ederek ve Sasun'dan Roboski'ye katliamlar, Hrant Dink'den Musa Anter'e, Turan Dursun'a aydın cinayetleri kaderimiz olmayı sürdürecektir.

Yüzleşme, hesaplaşma ve özür dileme, Ermeni halkının uzattığı kardeşlik elini tutmak, acılarını sağaltmaktır. Birbirimizin yüreğine ulaşmak, ruhuna dokunmak, empati kurmaktır. Ancak bu yolla topluma sirayet etmiş ırkçı-şoven zehiri akıtabilir, egemen ve kibirli düşünüş tarzını mahkûm edebiliriz.

Yüzleşme, hesaplaşma ve özür dileme, soykırım günahından arınmanın, Ermeni, Süryani, Rum ve Ezidi halklarıyla kardeşleşmenin zorunlu üç durağıdır. Yüzleşme; dinleme, okuma ve anlamaya çalışmakla başlar. Hesaplaşma; soykırımı ve yüzyıllık zihniyetini, bütün yönleriyle irdeleyerek, sorgulayarak, tartışıp arınarak yeni bir bilinç düzeyine sıçramak; zihniyet devrimi yapmaktır. Egemenlerle ve tarihle hesaplaşmaktır, hesap sormaktır.

Bu iki durağı geçtikten sonra nedeni ne olursa olsun kıyımlara bir biçimde ortak ediliğimiz veya bu insanlık dışı uygulamaları engelleyemediğimiz için kolektif sorumluluğumuzdan dolayı Türk, Kürt, Müslüman halklar olarak özür dilemeliyiz.

Ermeni soykırımıyla yüzleşmenin kolektif boyutu kadar bireysel boyutu da vardır. Bu, derin kökleri olan toplumsal bir sorundur. Yüzyılı aşkın bir süredir egemenler tarafından geliştirilen ırkçı-şoven ve Ermeni karşıtı politika, toplumun derinlerine işlemiş, nefret suçuna denk gelen toplumsal önyargılar, söylem ve alışkanlıklar geliştirmiştir. Yeni bir ahlak ve vicdani üslup oluşturmak, kolektif yüzleşmenin olduğu kadar bireysel yüzleşmenin de konusudur. Kolektif yüzleşme ile bireysel yüzleşme birbirini besleyen ve güçlendiren diyalektik ilişki içindedir.

Yüzleşme, kaçınılmaz olarak soykırım zihniyetini yaşatan devlete ve tüm kurum ve kişilere karşı mücadeleyi kapsamak zorundadır. AKP iktidarını, Erdoğan'ı ve egemenleri diz çöküp özür dilemek yerine, politik cambazlıklarla gerçekleri ters yüz etmeye çalışmaktan vazgeçirmeliyiz. Bu da ancak yüz binler olup 24 Nisan'da sokaklara akmakla mümkündür.

Özür dilemenin anlamı, aynı zamanda başta bu coğrafyada yaşayanlar olmak üzere Ermeni halkının taleplerine kulak vermektir. Devlet, soykırımda katledilenlerin ikinci ve üçüncü kuşaktan akrabalarına geri dönme ve vatandaşlık hakkı vermeli, el konulmuş varlıklar devlet tarafından tazmin edilmeli, yeni mağduriyetler yaratmamak için devredilmesi gereken mülklerin üzerinde bulunanların rızası alınarak, bedeli devlet tarafından ödenmelidir. Ermeni halkıyla diyalog için de başkaca yollar araştırılmalıdır.

Devletin bunları kendiliğinden yapmayacağı ortada. Bunun için mücadele etmek devlete geri adım attırmak, yine Türkiye ve Kürdistan halklarının boynunun borcudur.

“Ermeni soykırımı tarihsel bir gerçektir. Ve bu gerçek, ege-menlere havale edilemeyecek kadar hayati bir sorundur. Türk burju-vazisinin ‘sorunu tarihçilere bırakalım’ yaklaşımı, işçi ve emekçileri tarihle yüzleşmekten kaçırma çabasıdır. Bu oyuna gelinmemelidir. Tarihsel acıların üstünü örtme çalışmak ya da acıları yok saymak, acıları kangrenleştirmekten başka bir işe yaramayacaktır. Hele bu acı insanlık belleğine kazınmış bir soykırımsa bundan kaçış yolu hiç yoktur. Türkiye, Ermeni halkına karşı gerçekleştirilen 1915 soykırımı- nı kabul etmeli ve Ermeni halkından özür dilemelidir.” (Teoride Doğrultu, sayı 21, sayfa 80)

Türk Aydınlarının Ermeni Soykırımıyla İmtihanı

Türk aydınları, son yüzyıl içinde resmi devlet ideolojisiyle aralarına sınır çizmekte hep zorlanmıştır. Burjuva aydınlanmanın tamamlanmamış olması, demokratik bir düzen ve kültürün yaşanmamış olması, Şefik Hüsnü TKP'sinin Kemalizmin ideolojik etkisinde kalması, dahası demokratik ilerici her kıpırdanışın devlet terörüyle ezilmesi bunda temel bir rol oynamıştır. Tabandan gelen, devletin baskılarını kitle zoruyla gerileten bir toplumsal muhalefetin örgütlenme becerisi gösterilememesi ya da çok cılız kalması da bunda rol oynamıştır.

Türk aydınları halka yakınlaşmak yerine çoğunlukla fil kulelerinde halka tepeden bakmayı yeğlemişlerdir. Bu tarzı, birçok meselede olduğu gibi Ermeni sorunu ve soykırımla yüzleşmelerini de engellemiştir.

Cumhuriyetin temelleri 1915 soykırımıyla atılmıştır. Türk milliyetçiliği, Balkan savaşlarından sonra yeni bir içeriğe ve biçime bürünmüştür. Önce Hristiyan halklara düşman bir ideoloji haline gelmiş, sonra Yahudileri, Kürtler ve tüm ezilen halkları hedef alarak düşman gördüğü kesimlerin kapsamını daha da genişletmiştir. Kemalizm, 1915 soykırımının maddi-manevi mirası üzerine oturmuş, onu daha da geliştirip pekiştirerek soykırımcı bir devlet ve toplum zihniyeti inşa etmiştir. Ermeniler üzerinde soykırımcı devlet ve toplum baskısı katmerleşerek sürdürülmüştür. Ermenilerin varlığı, tarihi, kültürü yok sayılmıştır. En katı inkârla karşı karşıya getirilmiştir. Ermeniler evde, sokakta, okulda, işyerinde; kısaca her yerde soykırımcı devlet ve toplum baskısını hissetmiş, ulusal kimliklerini, dillerini, dinlerini ve isimlerini gizlemek zorunda kalmışlardır. Zamanla Ermeni mahalleleri dağılarak, Ermenilerin evleri dışında hiçbir özel alanları kalmamıştır. Kimi durumlarda evlerinde de çocuklarına bu olaylardan bahsetmemişlerdir. Bu katmerlenmiş baskı ve inkâr karşısında daha fazla dayanamayıp Ermenistan'a ya da dünyanın değişik yerlerine göç etmek zorunda kalmışlardır.

Halil Menteşe anılarında, bir sabah Talat Paşa'nın evine gittiğinde onu "yüzü simsiyah, gözleri kan çanağına dönmüş" bir vaziyette bulduğunu yazar. Ne olduğunu sorduğunda; "*Sorma, Tahsin'den* (Erzurum Valisi) *bir takım telgraflar aldım, sinirlerim bo-*

zuldu. Sabaha kadar uyuyamadım. İnsan yüreğinin dayanacağı bir şey değil. Fakat ben onlara yapmasaydım, onlar benimkine yapacaklar. Nitekim yapmaya başlamışlardı. ‘Milli mevcudiyet kavgası’ yanıtını almış. İşte varoluşsal ‘zorunluluk’ duygusu, derece derece Türk aydınlarının çoğunun Ermeni kırımı konusundaki tutumunu yansıtır.” (1)

“Ermeni tehciri söz konusu olunca Türkiye’de sağ ve sol cehahtaki tüm Türk entelektüellere tam bir savunmacı mantık egemendir. Savunmacılık ve haklılık, Türk aydınının tipik tepkisidir. Fransızların Cezayirliilere ve Korsikalılara yaptıklarını, Amerikalıların Kızılderili katliamını ve zencilere yaptıklarını öne sürmek bunlar arasındadır. Sanki Amerikalıların ayıbının yok sayılmasına neden olabilirmiş gibi! Ermeni ulusal direniş çetelerinin varlığı, bütün bir halkın toptan yok edilmesinin gerekçesi sayılabilmemiş gibi!” (2)

“Aydınların hemen tamamına yakını, muhafazakâr olsun liberal olsun, karşılıklı kıyım ve savaş koşullarından kaynaklanan ölüm tezine yatkındır.” (3)

ASALA’nın Eylemleri Ermeni Sorununu Gündemleştirdi

1970’lere gelindiğinde, tarih kitapları başta olmak üzere Ermeni sorununun varlığından, soykırımdan söz eden hiçbir kaynak kalmamıştır. M. Kemal’in zamanında uluslararası kamuoyunu aldatmaya dönük ve kimi faydacı nedenlerle soykırım hakkında söyledikleri de dahil olmak üzere her şey sansürlenmiştir. Tarih kitaplarında Ermenilerin bu topraklardaki varlığından ve trajedilerinden bahseden hiçbir şey kalmamıştır. Bu ülkede, tarihçiler de içinde olmak üzere üniversiteyi bitirenler dahil hiç kimse Ermenilere dair gerçek verilere ulaşamamıştır. Ermeniler ancak nefretle aşağılanmak ve karalanmak için anılmıştır. Ermenilere karşı düşmanlık ve önyargıları besleyen düzinelerce deyimle, sanatla, edebiyatla toplum ırkçı-şovenist zehirlenmeye tabi tutulmuştur.

Türk aydınlarının gündemine Ermeniler, ancak ASALA’nın eylemleriyle girmiştir. Onlarca yıl resmi devlet refleksiyle gündemlerine almamışlardır. Esas olarak devletle paralel bir tepki vermişlerdir. Kenan Evren’in başlattığı “sözde soykırım” kampanyasına, Türk aydınları solcusundan sağcısına hepsi dahil olmuştur. Burjuva sol, liberal aydınlar, en fazlası resmi devlet söylemine kimi küçük

şerhler koymakla yetinmişlerdir. Birçoğu, Ermeni sorununu ilk olarak 1983'te çıkan, devletin resmi tezlerini savunan Kamuran Gürün'ün "Ermeni Dosyası" kitabını okuyarak "öğrenmişlerdir".

Ermeni sorunu ve soykırımla ilişkilenişte Türk aydınlarının tavrı tam bir trajedi düzeyindedir. Türk aydınının resmi ideolojiye angaje olma hali, Ermeni sorunu ve soykırım meselesinde doruğuna varmıştır. Ancak 90'ların başında Taner Akçam gibi istisnalar diyebileceğimiz aydınlar da, Ermeni sorununda ve soykırımda resmi ideolojiyi sorgulamalar başlamıştır. Taner Akçam'ın kitaplarının 90'ların başında çıkmasıyla ilk kez burjuva aydınlar gerçeklerle yüzleşebilmişlerdir. Bu yüzleşme uzun, sancılı ve gelgitli olmuştur. Soykırıma soykırım demeye başlama örnekleriye ancak 2000'lerde, özellikle de Hrant Dink'in öldürülmesinden sonra yaygınlaşmıştır. Bugün Ermeni soykırımıyla kamuoyunun önünde sınırlı biçimde de olsa yüzleşmeye başlama sorumluluğu ve cesaretini gösteren aydınların sayısı iki haneli rakamları aşabilmiş değildir. Bunlar, esas olarak sol liberaller içinden çıkmaktadır.

İlk Yüzleşmeler

Türk aydınının Ermeni soykırımıyla yüzleşme sürecini kimi çarpıcı örnekler üzerinden işleyebiliriz. Taner Akçam, 2010 Haziranında kaleme aldığı "Türkiye'de Ermeni Soykırımı ile Uğraşmak" adlı uzun makalesinde, Ermeni soykırımıyla yüzleşmesini, karşılaştığı zorlukları ve baskıları kaleme almıştır. Hasan Cemal ise 2012'de yayınlanan "1915: Ermeni Soykırımı" kitabıyla yüzleşme sürecinin sancılarını, gelgitlerini yazarken aynı zamanda sol liberal aydınların başkaca yüzleşmeye başlama sürecinin de ipuçlarını veriyor.

Taner Akçam'ın yüzleşme süreci sıra dışıdır. İradi ve öncü çıkış olarak da tanımlamak mümkün. Hasan Cemal ise kimi özgün yanlarını dışta tuttuğumuzda, sayısı yüzü geçmeyen sol liberal aydınların soykırımla yüzleşme sürecinin ortak öyküsü olarak da değerlendirmek yanlış olmaz. Hasan Cemal, kendi değişimini anlatırken, bir kısım arkadaşı da olan bu çevredeki değişimi de yansıtmıştır.

Akçam, Ermeni soykırımını incelemeye kendisini yönelten nedenleri şöyle ifade ediyor: *"İnanmayacaksınız belki ama 1988 yılına kadar Türkiye'de Ermenilerin yaşadığından bile habersizdim. Sonuçta, Holocaust üzerine çalışan bir enstitüde işe başlamış olmam, enstitünün başlattığı projenin bende yarattığı akademik merak ve*

Lübnanlı Ermeni kızının ısrarları gibi bir dizi tesadüf beni konu ile ilgilenmeye itti.”(4) Aynı zamanda Engels’in tesadüfler ve zorunluluklar arasında kurduğu ilişkiyi hatırlatarak; *“Belki de bu konu, bir zorunluluk olarak kendisini dayatmıştı”* ifadesini eklemeyi ihmal etmiyor. *“Zamanı gelmiş bir fikri hiçbir şey durduramaz”* denir. Dünyada Ermeni soykırım tartışmaları, 50. yıl dönümü etkinliklerinin beklenmedik kitlesellikte ve yaygınlıkta yapılmasıyla yeniden gündeme gelmiştir. Türkiye’de de ASALA’nın eylemleri Ermeni soykırımını gündeme taşımıştır. Cin şişeden bir kere çıkmıştı. Türk aydınları içinden de soykırımın gerçekleştiğini görmeye başlayanların çıkması artık zorunluluktu. İlk adımı kim ya da kimlerin atacağı- nı tesadüfler belirleyecekti.

Akçam, kaygılarını ve iç çelişkilerini sorgularken şu sonuca varıyor; *“Ben ise dünyaya ve Türkiye’ye ortalama bir Türk solcusunun sahip olduğu pencereden bakıyordum ve konuya ilişkin ciddi kuşku ve endişelerim vardı. Zamanla bu kuşku ve endişelerin aslında solu- cu, ilerici olmamla alakalı olmadığı, Türk olmakla ilgili olduğunu kavradım. Türkiye’de Ermeni soykırımı ile niçin uğraşılmadığının sırrı da burada yatıyordu. Konu doğrudan, Türk ulusal kimliği ile bu ulus mensupları olarak bizlerin kendimiz hakkında yarattığımız imaj ile ilgiliydi. Çünkü bizim (ulus olarak) varlığımız bu konunun yok sayılması üzerine kurulmuş idi.”* (5)

Türk ulusal kimliği, Ermeniler başta olmak üzere ezilen ulus- ların imhası ve inkârı politikaları üzerinden şekillendi. Türk kimliği kendini inkâr etmeden ya da ilerici-demokratik bir içerikte yeniden yapılandırılmadan yüzleşemez. Türk aydınlarının yüzleşememesi- nin nedeni buradan kaynaklanıyor. Yüzleşme, ancak demokratik bir paradigmanın inşası eşliğinde tamamlanabilir.

Akçam, Ermeni soykırımı üzerine 1990’da çalışmaya başlar. 1992’de konuyla ilgili ilk kitabı *“Türk Ulusal Kimliği ve Ermeni Sorunu”* yayınlanır. Konu üzerinde çalışmalarını sürdürerek derin-leşmeye devam eder. Kamuoyuna açık bir biçimde ‘Ermeni soykı- rımı’ ifadesini ilk kez 1995’te kullanır. 1995, Akçam için önemli bir eşiktir. Kendisi, bu yılı, ‘Ermeni soykırımıyla uğraşmanın resmi siyasi başlangıcı’ olarak tanımlar. Bu tarihten itibaren Ermeniler cephesinden ve konuyla uğraşan uluslararası çevrelerden ‘sevgi ve kucaklaşma’ ile karşılanırken; Türkiye cephesinden ise ilerici-sol- cu-demokrat çevrelerde ‘ilgisizlik ve kayıtsızlıkla’, egemenler ve ırkçı şovenistler cephesinden ise ‘imhacı nefretle’ karşılandı. İlg-

sizlik ve kayıtsızlık 2000'lere kadar sürecekti.

Hasan Cemal gibi birçok Türk aydınının soykırım gerçekliğiyle yüzleşmesi, Taner Akçam'ın kitaplarını okuyarak başlıyor. Türkiye'nin ve Hasan Cemal'in gündemine Ermeni soykırımı ilk olarak ASALA'nın eylemleriyle girmeye başlıyor. ASALA'nın bir eyleminde, Hasan Cemal'in de bir arkadaşının ölmesi onu daha çok etkiliyor. Devlet, 70'lerin sonunda Ermeni soykırımına karşı kampanyaya başladığında, Hasan Cemal de konuyla ilgili okumaya yönelir. Çünkü üniversite dönemi de içinde olmak üzere eğitim hayatı boyunca 1915 soykırımı hakkında doğru dürüst bir şey okumamıştır. Devletin resmi görüşü "Ermeni yalanı" dışında bir şey duymamıştır. 1983'te devletin resmi düşüncesini yansıtan, esasta bir propaganda materyali olan Kamuran Gürün'ün 'Ermeni Dosyası' konuyla ilgili okuduğu ilk kitaptır. "Böylece, 1915'te ne olmuştu sorusu bizim kafamızda ilk kez uyanıyordu" diyecekti yıllar sonra. 90'lar boyunca Taner Akçam'ın kitaplarını okumaya devam edecekti.

2000'li yıllara kadar konuyla ilgili yazdığı yazılarda bazı üslup ve vurgu farklılıkları olsa da, esasta devletin resmi düşüncesine paralel düşünmektedir. 1915'de yapılanları kamuoyunun önünde sorgulamaya başladığı ilk yazısını 2000 yılında yazmıştır.

Baskın Oran'ın Ermeni soykırımıyla ilgili ilk sorgulamaları da aşağı yukarı aynı dönemde başlıyor. Radikal'e verdiği mülakatta, "1999'dan sonra Taner Akçam'ın, Ermeni Diasporası'nın bazı üyelerinin kitaplarını okumaya başladık ve 1915-16'da çok fazla şey yaşandığını öğrendik" (6) diyecektir.

Ali Bayramoğlu ise ilk sorgulamalarının "*Hrant Dink ve Etyen Mahçupyan eşliğinde 2005 yılında Marsilya'da Ermeni Diasporasıyla yaşadığım, beni bir ölçüde kızdıran ilk ciddi temas... Hrant ve Etyen'e Ermeni soykırımıyla ilgili ilk ciddi sorularımı sormam*"la (7) başladığını söyleyecekti.

2005 yılı, sol liberal aydınların Ermeni soykırımıyla yüzleşmeye başlama örnekleri, birkaç istisnayı aşması bakımından bir dönemeçtir. Soykırım tartışmaları kamuoyunda daha yoğun tartışılmaya başlandı. Strazburg'ta konuyla ilgili çalıştay yapılması ve İstanbul'da ilk kez bir konferans örgütlenmesi, tartışmaların fitilini ateşleyen temel olgular oldu. Orhan Pamuk'un, Mete Tuncay'ın, Selim Deringil ve Halil Berktaş'ın röportaj ve yazıları ürkek de olsa Ermeni soykırımına dair sorgulamaların arttığını gösteriyordu. Sorgulama eğiliminin güçlenmesinde Taner Akçam ve Selim Deringil

gibi bazı akademisyenlerin, Hrant Dink'in çabaları ve çalışmalarının altını çizmek gerekiyor. Agos Gazetesi'nin 1996'da çıkması ve Hrant Dink'in 2000'lerde günlük gazetelerde yazması ve TV'lere çıkmaya başlaması, Belge ve Aras yayınlarının Ermeni soykırımıyla ilgili çıkardıkları tarihi ve edebi eserlerin belli bir birikim yarattığını söylemeliyiz. Hrant Dink'in katledilmesinden sonra halklarımızın yüz binler olup "Hepimiz Hrant'ız, hepimiz Ermeni'yiz" şiarıyla saf tutması; Türk aydınlarını da sarstı. Yüzleşme eğilimi, sol liberal aydınlar içinde biraz daha yaygınlaştı. Hasan Cemal, 2011'de soykırım tespiti yaparak yüzleşmesini daha da derinleştirdi. Hasan Cemal'in Ermeni soykırımıyla yüzleşmesini sıra dışı yapan unsur ise ittihat önderlerinden ve soykırım kararını alan ekip içinde yer alan Cemal Paşa'nın torunu olmasıdır. Aynı Cemal Paşa, Ermeniler tarafından öldürülerek cezalandırılmıştır. Bu gerçekler, Hasan Cemal'in soykırımla yüzleşmesinin önüne geçmemiş, bu kirli mirası mahkûm etme başarısını göstermiştir. Bununla yetinmeyerek, sorumlu aydın tavrıyla hareket ederek yüzleşme sürecini kitaplaştırmıştır.

Yüzleşmede Yüzeyselliği Aşmak

Taner Akçam gibi birkaç istisnayı dışta tutarsak, sol liberal aydınların Ermeni soykırımıyla yüzleşmesi yüzeyseldir. Henüz sadece bir sorunun varlığını kabul etmişlerdir. Buna farkına varmaya başlama hali de diyebiliriz. Hala soykırım diyebilenler parmakla sayılabilecek kadar azdır. Sorunu ideolojik, politik, toplumsal yönüyle derinlikli analiz ve çözümlemeye tabi tutabilmiş değiller. Türk ulusal kimliğinin kuruluş felsefesini sorgulama, bu mirası ret ve mahkûm etme eğilimi çok zayıftır. Sol liberal aydınlar meseleyi esas olarak ittihatçılarla sınırlayarak ele alıyorlar. Oysa Kemalizm, neo-ittihatçılıktır. İttihatçıların mirasını devralmış ve onun üzerinden yükselmiştir. Liberal solun Kemalizmin güçlü hegemonyası altında bulunması, soykırımla yüzleşmeyi sonuna kadar götürebilmenin önündeki temel engeldir. Soykırımla yüzleşme, Kemalizme hesaplaşmayla birleştirilmediğinde içeriği boşalacak ve anlamsızlaşacaktır. Muhafazakâr aydınların sınırlı bir bölümü ittihatçı ve Kemalistlerin eleştirisi üzerinden Ermeni soykırımına programatik nedenlerle ilişkilennmelerinden ötürü yüzeysel kalmışlardır. Tutarlı demokratik bir paradigmaya sahip olmamaları, Sultan II. Abdülhamit'i ideolojik re-

feransları arasında saymaları, AKP'ye angaje olmaları, Ermeni soykırımıyla anlamlı bir yüzleşmeye başlamalarını geciktirdi. AKP'nin giderek devlet partisine dönüşmesi ve Ermeni soykırımında da geleneksel devlet refleksine daha sıkı sarılması, muhafazakâr aydınları tereddüt ve suskunluk haline soktu. Buna paralel, bu kesim içinden demokratik İslamcı bir damar da uç vermeye başladı. Bunda, Kürt demokratik İslamcı yurtsever kesimlerin etkisini ve AKP'nin giderek devletçi bir parti olmasının oynadığı rolü görmek gerekir.

Tarihsel bir ironidir. Bütün farklılıklarına rağmen Abdülhamit'ten İttihatçılara, Kemalistlerden AKP'li Yeni Osmanlıcılara kadar Ermeni sorunda aynı çizgidedirler. Ermeni soykırımıyla yüzleşmek, bu tarihi süreklilikle hesaplaşmak, köklü bir kopuşa ulaşmakla mümkündür. Düzen sınırları içinde köklü bir yüzleşmenin olanakları sınırlıdır. Soykırımı yüzleşmeyi sonuna kadar götürme, tarihle köklü bir hesaplaşma, toplumsal önyargıları aşma ve soykırımcı devlet zihniyetiyle hesaplaşma görevi, devrimci ve sosyalistlerin omzundadır. Sosyalistlerin gecikmiş yüzleşmesini tamamlamak, programatik sonuçlarına vardırarak, tarihsel olduğu kadar güncel bir görevdir. Bunun basıncı, Türk burjuva aydınlarını daha fazla yüzleşmeye zorlayacaktır.

KAYNAKLAR

1. Işık Kutlu, Ermeni Sorunu Üzerine
2. Age.
3. Age.
4. Taner Akçam, Ermenilerin Zorla Müslümanlaştırılması
5. Age.
6. Hasan Cemal, 1915: Ermeni Soykırımı
7. Age.

Ermenilerden Suphilere Soykırımdan Komünist Kırım

Anadolu’da Ermeni, Süryani ve Rum soykırımlarıyla aynı dönemdeki komünistlerin, devrimcilerin ve halkçı önderlerin katli ve tasfiyesi arasında güçlü bağlar vardır. Ezilen halkların soykırımdan geçirilmesi, sürgün edilmesi, göçe zorlanması ve mübadele yoluyla doğdukları topraklardan koparılması, bu halkların bağrındaki devrimci, ilerici dinamik ve kültürün kurutularak çoraklaştırılmasına yol açmıştır. Devrimci ve ilerici dinamikler açısından Ermeni ve Rum halklarının görece daha gelişkin oldukları düşünüldüğünde bu tasfiyenin sonuçları daha iyi anlaşılır.

Sadece bununla da daraltılamaz. Geniş bir coğrafyada yıllarca süren soykırım, geriye; her önemli sorunu oluk oluk kan akıtarak, tarifsiz acılar bırakarak “çözmeye” çalışan bir devlet zihniyeti, binlerce ittihatçı katil sürüsü ve işbirliğindeki çeteler ve linç kültürüyle zehirlenmiş bir toplum bıraktı. Soykırımcı katliamcı zihniyet devletin bütün kurum ve kuruluşlarına sinerek, bugüne kadar kesintisiz biçimde taşındı. Roboski ve 19 Aralık hapishane katliamlarından Kürtlerin soykırımına, oradan da Mustafa Suphi ve 14 yoldaşının katledilmesine kadar uzanan bugünden geriye bir kırım tarihinden söz ediyoruz.

Mustafa Suphi

Mustafa Suphi’nin 35 yıllık ömrü Giresun’da başladı. Çerkes halkındandır. Kudüs, Şam ve Erzurum’da gördüğü ilk ve orta eğitimlerden sonra İstanbul’da hukuk, Paris’te siyasal bilgiler okudu. Bir dönem ekonomi politik dersler verdi. İttihat ve Terakki Fırkası’nın ilerici olduğu dönemde saflarında yer aldı. İttihatçıların amaçlarından uzaklaştığı düşüncesinden hareketle yollarını ayırarak 1912’de burjuva ilerici çizgideki Milli Meşrutiyet Fırkası’nın kuruluşuna katıldı. Bu dönem, Paris sürecinin etkisiyle daha çok burjuva sosyalizmle beslenen ulusalcı görüşlere sahiptir.

1913 Haziran’ında yüzlerce politik aktivistle birlikte Sinop’a sürgün edilir. 1914 Mayıs’ında dokuz arkadaşıyla birlikte firar ederek Kırım’a, iki ay sonrasında “İkbal” gazetesinde yazmak için Bakü’ye geçer. Emperyalist paylaşım savaşının başlamasıyla önce

Kaluga'ya, oradan da Ural'a sürgün edilir. Sürgün yıllarında Çarlığa karşı mücadele eden çeşitli devrimci örgütlerle ve Bolşeviklerle tanışır. Marksizmi inceleme olanağı bulur. 1915'te Bolşevik Parti'ye üye olur. Bolşevik Parti adına esir askerler arasında çalışma yürütür. Ekim devriminden sonra ise bir yandan Kafkasya'daki Müslüman ve Türk halklar arasında parti adına faaliyet yürütür, diğer yandan Komünist Fırkası'nın kurulması ve Anadolu'ya dönüş için hazırlık yapar.

22 Temmuz 1918'de toplanan Türk Sosyalistleri Konferansı'nın başkanlığını üstlenen Mustafa Suphi, Kasım 1918'de Sultan Galiyev'in başkanlık ettiği Müslüman Komisariyatı Kurultayı'nda delege olarak yer alır. 18-23 Mart 1919'da toplanan SBKP(B) 8. Kongresi'ne katılarak konuşma yapar. 20 Mart 1919'da ise 3. Enternasyonal'in 1. Kongresi'ne İsmail Hakkı ile birlikte delege olarak katılır.

Mustafa Suphi, öğrencilik yıllarından başlayarak Tanin, Servet-i Fünun, Hak, İkbal gazetelerinde yazar. 27 Nisan 1918'den itibaren önce Moskova'da, sonra Kırım, Taşkent ve Bakü'de yayın yapan Yeni Dünya adlı haftalık gazeteyi çıkarmaya başlar.

Mustafa Suphi, 1 Eylül 1920'de Bakü'de toplanan I. Doğu Halkları Kurultayı'nda başkanlık kurulu üyeleri arasında yer alır. Kurultaydan sonra toplanan Türkiye ve Kürdistanlı delegeler, 10 Eylül'de TKP'yi kurar. Komünistlerin birliğiyle kurulan TKP MK'ya Mustafa Suphi, Ethem Nejat, İsmail Hakkı, Hilmioğlu Hakkı, Nazmi İbrahim ve Süleyman Nuri seçilir.

Kongrede alınan karara uygun olarak Anadolu'ya dönüş hazırlıklarına başlayan Mustafa Suphi ve yoldaşlarının Anadolu'ya dönüşleri, ne yazık ki Ermeni Rum ve Süryani halklarının akıbetlerine benzer bir sonla noktalanır.

Ezilen Halkların Kaderiyle Ortaklaşma

Mustafa Suphi ve 14 yoldaşının katledilmesiyle Ermeni soykırımı arasında direk bağlantılar da vardır. Mustafa Suphi ve yoldaşları Anadolu'ya giriş yapmalarından çok değil, yaklaşık altı yıl önce başlatılan Ermeni soykırımı kimi yönleriyle devam ediyordu. Daha 1920 yılının Şubat-Ağustos aralığında Pontus'ta on binlerce Rum katledilerek soykırıma uğratıldı. Bölgedeki çete başı Topal Osman

ve Kahya Kaptan, 1915'te kırımların talimatını Talat Paşa'dan alıyordu; 1920'de ise kırım talimatları Mustafa Kemal'den alıyorlardı. Değişen tek şey, 1915'de soykırım öncelikli hedefi Ermenilerdi, 1920'de sıranın Rumlara gelmiş olmasıydı ve Mustafa Kemal, Talat Paşa'dan geri kalmayacağını ispata çalışıyordu. Esas olarak ittihatçılar, Kemalistler ve kurdukları Teşkilat-ı Mahsusa vb. çeteleri kırımların icracıları olsa da egemen burjuva feodal güçler başta olmak üzere; toplumun azınlığı kırımlara katılarak, geriye kalan önemli bir kısmı da sessiz kalarak buna ortak oldu. Kars-Erzurum-Van hattında Ermeni direnişçilerin bir dönem yaptıkları intikam saldırılarının da bağlamından kopuk yarattığı tepkiyi hesaba katmak gerekir. Zira bütün bu yaşanmışlıkların yarattığı şovenist dalga kirli tortular, acılar ve anıları hale tazeydi.

Ankara'da ittihatçı gelenekten gelen kıyıcılıkta onlardan geriye kalmayan Mustafa Kemal ve arkadaşları, bir burjuva devlet inşa etmeye çalışıyorlardı.

Böyle bir dönemde Mustafa Suphi ve yoldaşları, Anadolu devrimi için yola çıkmışlardı. İlk durakları olan Kars'tan sonra 18 Ocak 1921'de Erzurum'a geçtiler. Erzurum'a geldiklerinde istasyonda burjuvazinin örgütlediği bir linç güruhuyla karşılaştılar. "Din, namus, mülk elden gidecek, bunlar başka hükümet adına çalışıyorlar" vb. yalanlarıyla harekete geçirilmiş yığını arkasına olan Vali Hamit'in resmi kuvvetleri, Suphi ve yoldaşlarına yiyecek, içecek, yatacak yer verilmesini engellediler. Aynı tecrit ve alçaklıklar, Bayburt, Gümüşhane hattını izleyerek Trabzon'a ulaştıkları yol boyunca devam etti. Komünistlerin Erzurum'a gelişlerinden Trabzon'a varışlarına değin uğradıkları zulüm, Mustafa Kemal'le doğrudan irtibat halindeki Vali Hamit tarafından yönetildi.

Bunlar, Ermeni tehcirinde yaşananlara ne kadar çok benziyor. Ermeniler de 1915'de toplumdan tecrit edilerek uzun yolculuklarda aç ve susuz çıkarılmadılar mı? Benzer yalan ve iftiralarla halk onlara karşı kıskırtılmaya çalışılmadı mı? Benzer güruhlar tarafından linç edilmediler mi? Yol üstünde kimi kent ve köylere girmeleri engellenmedi mi? Kara kışın ortasında geceleyecekleri bir dam altını bile onlara çok görmediler mi?

28 Ocak'ta Trabzon önlerine gelen komünistler, kente sokulmadan Yahya Kaptan yönetimindeki katiller sürüsü tarafından yol boyunca saldırı ve hakarete maruz bırakılarak doğrudan iskeleyle getirildiler. Üzerlerindeki silahlar alındı. Akşamüstü bir motora bin-

dirilerek yola çıkarıldılar. Arkasından silahlı kişilerle dolu bir motor hareket etti. Sürmene ya da Araklı açıklarında Mustafa Suphi ve on dört silahsız yoldaşı, Ankara hükümeti cellatları tarafından katledildiler. Bedenleri Karadeniz’e atıldı.

Bu etapta sadece yaşananlar değil, katliamın aktörleri ile soykırımda görev alan çete ve çeteci başları aynıydı.

“Trabzon’da Ermeniler, çoğu zaman büyük sandallarla açık denize çıkarıldılar ve denize atıldılar”* Altı yıl önce Ermenileri yutan Karadeniz, aynı yöntemle bu sefer komünistlere mezar oldu. Mustafa Kemal ve çetecileri, soykırım dersini iyi çalışmışlardı anlaşılan.

Komünistleri katleden Yahya Kaptan, 5-6 yıl önce Trabzon’da aynı kırımını Ermenilere karşı da uygulamıştı. Devletin kirli işlerini bağlı çetelere yaptırması bugüne kadar çok değişmedi. Kürt ve Alevi katliamları, Tan Matbaası baskını, 6-7 Eylül olayları ve 1968’den günümüze devrimci yükseliş dönemlerinde ırkçı faşist grupların saldırganlıklarının Teşkilat-ı Mahsusa benzeri çete örgütlenmeleri olan kontrgerilla, JİTEM, Hizbullah eliyle kaçırma, kaybetme, katletme saldırıları hızından hiçbir şey kaybetmedi. Devlet, 1915 soykırım deneyiyle donanarak devrimcilerin ve halklarımızın ileriye doğru her yaptıkları atılımda karşılıklarına Yahya Kaptan, Topal Osman gibi çete artıkları Çatlılar, Velioğlular ve Mahmut Yıldırımları çıkardı.

Soykırımda uygulanan bir başka yöntem ise Ermeni kadınlarının cinsel saldırılara ve tecavüze uğramalarıdır. Bu saldırganlık, komünistlerin grubundaki Meryem Suphi’ye de yapılıyor. Meryem Suphi, Kahya Kaptan tarafından gruptan koparılarak çetecilerin cinsel saldırıları sonrasında katledildi. Benzer saldırılar devlet geleneği haline getirilerek kentlerde, köylerde ve dağlarda devrimci ve Kürt yurtsever kadınlara karşı 1980’lerden itibaren sistematik bir uygulama haline getirildi.

Mustafa Suphilerin katledilmeleri, Mustafa Kemal burjuva iktidarının ve kurduğu devletin komünist, devrimci ve halkçı hareketlere karşı her yolu deneyerek tasfiye etmeye girişeceğinin önemli işaretlerinden biridir. Hemen ardından Ankara’da komünistlerin tutuklanması, Çerkes Ethem ve Demirci Mehmet Efe’nin tasfiye edilmeleri, Kürt soykırımının başlatılması bunun çarpıcı ilk örnekleridir. Yüzyıla yakın bir zaman sonra bugün bu zihniyette değişen bir şey yok.

Suphilerin katli, Türkiye ve Kürdistan devrimci önderliğinin tasfiyesi demektir. Devrimci önderlik boşluğu, 1971 devrimci çıkışına kadar elli yıl gibi uzun bir süre doldurulamadı. Bu sayede Kemalist iktidar ittifakatçı zihniyetten gerici tipte burjuva bir devletin inşasını başaramadı.

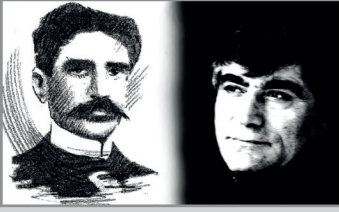
Bu veriler, bu coğrafyada devrimcilerin ve halkların soykırımlarla güçlü bir yüzleşme ve hesaplaşmaya girmeden eşitlikçi, adil, sınıfsız ve sömürsüz bir gelecek inşa etmelerinin imkânsız olduğunu gösteriyor. Soykırımcı ve katliamcı devlet zihniyetiyle yüzleşilmediği için sonrasında Kürt soykırımı da yaşandı, katliamcı gelenek bugüne kadar varlığını sürdürebildi.

Halkların böylesine vahşice kırimdan geçirildiği bir coğrafyada, sadece emek/sermaye ilişkisi üzerinden yürütülecek bir devrimci çalışmanın kötürümleşmesi, yabancılaşması kaçınılmazdır. Bu acılarla yüzleşilip yaraları sağaltılmadan, halkların eşitliği ve kardeşliği sağlanmadan, emekçilerin ve işçilerin birliğini sağlamak ham hayaldir. Karadeniz'in derinliklerinde Ermeni ve Rum halklarıyla buluşan Suphilerin vasiyetini ancak geçmişimizle daha derinlikli bir yüzleşmeyle yerine getirebiliriz.

KAYNAKLAR

*Almanya'nın İstanbul Başkonsolosu Mordtmann'ın notu, 4 Ağustos 1915, Alman Belgelerinde Ermeni Tehciri ve Trabzon, sayfa 24

Diğer tüm alıntılar, A. Metin Boran, Yürünmemiş Yolu Yürümek, Suphilerin Anadolu'ya Gelişi, Marksist Teori sayı 1'den alınmıştır.

Bu kitap, Soykırımın 100. yılında soykırım gerçekliğini anlama ve yüzleşme amacı taşıyan mütevazı bir adımdır. Devrimci ve sosyalist cepheden gecikmiş ve eksik kalmış bir yüzleşmeyi derinleştirme, özeleştirme yapma ve Ermeni halkından özür dileme anlamı da taşıyor aynı zamanda.

Bu özür, gecikmişliğimizdir, insanlık suçu olan soykırımı onlarca yıldır, geçmişte yaşanmış tarihsel bir haksızlıkla sınırlı görmemizedir; halklarımızın soykırımla yüzleşmesi, soykırım suçlarını ve bunun faillerinin hak ettikleri biçimde nitelendirilmeleri için üzerimize düşen görevi yeterince yerine getirmemizedir. Türkiye ve Kürdistan'da yaşayan Ermeni ulusu topluluğunun yüz yıldır uğradığı baskıyı, karşı karşıya kaldığı inkârı ve asimilasyonu yeterince gündemimize almamamızdır. Tarihsel haksızlıkları giderecek demokratik ve toplumsal taleplerini yüksek sesle dillendirmede ve politik mücadele konusu yapmada gecikmemizedir. Bir öz özeleştirme ve özür de, bu coğrafyanın ilk devrimci sosyalist örgütlerini kuran Ermeni sosyalistlerini ve devrimcilerini fark etmede, onları sahiplenme ve tarihimizin başlangıcı olarak almadaki gecikmemizedir. Sevgili HrantDink'in etrafında daha güçlü bir dayanışma kalkanı öremediğimiz için de ailesine ve Ermeni halkına bir özeleştirme ve özür borcumuz var.

Ceylan Yayınları

9 786039 103835